

KWARTALNIK

KRAJOWEJ SZKOŁY SĄDOWNICTWA I PROKURATURY

Zeszyt 1(21)/2016

RADA PROGRAMOWA

Stefan Babiarez, Jerzy Bralczyk, Piotr Hofmański, Andrzej Jakubecki,
Ryszard Koziółek, Joanna Lemańska (Przewodnicząca Rady Programowej),
Lech Morawski, Leszek Pietraszko, Andrzej Seremet, Andrzej Zoll

KOLEGIUM REDAKCYJNE

Anna Guzik, Dariusz Korneluk, Tomasz Kudła,
Władysław Pawlak, Anna Wdowiarz-Pelc, Jan Wojtasik

REDAKCJA

Redaktor Naczelny – Agnieszka Welenc
Z-ca Redaktora Naczelnego – Andrzej Leciak
Sekretarz Redakcji – Joanna Gołaszewska

Adres redakcji:

31–547 Kraków, ul. Przy Rondzie 5
tel. 12 617 96 14
fax 12 617 94 11
e-mail: redakcja@kssip.gov.pl

Wydaje:

Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury

Opracowanie graficzne, skład, korekta, druk i dystrybucja:

Wydawnictwo C.H.Beck Sp. z o.o.

00–203 Warszawa, ul. Bonifraterska 17

Kraków, marzec 2016

ISSN 2083-7186, nakład 1000 egz.

Redakcja nie zwraca materiałów niezamówionych i zastrzega sobie prawo do redagowania, skracania, adiuścacji lub nieopublikowania nadesłanych tekstów. Opinie wyrażane w opublikowanych materiałach są opiniami ich autorów i nie muszą odzwierciedlać stanowiska Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury.

Spis treści/Table of contents

Artykuły / Articles

Model dozoru elektronicznego w polskim prawie karnym na tle Rekomendacji CM / Rec (2014) 4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczącej monitoringu elektronicznego	5
The model for electronic surveillance under Polish criminal law, in light of Recommendation CM/Rec (2014) 4 of the Committee of Ministers of the Council of Europe for the Member States on Electronic Monitoring	25
<i>Robert Pelewicz</i>	

Dostęp do akt postępowania przygotowawczego w świetle wielkiej reformy procedury karnej – wybrane zagadnienia.	26
Access to the files of preliminary proceedings in light of the major criminal procedure reform – selected issues	37
<i>Piotr Kosmaty</i>	

Kontrola przez sądy administracyjne decyzji patentowych wydawanych w postępowaniu zgłoszeniowym	38
Administrative courts inspecting patent decisions issued in the patent application proceedings	53
<i>Artur Fojt</i>	

Materiały szkoleniowe / Training materials

Nowy model aktu oskarżenia w sprawach o przestępstwa powszechne i czyny karne skarbowe	54
New model of indictment in public criminal prosecutions and in criminal fiscal law cases	81
<i>Hubert Skwarczyński</i>	

Debiuty / Debuts

Pouczenia w trybie art. 5 KPC w praktyce sądowej	83
Instructions under Article 5 of the Code of Civil Procedure in court practice	89
<i>Justyna Serkies</i>	

Glosy / Commentaries

Glosa do postanowienia SN z 27.5.2015 r., III KO 34/15. 90
Commentary to the Supreme Court decision of 27 May 2015,
file No III KO 34/15 95
Zbigniew Kwiatkowski

Glosa do wyroku WSA w Szczecinie z 19.2.2015 r., I SA/Sz 1435/14.
Wydatki na aplikację ogólną jako koszty uzyskania przychodów 96
Commentary to the judgement issued by the Provincial Administrative
Court in Szczecin of 19 February 2015, file No I SA/Sz 1435/14.
The costs of general legal training as tax deductible expenses. 104
Rafał Bernat

Sprawozdania / Reports

Sceptyczny głos środowiska praktyków dotyczący nowelizacji KPK . . . 105
A sceptical opinion of law practitioners regarding the amendment
of the Code of Criminal Procedure 105
Jędrzej Kupczyński

Skandynawskie spojrzenie na pomyłki sądowe – relacja z wizyty
studyjnej w Oslo 109
The Scandinavian approach to court errors – the report from a study
visit in Oslo. 109
Jędrzej Kupczyński, Anna Winczakiewicz

Z życia szkoły / School life

Szkolenie e-learningowe w obszarze prawa konkurencji UE w ramach
projektu współfinansowanego ze środków Komisji Europejskiej 112
E-learning Training in EU Competition Law under a project co-financed
with European Commission Funds 112
Monika Stęplowska

Z życia Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury 114
Life of the National School of Judiciary and Public Prosecution. 114
Opracowanie redakcyjne / Editor

Model dozoru elektronicznego w polskim prawie karnym na tle Rekomendacji CM / Rec (2014) 4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczącej monitoringu elektronicznego

*Robert Pelewicz**

Streszczenie

Prezentowany artykuł przedstawia rozważania dotyczące elastycznego i efektywnego stosowania instrumentów reakcji karnej związanych z dozorem elektronicznym, które zostały wprowadzone do polskiego porządku prawnego ustawą z 20.2.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹ i które proponuje wdrożyć rządowy projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy z 22.12.2015 r. na tle wymogów normatywnych Rekomendacji CM/Rec (2014) 4 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczącej monitoringu elektronicznego. Obowiązująca od 1.7.2015 r. nowelizacja przepisów karnych wprowadziła bowiem fundamentalną zmianę modelu dozoru elektronicznego – nie stanowi jednak (także w ujęciu proponowanych zmian normatywnych) nowej ery w prawnokarnej reakcji państwa w zakresie środków oddziaływania na sprawców czynów zabronionych, a jedynie kolejny słuszny krok w kierunku kompleksowego uregulowania nieznanej wcześniej w polskim ustawodawstwie reakcji prawnokarnej, która polega na pozostawianiu skazanego poza zakładem karnym pod dozorem elektronicznym. Implikuje to oczywiście konieczność określenia charakteru takiego instrumentu reakcji karnej na popełnienie czynu zabronionego, gdyż wyłącznie wówczas moż-

* Sędzia Sądu Okręgowego w Tarnobrzegu, wykładowca KSSiP.

¹ Dz.U. z 2015 r. poz. 396, dalej jako: ustawa nowelizująca.

na przeprowadzić stosowną zmianę, zwłaszcza że dozór elektroniczny jest środkiem surowszym od ograniczenia wolności, zaś z całą pewnością łagodniejszy w stosunku do kary pozbawienia wolności. Ponadto, aby system dozoru elektronicznego odpowiadał standardom określonym w Rekomendacji CM/Rec (2014) 4 Komitetu Ministrów Rady Europy i wskazanych w niej normatywach międzynarodowych, należy postulować, by mógł być zarówno środkiem zapobiegawczym (aresztem domowym), przewidzianym w Kodeksie postępowania karnego, jak i samoistnym nieizolacyjnym instrumentem reakcji prawnokarnej, przewidzianym w katalogu części ogólnej Kodeksu karnego.

1. Obowiązujące od 1.7.2015 r. konstrukcje jurystyczne Kodeksu karnego i Kodeksu karnego wykonawczego uzasadniają konstatację, że ustawa z 20.2.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw wprowadziła fundamentalną zmianę modelu dozoru elektronicznego². Zmiana ta wynika nie tylko z uchylecia ustawy z 7.9.2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego³, ale przede wszystkim jest konsekwencją wprowadzenia nowych instytucji prawa karnego materialnego: kary ograniczenia wolności w formie obowiązku przebywania w miejscu stałego pobytu lub innym wyznaczonym miejscu w systemie dozoru elektronicznego⁴, środka karnego w postaci zakazu zbliżania się do określonych osób, kontrolowanego w systemie dozoru elektronicznego, i środków zabezpieczających związanych z elektroniczną kontrolą miejsca pobytu⁵. Tak istotne zmiany systemowe w zakresie dozoru elektronicznego implikowały nowelizację nie tylko Kodeksu karnego i Kodeksu karnego wykonawczego (co do KKW, to głównie przez odpowiednie przeniesienie konstrukcji jurystycznych znajdujących się w ustawie o dozorcze elektronicznym z jednoczesnym wprowadzeniem niezbędnych zmian dostosowujących do charakteru zmian przyjętych w Kodeksie karnym), ale także Kodeksu karnego skarbowego i Kodeksu wykroczeń. W konsekwencji dozór elektroniczny z dniem 1.7.2015 r. stracił swój eksperymentalny charakter⁷ i stał się instytucją prawa karnego materialnego i prawa karnego wykonawczego⁸.

² Zobacz szerzej: K. Mamak, D. Zajac, Dozór elektroniczny, [w:] W. Wróbel (red.), Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz, Kraków 2015, s. 215–279.

³ Tekst jedn.: Dz.U. z 2010 r. Nr 142, poz. 960 ze zm., dalej jako: DozElektrU. Trzeba jednak odnotować, że ustawę ogłoszono w Dz.U. z 2007 r. Nr 191, poz. 1366, ale weszła w życie 1.9.2009 r. na mocy ustawy z 30.5.2008 r. o zmianie ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Dz.U. z 2008 r. Nr 113, poz. 719), co ujęto w obwieszczeniu Marszałka Sejmu Rzeczypospolitej Polskiej z 17.9.2008 r. w sprawie ogłoszenia jednolitego tekstu ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Dz.U. Nr 172, poz. 1069).

⁴ Zobacz szerzej: T. Sroka, Kara ograniczenia wolności, [w:] W. Wróbel (red.), *op. cit.*, s. 113–120.

⁵ Zobacz szerzej: P. Zakrzewski, Środki zabezpieczające, [w:] W. Wróbel (red.), *op. cit.*, s. 700–702 i 722–723.

⁶ Zgodnie z treścią art. 26 ustawy nowelizującej zmiany normatywne także w zakresie instytucji dozoru elektronicznego weszły w życie w dniu 1.7.2015 r.

⁷ Zgodnie z treścią art. 28 ustawy nowelizującej: „Traci moc ustawa z 7.9.2007 r. o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Dz.U. z 2010 r. Nr 142, poz. 960 ze zm.), przy czym wskazano w przypisie, że zmiany tekstu jednolitego wymienionej ustawy zostały ogłoszone w Dz.U. z 2011 r. Nr 217, poz. 1280, z 2012 r. poz. 692 oraz z 2013 r. poz. 509 i 915.

⁸ Podkreślenia jednak wymaga, że z mocy art. 14 ust. 1 ustawy nowelizującej w stosunku do skazanych, wobec których przed 1.7.2015 r. orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności i którzy spełniają warunki określone w ustawie o dozorcze elektronicznym, stosuje się przepisy dotychczasowe, a więc sąd penitencjarny w dalszym ciągu może zezwolić na wykonywanie kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego.

Pamiętać jednak trzeba, że dozór elektroniczny został wprowadzony do polskiego porządku prawnego odrębną ustawą jako akt prawny o charakterze specjalnym⁹, a także jako jeden z systemów wykonywania kary pozbawienia wolności, polegający na kontrolowaniu zachowania skazanego przebywającego poza zakładem karnym przy użyciu aparatury monitorującej, czyli urządzeń elektronicznych oraz instalacji i systemów, które zawierają służące tej kontroli podzespoły elektryczne lub elektroniczne, nazwane w ustawie środkami technicznymi. Istota takiego dozoru elektronicznego polega na złagodzeniu dolegliwości penalnej dopiero na etapie wykonania kary pozbawienia wolności, poprzez warunkową rezygnację z wykonywania całości lub części kary pozbawienia wolności i poddanie skazanego procesowi resocjalizacji w warunkach wolności kontrolowanej elektronicznie, w zakresie przestrzegania nałożonego przez sąd penitencjarny obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wskazanym miejscu w wyznaczonym czasie, jak również obowiązku powstrzymania się od przebywania w określonych miejscach lub zakazu zbliżania się do określonej osoby¹⁰. Co istotne, wszystkie ustawowo określone sytuacje uprawniające do udzielenia zezwolenia przez sąd penitencjarny na wykonywanie kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego miały na celu przede wszystkim ograniczenie populacji skazanych przebywających w jednostkach penitencjarnych¹¹ oraz rozładowanie panującego w nich nadmiernego zagęszczenia, które jest stanem z wielu względów bardzo niekorzystnym i niepożądanym¹².

Ustawodawca polski, uznając, że system dozoru elektronicznego stał się uznaną instytucją polskiego prawa karnego, stwierdził jednocześnie, że nie istnieje już potrzeba orzekania tego środka na podstawie odrębnej, specyficznej ustawy. Uznał także dalsze funkcjonowanie takiej ustawy w porządku prawnym nie tylko za niecelowe, ale wręcz za niepożądane, gdyż wprowadzałoby wyłom od zasady, że wykonywanie kar orzeczonych przez sądy karne powinno się odbywać w sposób określony w Kodeksie karnym wykonawczym. „Oznacza to, że SDE uzyskawszy trwałe zakorzenienie w praktyce, powinien zostać unormowany w ramach obowiązującej kodyfikacji karnej, to jest w ramach Kodeksu karnego

⁹ Nie miał jednak już charakteru epizodycznego – zob. art. 1 pkt 8 ustawy z 12.8.2013 r. o zmianie ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (Dz.U. z 2013 r. poz. 915), z mocy którego w art. 89 DozElektroU uchylono ust. 2, przewidujący wygaśnięcie mocy ustawy z dniem 31.8.2014 r., co pozbawiło ustawę o dozorcze elektronicznym charakteru epizodycznego.

¹⁰ Nowelizacja ustawy z 21.5.2010 r. m.in. bardzo istotnie rozszerzyła zakres przedmiotowy i podmiotowy ustawy, zwiększyła wymiar kary w DozElektroU z 6 miesięcy do roku i tym samym dała możliwość zwiększenia populacji skazanych mogących się ubiegać o wykonywanie kary w DozElektroU (z uwzględnieniem recydywistów, a z wyłączeniem multirecydywistów), zniósła odpłatność skazanych za odbywanie kary w DozElektroU, zaś nowelizacja z 25.5.2012 r. (Dz.U. z 2012 r. poz. 692) zmieniająca ustawę z 5.7.2012 r. m.in. umożliwiła warunkowe przedterminowe zwolnienie skazanego odbywającego karę pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego.

¹¹ Konieczność wprowadzenia nowej instytucji w uzasadnieniu projektu ustawy o DozElektroU tłumaczono następująco: „W polskich warunkach dodatkowo trzeba mieć na uwadze, że proponowane zapisy stanowią remedium dla największego obecnie zagrożenia dla poszanowania podstawowych praw i wolności skazanych, jakim jest przeludnienie w jednostkach penitencjarnych” – Uzasadnienie do projektu ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego wraz z projektami podstawowych aktów wykonawczych (Sejm RP V kadencja, Druk nr 1237), orka.sejm.gov.pl/proc5.nsf/opisy/1237.htm, s. 2. Na temat niebezpieczeństw dotyczących pobytu w więzieniu zob. np.: T. Kalisz, Kara pozbawienia wolności w perspektywie rozważań penologicznych i psychospołecznych, [w:] A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Niełaczna, P. Wiktorska, Pozbawienie wolności – funkcje i koszty. Księga jubileuszowa Profesora Teodora Szymanowskiego, Warszawa 2013, s. 279 i n.

¹² Szerzej na temat rozczarowań karą pozbawienia wolności i upadku resocjalizacyjnego modelu karania zob.: B. Stańdo-Kawecka, Prawo karne nietelnych. Od opieki do odpowiedzialności, Warszawa 2007, s. 69 i n.

wykonawczego”¹³. Wymagało to zatem „transpozycji regulacji znajdujących się w ustawie o SDE do Kodeksu karnego wykonawczego, jednocześnie wprowadzając niezbędne zmiany dostosowawcze wynikające z charakteru kodyfikacji karnych, z potrzeby unowocześnienia i doprecyzowania niektórych przepisów oraz, przede wszystkim, z koncepcji przyjętej w projektowanych przepisach wprowadzających zmiany w Kodeksie karnym w zakresie orzekania kar i środków karnych kontrolowanych w SDE”¹⁴.

Warto podkreślić, że przyjęte w ustawie nowelizującej konstrukcje normatywne w zakresie instytucji dozoru elektronicznego w zasadniczej części zostały wypracowane przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego przy Ministrze Sprawiedliwości¹⁵, która przygotowała projekt i uzasadnienie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹⁶. Projekt został opracowany w związku z zapotrzebowaniem Ministra Sprawiedliwości związanym z bardzo trudną sytuacją systemu wymiaru sprawiedliwości w sprawach karnych i stanowił podstawę przygotowanego następnie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw¹⁷. Koncepcja nowelizacji Kodeksu karnego w zakresie modelu dozoru elektronicznego determinowana była z jednej strony dążeniem do ograniczenia liczby osób odbywających kary pozbawienia wolności, gdyż mimo dość czytelnej aksjologii Kodeksu karnego sądy nie sięgały dostatecznie często po tzw. kary wolnościowe (grzywnę i karę ograniczenia wolności), a orzekając karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem, sąd ustala rozmiar pozbawienia wolności znacznie wyżej, niż gdyby orzekał tę karę bez warunkowego zawieszenia jej wykonania¹⁸, zaś z drugiej strony obawą liberalizacji prawa karnego¹⁹, i zasadniczo dotyczyła zmian w zakresie struktury orzekania i wykonania kar, środków karnych oraz środków zabezpieczających. Mimo bowiem licznych nowelizacji dostosowujących regulacje polskiego prawa karnego do standardów prawa międzynarodowego praw człowieka oraz zasad państwa prawa, oddziałujących w zakresie polityki karnej, a zwłaszcza rozszerzających instrumenty reakcji prawnokarnej zarówno w kreowaniu konstrukcji normatywnych, jak i orzecznictwa sądowego, Kodeks karny w konstrukcji normatywnej sprzed nowelizacji stał się w dobie współczesnych wyzwań cywilizacyjnych i globalizacyjnych anachronicznym aktem prawnym – w szczególności w kontekście poszukiwania alternatyw bezwzględne pozbawienia wolności

¹³ Zobacz szerzej w uzasadnieniu rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/194900/194908/194909/dokument96307.pdf>, s. 56.

¹⁴ Tak: uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/194900/194908/194909/dokument96307.pdf>, s. 56.

¹⁵ Na temat proponowanych wariantów zmian modelu dozoru elektronicznego zob. szerzej: *R. Pelewicz*, System dozoru elektronicznego w projekcie nowelizacji Kodeksu karnego (zagadnienia wybrane), *Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury* 2014, Zeszyt specjalny (13), s. 111 i n.

¹⁶ Teksty projektu ustawy i uzasadnienia w wersji zaproponowanej przez Komisję Kodyfikacyjną, <http://bip.ms.gov.pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego-2009-2013/>.

¹⁷ Projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw w wersji rządowej, <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/194900/194908/194909/dokument96054.pdf>.

¹⁸ Na temat nieefektywności praktyki orzeczniczej zob.: *T. Szymanowski*, Skazania na bezwzględne kary pozbawienia wolności jako następstwo nieefektywnej polityki karnej, *PIP* 2014, Nr 4, s. 79 i n.; *M. Melezini*, Polityka karna sądów powszechnych w okresie obowiązywania nowej kodyfikacji karnej, [w:] *A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Nietaczna, P. Wiktorska*, *op. cit.*, s. 330 i n.

¹⁹ Zobacz: *A. Zoll*, Prace nad nowelizacją przepisów części ogólnej kodeksu karnego, *PIP* 2012, Nr 11, s. 6.

jako instrumentu racjonalnej polityki karnej²⁰. Zasadna wydaje się więc ocena, że ukształtowany na gruncie polskiego prawa karnego system środków reakcji prawnokarnej, a co za tym idzie – także istniejący dotychczas model dozoru elektronicznego – nie zmieniał rzeczywistości społecznej i, co więcej, wyczerpał już swoje możliwości²¹. Analizowana nowelizacja nie jest jednak w pełni zbieżna z zamierzeniami Komisji Kodyfikacyjnej, gdyż w ocenie rządu konieczna ze względów praktycznych była miejscami dalej idąca reforma niż zaproponowana Ministrowi Sprawiedliwości i mimo zaleceń Komisji Kodyfikacyjnej rządowy projekt nowelizacji zawierał tylko niektóre ze zmian Kodeksu karnego uznanych za konieczne lub pożądane²². Minister Sprawiedliwości, po przekazaniu projektu przez Komisję Kodyfikacyjną, dokonał w nim zasadniczych zmian i uzupełnień, ograniczających możliwość zastosowania instytucji dozoru elektronicznego na gruncie regulacji Kodeksu karnego – głównie poprzez wyeliminowanie z projektu proponowanej zmiany art. 37 § 2 KK. Kolejne wersje projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, skierowane przez Ministra Sprawiedliwości po uzgodnieniach społecznych i międzyresortowych pod obrady Komitetu Rady Ministrów 14.3.2014 r.²³, a następnie 28.3.2014 r.²⁴, w dalszym zakresie ograniczały propozycje Komisji Kodyfikacyjnej stosowania dozoru elektronicznego w normatywach Kodeksu karnego, eliminując z treści art. 58 § 2b KK. Ostatecznie konstrukcje normatywne, zmieniające przepisy części ogólnej Kodeksu karnego, które przy wyborze rodzaju reakcji prawnokarnej wobec stwierdzenia popełnienia czynu zabronionego umożliwiają orzekającemu w sprawie sądowi zastosowanie monitoringu elektronicznego, ukształtowane zostały w sposób następujący²⁵:

- 1) art. 34 § 1a pkt 2 KK – zakładając zmianę sposobu wykonywania kary ograniczenia wolności, umożliwia sądowi – niezależnie od obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne, potrącenia z wynagrodzenia lub obowiązku, o którym mowa w art. 72 § 1 pkt 4–7a KK (a nawet

²⁰ Ponieważ kar alternatywnych poszukuje się głównie dla kary krótkotrwałego pozbawienia wolności, to ostatni okres nazywa się nawet kruczają przeciwko tej karze. Dokładniej na ten temat zob.: *M. Szewczyk, Czy i jaka alternatywa dla kary pozbawienia wolności*, Przegląd Prawa Karnego 1992, Nr 7, s. 37.

²¹ Projekt z 5.11.2013 r., zob.: <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/194900/194908/194909/dokument96054.pdf>; Por. także: *J. Jakubowska-Hara, J. Kosonoga, H. Kuczyńska, B. Kunicka-Michalska, C. Nowak, J. Skupiński, Alternatywy pozbawienia wolności w polityce karnej sądów*, [w:] *W. Czaplński* (red.), *Prawo XXI wieku. Księga pamiątkowa 50-lecia Instytutu Nauk Prawnych Polskiej Akademii Nauk*, Warszawa 2006, s. 279.

²² Zobacz: uzasadnienie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/194900/194908/194909/dokument96307.pdf>, s. 1 i 8.

²³ Zobacz: <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/194900/194925/194926/dokument105054.pdf>.

²⁴ Zobacz: <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/194900/194925/194926/dokument106985.pdf>.

²⁵ Nie można także zapominać o przepisach przejściowych ustawy nowelizującej, w tym przede wszystkim o instytucji zamiany kary pozbawienia wolności w DozElektrU na karę ograniczenia wolności w DozElektrU. Na mocy art. 14 ust. 2 ustawy nowelizującej w stosunku do skazanych, wobec których przed 1.7.2015 r. orzeczono prawomocnie karę pozbawienia wolności i którzy spełniają warunki określone w ustawie o dozorcze elektronicznym oraz wobec których orzeczono wykonywanie kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, a także w stosunku do skazanych, którzy w dniu wejścia w życie niniejszej ustawy odbywają karę pozbawienia wolności poza zakładem karnym w tym systemie, sąd, na wniosek skazanego, jeżeli cele kary zostaną w ten sposób spełnione, może zamienić pozostałą do odbycia karę pozbawienia wolności na karę ograniczenia wolności w formie obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego, przyjmując, że jeden dzień kary pozbawienia wolności równa się dwóm dniom kary ograniczenia wolności. Z kolei na mocy art. 18 ust. 1 ustawy nowelizującej w sprawach, w których przed dniem wejścia jej w życie zarządzone wykonanie zastępczej kary pozbawienia wolności na podstawie art. 65 § 1 KKw, sąd ten, na wniosek skazanego, jeżeli cele kary ograniczenia wolności zostaną w ten sposób spełnione, mając na względzie wagę i rodzaj czynu zabronionego przypisanego skazanemu, może wstrzymać wykonanie kary zastępczej i zmienić formę wykonywania kary ograniczenia wolności na określoną w art. 34 § 1a pkt 2 lub 3 KK.

- świadczenia pieniężnego wymienionego w art. 39 pkt 7 KK lub obowiązków, o których mowa w art. 72 § 1 pkt 2 i 3 KK) – orzeczenie obowiązku przebywania w miejscu stałego pobytu lub innym wyznaczonym miejscu w warunkach dozoru elektronicznego (co ma odniesienie także do kary łącznej – art. 86 § 3 *in principio* KK, implikując określenie na nowo, przy uwzględnieniu treści art. 34 § 1a pkt 2 KK – a co za tym idzie i w treści art. 35 § 3 KK – czasu wykonywania obowiązku przebywania w miejscu stałego pobytu lub innym wyznaczonym miejscu w warunkach dozoru elektronicznego zarówno w stosunku miesięcznym, jak i w stosunku dziennym oraz ciągu przestępstw – art. 91 KK)²⁶;
- 2) art. 35 § 3 KK – obliгуje sąd do określenia czasu wykonywania obowiązku przebywania w miejscu stałego pobytu lub innym wyznaczonym miejscu w warunkach dozoru elektronicznego z uwzględnieniem warunków oraz wymiaru innych nałożonych obowiązków, a jednocześnie zakreśla maksymalny czas jego wykonywania, przy uwzględnieniu warunków pracy skazanego oraz wymiaru innych nałożonych obowiązków, przy czym nie może być on dłuższy niż: 12 miesięcy, 70 godzin w stosunku tygodniowym i 12 godzin w stosunku dziennym. Warunki dozoru są więc istotnie łagodniejsze, niż gdy był on stosowany jako forma wykonywania kary pozbawienia wolności. Można więc mówić w tym wypadku o dozorcze weekendowym²⁷ na 12 miesięcy i 12 godzin w stosunku dziennym;
- 3) art. 37b *in fine* KK – w sprawie o występек zagrożony karą pozbawienia wolności, niezależnie od dolnej granicy ustawowego zagrożenia przewidzianego w ustawie za dany czyn, umożliwia sądowi orzeczenie jednocześnie kary pozbawienia wolności w wymiarze nieprzekraczającym 3 miesięcy, a jeżeli górna granica ustawowego zagrożenia wynosi przynajmniej 10 lat – 6 miesięcy – oraz kary ograniczenia wolności do lat 2;
- 4) art. 41a § 1 *in fine* i 2 *in fine* KK – zmiana w § 1 umożliwia sądowi orzeczenie, zaś w § 2 obliгуje sąd do orzeczenia środka karnego w postaci zakazu zbliżania się do określonych osób, kontrolowanego również w systemie dozoru elektronicznego. Na mocy § 1 sąd może bowiem orzec zakaz przebywania w określonych środowiskach lub miejscach, kontaktowania się z określonymi osobami, zbliżania się do określonych osób, zakaz opuszczania określonego miejsca pobytu bez zgody sądu, jak również nakaz okresowego opuszczenia lokalu zajmowanego wspólnie z pokrzywdzonym w razie skazania za przestępstwo przeciwko wolności seksualnej lub obyczajności na szkodę małoletniego lub inne przestępstwo przeciwko wolności oraz w razie skazania za umyślne przestępstwo z użyciem przemocy, w tym zwłaszcza przemocy wobec osoby najbliższej, przy czym zakaz lub nakaz może być połączony z obowiązkiem zgłaszania się do Policji lub innego wyznaczonego organu w okre-

²⁶ Zobacz także: art. 6 pkt 3 ustawy nowelizującej, na mocy którego zmieniono treść art. 26 § 4 KKS: „§ 4. Do wymiaru kary ograniczenia wolności stosuje się odpowiednio także art. 34 i art. 35 Kodeksu karnego”.

²⁷ Zobacz: uzasadnienie rządowego projektu ustawy..., *op. cit.*, s. 9.

- ślonych odstępach czasu, a zakaz zbliżania się do określonych osób – również kontrolowany w systemie dozoru elektronicznego;
- 5) art. 41b § 3 *in fine* i § 4 *in fine* KK – w razie orzeczenia zakazu wstępu na imprezę masową za czyn popełniony w związku z masową imprezą sportową pozwala sądowi orzeczenie obowiązku przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego, przy czym § 4 obliuguje sąd do orzeczenia zakazu wstępu na imprezę masową i obowiązek przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego, w razie ponownego skazania sprawcy za przestępstwo popełnione w związku z imprezą masową²⁸;
 - 6) art. 58 § 1 KK – mając na celu podkreślenie priorytetu grzywny lub kary ograniczenia wolności, umożliwia sądowi orzeczenie kary ograniczenia wolności, a więc przy uwzględnieniu treści art. 34 § 1a pkt 2 KK, niezależnie od obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne (z wyjątkiem wskazanym w § 2a) lub potrącenia z wynagrodzenia, także obowiązku przebywania w miejscu stałego pobytu lub innym wyznaczonym miejscu w warunkach dozoru elektronicznego;
 - 7) art. 59 KK w zw. z art. 41a § 1 *in fine* i § 2 *in fine* KK oraz art. 41b § 3 *in fine* i § 4 *in fine* KK – podkreślając konieczność konstruowania zindywidualizowanej prognozy kryminologicznej sprawcy, umożliwia sądowi – jeżeli przestępstwo jest zagrożone karą pozbawienia wolności nieprzekraczającą 3 lat albo karą łagodniejszego rodzaju i społeczna szkodliwość czynu nie jest znaczna, a cele kary zostaną w ten sposób spełnione – odstąpienie od wymierzenia kary i poprzestanie na orzeczeniu środka karnego, o którym mowa w art. 41a § 1 *in fine* i § 2 *in fine* KK i art. 41b § 3 *in fine* oraz § 4 *in fine* KK, a więc z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego;
 - 8) art. 93a § 1 pkt 1 KK – który obok środków o charakterze leczniczym (terapia, terapia uzależnień, pobyt w zakładzie psychiatrycznym) i środków karnych (nakazów i zakazów), określonych w art. 39 pkt 2–3 KK, wprowadza do katalogu środków zabezpieczających elektroniczną kontrolę miejsca pobytu, przy czym z mocy art. 93e § 3 KK orzeczenie takiego środka zabezpieczającego jest równoznaczne z nałożeniem obowiązku poddania się przez sprawcę bieżącej kontroli miejsca pobytu sprawcy za pomocą urządzeń technicznych, w tym noszonego przez sprawcę nadajnika²⁹;
 - 9) art. 93a § 2 KK – który w zw. z art. 41a § 1 *in fine* i § 2 *in fine* KK oraz art. 41b § 3 *in fine* i § 4 *in fine* KK, jeżeli ustawa tak stanowi (np. jeżeli sprawca dopuścił

²⁸ Na temat tzw. zakazu wstępu na imprezę masową w DozElektrU zob. szerzej: Z. Cwiągalski, Niezastosowanie się do zakazu wstępu na imprezę masową (art. 244a KK), [w:] W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, Zagadnienia teorii i nauczania prawa karnego. Kara łączna. Księga jubileuszowa Profesor Marii Szewczyk, Warszawa 2013, s. 63–67.

²⁹ Zobac także: art. 6 pkt 2 ustawy nowelizującej, na mocy którego zmieniono treść art. 22 § 3 KKS m.in. przez dodanie ppkt 1: „§ 3. Środkami zabezpieczającymi są: 1) elektroniczna kontrola miejsca pobytu”.

się czynu zabronionego w stanie niepoczytalności określonej w art. 31 § 1 KK – art. 99 KK), umożliwia orzeczenie tytułem środka zabezpieczającego środków karnych (nakazów i zakazów) określonych w art. 39 pkt 2–3 KK, a tym samym wprowadza do katalogu środków zabezpieczających środki karne w postaci zakazu zbliżania się do określonych osób kontrolowanego w systemie dozoru elektronicznego oraz obowiązku przebywania w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu, z zastosowaniem systemu dozoru elektronicznego.

Zauważyć w tym kontekście wypada także istotne *novum* regulacji kodeksowej konstruuje nowe typy czynów zabronionych, gdyż ustawodawca odwołuje się do instytucji dozoru elektronicznego i w części szczególnej Kodeksu karnego, a mianowicie w zakresie³⁰:

- 1) art. 244a § 1 KK – pośrednio (*arg. z art. 41b § 3 KK*) kryminalizuje niestosowanie się do obowiązku przebywania skazanego w czasie trwania niektórych imprez masowych objętych zakazem w określonym miejscu stałego pobytu lub obowiązku stawiennictwa w jednostce organizacyjnej Policji lub w miejscu określonym przez właściwego, ze względu na miejsce zamieszkania osoby skazanej albo ukaranej, komendanta powiatowego, rejonowego lub miejskiego Policji w czasie trwania imprezy masowej, kontrolowanym w systemie dozoru elektronicznego³¹;
- 2) art. 244a § 2 KK – konstruuje nowy typ przestępstwa, polegający na bezprawnym udaremnianiu lub utrudnianiu kontrolowania w systemie dozoru elektronicznego orzeczonego wobec skazanego, w związku z zakazem wstępu na imprezę masową, obowiązku przebywania w miejscu stałego pobytu lub obowiązku stawiennictwa w jednostce organizacyjnej Policji lub w miejscu określonym przez właściwego, ze względu na miejsce zamieszkania osoby skazanej albo ukaranej, komendanta powiatowego, rejonowego lub miejskiego Policji w czasie trwania imprezy masowej;
- 3) art. 244b § 1 KK – dotyczący sprawców czynów zabronionych, wobec których zastosowano środek zabezpieczający, np. przewidziany w art. 93a § 1 pkt 3 KKW w postaci elektronicznej kontroli miejsca pobytu, i konstruuje nowy typ przestępstwa, polegający na niestosowaniu się do określonych w ustawie obowiązków związanych z orzeczeniem środka zabezpieczającego, jak choćby przewidzianego w art. 93e § 3 KK obowiązku poddania się przez sprawcę bieżącej kontroli miejsca jego pobytu za pomocą urządzeń technicznych, w tym noszonego przez niego nadajnika;
- 4) art. 244b § 2 KK – konstruuje nowy typ przestępstwa, polegający na bezprawnym udaremnianiu wykonywania orzeczonego wobec innej osoby środ-

³⁰ Zobacz także: art. 3 pkt 2 ustawy nowelizującej, na mocy którego po art. 66 KW dodaje się art. 66a w brzmieniu: „Osoba, wobec której wykonuje się karę, środek karny lub środek zabezpieczający, w systemie dozoru elektronicznego, albo osoba chroniona, która umyślnie dopuszcza do zniszczenia, uszkodzenia, uczynienia niezdatnym do użytku nadajnika, rejestratora stacjonarnego lub przenośnego stanowiących środki techniczne służące do wykonywania dozoru elektronicznego, podlega karze aresztu, ograniczenia wolności albo grzywny”.

³¹ Tak też: Z. Ćwiakalski, *op. cit.*, s. 63–64.

ka zabezpieczającego w postaci elektronicznej kontroli miejsca pobytu, za co przewiduje zagrożenie grzywną, karą ograniczenia wolności albo pozbawienia wolności do lat 2³².

Naszkiecowane powyżej w sposób maksymalnie syntetyczny, obowiązujące od 1.7.2015 r. rozwiązania jurydyczne Kodeksu karnego, kreujące bezpośrednio lub pośrednio konstrukcje normatywne w zakresie dozoru elektronicznego, wskazują na zasadniczą przebudowę modelu dozoru elektronicznego, głównie przez wyeliminowanie kary pozbawienia wolności w DozElektrU i nowy kształt kary ograniczenia wolności, do zakresu której przesuwa się pozbawienie wolności w systemie dozoru elektronicznego³³. Rozwiązania normatywne i instytucjonalne zmierzają do uzupełnienia możliwej reakcji prawnokarnej na popełnione przestępstwo, pozwalając indywidualizować bardziej precyzyjnie oddziaływanie na sprawców czynów zabronionych³⁴. Sąd będzie mógł bowiem określić czas wykonywania obowiązku pozostawania w miejscu stałego pobytu lub w innym wyznaczonym miejscu z zastosowaniem dozoru elektronicznego zarówno w wymiarze dziennym, jak i miesięcznym. Pozwoli to również, w przypadku zastosowania wspomnianego obowiązku, na uzyskanie przez sąd możliwości skomponowania treści kary ograniczenia wolności o charakterze zmiennym w czasie. Niezależnie od obowiązku wykonywania nieodpłatnej, kontrolowanej pracy na cele społeczne lub potrącenia z wynagrodzenia sąd będzie miał możliwość orzeczenia obowiązku przebywania w miejscu stałego pobytu w warunkach dozoru elektronicznego. W obliczu kryzysu kary pozbawienia wolności i usilnego poszukiwania rozwiązań, które mogłyby ją substytuować³⁵, poprzez wprowadzenie sankcji karnej bazującej na ograniczaniu wolności opartej na wolności dozorowanej, zwłaszcza w systemie elektronicznym, słusznie ustawodawca umożliwia zdynamizowanie i usprawnienie w ten sposób polityki karnej. Problem jednak w tym, że zakres zmian normatywnych nie pozwala zaakceptować poglądu zawartego w uzasadnieniu projektu ustawy nowelizującej o kompletności rozwiązań normatywnych instytucji dozoru elektronicznego na gruncie Kodeksu karnego w sposób realnie wpływający na elastyczność stosowania środków polityki prawnokarnej i obniżenie tym samym populacji więziennej, w tym także realizujących postulaty kierowane do państw członkowskich Rady Europy przez Komitet Ministrów Rady Europy³⁶.

³² Rozważania dotyczące analizowanej problematyki bytyby niepełne bez przytoczenia *in extenso* konstrukcji normatywnych wyeliminowanych przez Ministra Sprawiedliwości po przekazaniu projektu przez Komisję Kodyfikacyjną, a ograniczających możliwość zastosowania instytucji dozoru elektronicznego na gruncie regulacji Kodeksu karnego: art. 37b § 2 o treści: „Wymierzając karę pozbawienia wolności w rozmiarze nieprzekraczającym 2 lat, sąd może orzec, że po odbyciu określonej części kary, nie dłuższej jednak niż 3 miesiące, pozostałą część kary skazany odbywać będzie w systemie dozoru elektronicznego”; art. 58 § 2b o treści: „Karę połączoną ze środkami związanymi z zastosowaniem dozoru elektronicznego orzeka się, jeżeli zostały spełnione warunki orzeczenia dozoru określone ustawą”; art. 69 § 1a o treści: „Sąd może, jeżeli zachodzą warunki określone w § 1, orzekając karę pozbawienia wolności nieprzekraczającą 2 lat, ustalić długość odbywania tej kary w systemie dozoru elektronicznego, a pozostałą część kary warunkowo zawiesić; okres odbywania kary w systemie dozoru elektronicznego nie może być krótszy niż 3 miesiące i dłuższy niż 6 miesięcy”.

³³ Szerzej na temat nowego kształtu kary ograniczenia wolności zob.: V. Konarska-Wrzošek, W kwestii nowego kształtu kary ograniczenia wolności, [w:] W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, *op. cit.*, s. 176 i n.

³⁴ Zobacz także: pozytywną opinię Rady Legislacyjnej przy Prezesie Rady Ministrów, s. 6, <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs/2/194900/194908/194918/dokument104858.pdf>.

³⁵ Na temat sensu karania izolacją więzienną za czyny, które nie stanowią bezpośredniego zagrożenia dla życia obywateli i bezpieczeństwa państwa, zob. szerzej: ks. Z.S. Iwański, Kryzys kary pozbawienia wolności, *Probacja* 2015, Nr 1, s. 87 i n.

³⁶ Uwagi krytyczne w tym zakresie zob. szerzej: R. Pelewicz, Dozór elektroniczny jako środek ograniczania przeludnienia więzień w aspekcie źródeł prawa międzynarodowego praw człowieka (zagadnienia wybrane), *Probacja* 2013, Nr 2, s. 73 i n.

Akceptując bowiem stanowisko ustawodawcy, że system dozoru elektronicznego stał się uznaną instytucją polskiego prawa karnego i nie istnieje już potrzeba orzekania tego środka na podstawie odrębnej, specyficznej ustawy, krytycznej analizie należy poddać koncepcję polegającą na wyeliminowaniu rozwiązań normatywnych pozwalających na orzekanie w wyroku skazującym kary pozbawienia wolności z zastosowaniem dozoru elektronicznego, poprzedzającego właściwy okres próby przy warunkowym zawieszeniu wykonania kary. Dokonywanie bowiem jakichkolwiek modyfikacji w płaszczyźnie legislacyjnej musi się wiązać z wykazaniem rzeczywistej i uzasadnionej potrzeby takiej interwencji prawodawczej. Decyzja o zmianie może być zatem podjęta jedynie w wypadku konkluzji, że dotychczas istniejące rozwiązania normatywne okazały się w praktyce dysfunkcjonalne, a zatem ich zmiana jest konieczna. Oceniając zaś zasadność modyfikacji istniejących regulacji, rudymen tarne znaczenie ma stwierdzenie przyczyn ich dysfunkcjonalności – chodzi o ustalenie, czy źródłem kontrowersji jest wadliwa redakcja przepisu karnego, czy też jedynie niewłaściwa praktyka jego stosowania³⁷. Bowiem aby odnieść oczekiwany skutek i rzeczywiście pozytywnie wpłynąć na praktykę orzeczniczą, interwencja legislacyjna nie może się opierać na przekonaniach i wyobrażeniach co do funkcjonowania systemu prawa karnego w Polsce, lecz na faktycznej, pogłębionej wiedzy w tym zakresie³⁸. Skoro więc polski ustawodawca ocenia dotychczasowy model dozoru elektronicznego (a więc przede wszystkim wykonywanie kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego) jako uznaną instytucję polskiego prawa karnego (podkreślając w uzasadnieniu ustawy nowelizującej, że dozór elektroniczny daje możliwości bardzo zindywidualizowanego określenia harmonogramu wykonywania kary oraz doboru i określenia dodatkowych obowiązków nakładanych na skazanego, co pozwala w wysokim stopniu zindywidualizować harmonogram wykonywania kary i obowiązki nakładane na skazanego, a więc przy wykonywaniu kar w tym systemie nie dochodzi do negatywnych skutków psychologicznych i społecznych, takich jakie występują przy wykonywaniu kary pozbawienia wolności w zakładzie karnym), to logiczne jest, że rozwiązania normatywne w tym zakresie nie okazały się w praktyce dysfunkcjonalne, a zatem ich zmiana (eliminacja) nie jest konieczna (tym bardziej, że drugim istotnym argumentem przemawiającym za pozytywną oceną DozElektrU są znaczne korzyści finansowe dla Skarbu Państwa w porównaniu z karą pozbawienia wolności w zakładzie karnym). Tak więc odrzucenie koncepcji i konstrukcji normatywnych Komisji Kodyfikacyjnej wydaje się zupełnie niezrozumiałe i niekonsekwentne, zarówno z punktu widzenia aksjologicznego, jak i logicznego. Brak jakiegokolwiek innego uzasadnienia odrzucenia proponowanej treści art. 37b § 2, art. 58 § 2b

³⁷ Porównaj: J. Raglewski, Referat na posiedzenie Komisji Kodyfikacyjnej Prawa Karnego dotyczący propozycji nowelizacyjnych Kodeksu karnego z 1997 r. w zakresie kar, środków karnych, środków probacyjnych, a także zagadnień związanych z wymiarem kary łącznej i zanikiem karan, <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego-2009-2013/konferencje/rok-2011/>, s. 2.

³⁸ Zobacz: K. Mycka, T. Kozłowski, Paradoxy polskiej polityki karnej, czyli jak zapelniamy więzienia, nadużywając środków probacji, *Probacja* 2013, Nr 2, s. 6.

i art. 69 § 1a KK, czy generalnie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego oraz odrzucenia instytucji aresztu domowego, jako jednego z rodzajów środków zapobiegawczych, winien dyskwalifikować wszelkie próby zmiany tych unormowań.

Dodatkowo obserwacja procesu legislacyjnego, który doprowadził do uchwalenia ustawy z 20.2.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, przekonuje, że te zarysowane wyżej podstawowe standardy wskazujące na konieczność zachowania daleko idącej wstrzeźliwości w przeprowadzaniu kolejnych nowelizacji przepisów prawnokarnych nie były przestrzegane. Uzasadnienie przedłożenia rządowego³⁹ wskazuje zaś, że wprowadzane zmiany w zakresie systemowego usytuowania instytucji dozoru elektronicznego w Kodeksie karnym przyjęto bez głębszej refleksji, z pominięciem wielu rzeczywistych przyczyn dysfunkcyjności dotychczasowych rozwiązań legislacyjnych⁴⁰ w zakresie wykonywania kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, a zatem z naruszeniem zasad racjonalnej legislacji. Wydaje się zatem, że przyjęte rozwiązania normatywne, ograniczające stosowanie dozoru elektronicznego, zwłaszcza w kontekście drastycznego ograniczenia stosowania środka probacyjnego w postaci warunkowego zawieszenia wykonania kary pozbawienia wolności, spowodują wzrost liczby osób, wobec których sądy orzekać będą karę pozbawienia wolności i doprowadzą do pogłębienia kryzysu polityki karnej. Realizacja tych propozycji, jako niezgodna z podstawowym założeniem przygotowanej przez Komisję Kodyfikacyjną nowelizacji Kodeksu karnego, aprobowanym przez Ministra Sprawiedliwości, jakim była racjonalizacja polityki karnej i uelastycznienie instrumentów reakcji karnej, w szczególności radykalne zmniejszenie liczby osób oczekujących na wykonanie prawomocnie orzeczonej kary pozbawienia wolności, grozi zwiększeniem populacji więziennej oraz koniecznością poniesienia dodatkowych kosztów finansowych i społecznych, co nie ma obecnie żadnego uzasadnienia w związku ze spadającą liczbą przestępstw i poprawą poczucia bezpieczeństwa⁴¹.

Jednym ze sposobów na rozwiązanie tego problemu jest uczynienie z dozoru elektronicznego jeszcze jednej kary nieizolacyjnej⁴² oraz formy wykonywania kary ograniczenia wolności nie zamiast, lecz obok wariantu wykonywania kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego. Wydaje się to tym bardziej konieczne, że dotychczas sądy nie miały przekonania do kary ograniczenia wolności, i to nie tylko z uwagi na znane i sukcesywnie usuwane problemy jej warstwy wykonawczej, ale również z powodu jej treści i dolegliwości związanej z tą karą, która wydaje się dla wielu sprawców przestępstw zbyt mała i nieadekwatna

³⁹ Projekt z 5.11.2013 r., <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/194900/194908/194909/dokument96054.pdf>.

⁴⁰ Na przykład w zakresie obowiązków nałożonych na sądowych kuratorów zawodowych w związku z wykonywaniem kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego zob. szerzej: R. Pelewicz, Czynności sądowego kuratora zawodowego w wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, *Probacja* 2013, Nr 3, s. 95–99.

⁴¹ Porównaj: Oświadczenie KKPK w sprawie rządowego projektu ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw z 20.5.2014 r., <http://bip.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/>.

⁴² Tak też proponuje G.B. Szczygieł, *Kary nieizolacyjne – kilka refleksji*, [w:] W. Górowski, P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel, *op. cit.*, s. 345–346.

do typu przestępstwa, którego się dopuścili, oraz niedostatecznie prewencyjna⁴³. Przyjęte w Kodeksie karnym wykonawczym rozwiązania normatywne w zakresie wykonywania kary ograniczenia wolności w systemie dozoru elektronicznego, w tym zwłaszcza związane z właściwością sądu i wielością zadań związanych z czynnościami wykonawczymi dla sądów i sądowych kuratorów zawodowych, tylko tę niechęć pogłębia i – tak jak w przypadku środka karnego zakazu wstępu na imprezę masową z zastosowaniem dozoru elektronicznego – kara ograniczenia wolności z zastosowaniem dozoru elektronicznego będzie orzekana szczerkawo i nie stanie się alternatywą dla krótkoterminowej kary pozbawienia wolności, a tym samym dla nadmiernej prizonizacji, podobnie jak alternatywą taką nie stała się kara pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego⁴⁴. Jak bowiem wykazała wieloletnia praktyka, także w związku z wejściem w życie ustawy o dozorcze elektronicznym, nie sprawdziły się dotychczasowe rozwiązania normatywne mające na celu obniżenie poziomu prizonizacji⁴⁵, zaś przeprowadzone badania aktowe wydają się wskazywać, że instytucja dozoru elektronicznego była stosowana raczej sporadycznie⁴⁶. Sytuacja taka wydaje się być nie tylko efektem niedostrzeżenia i nieuwzględnienia w toku prac parlamentarnych nad projektem ustawy o dozorcze elektronicznym zasadniczych wątpliwości doktrynalnych proponowanych wówczas rozwiązań legislacyjnych⁴⁷, ale przede wszystkim konsekwencją braku kompleksowych rozwiązań normatywnych i instytucjonalnych, pozwalających stosować dozór elektroniczny już na etapie postępowania przygotowawczego i rozpoznawczego – jak to rekomendują Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy Rec (99) 22 dotyczące przeludnienia zakładów karnych i wzrostu ich populacji⁴⁸, Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 45/110 – wzorcowe reguły minimalne Narodów Zjednoczonych dotyczące środków o charakterze nieizolacyjnym (Zasady Tokijskie)⁴⁹, a przede wszystkim Rekomendacja CM/Rec (2014) 4 Komitetu Ministrów Rady Europy dla państw członkowskich dotycząca monitoringu elektronicznego⁵⁰.

⁴³ Zobacz: *V. Konarska-Wrzošek*, Propozycje zmian katalogu kar w kodeksie karnym z 1997 r. w zakresie kar pozbawienia wolności oraz dolegliwości związanych z niektórymi rodzajami kar wolnościowych, [w:] *P. Kardas, T. Sroka, W. Wróbel*, Państwo prawa i prawo karne, Księga jubileuszowa Profesora Andrzeja Zolla, tom II, Warszawa 2012, s. 879–880.

⁴⁴ Takie też wnioski co do DozElektrU na tle badań aktowych wyprowadza *K. Mamak*, Funkcjonowanie dozoru elektronicznego w świetle badań aktowych, CzPKiNP 2014, Nr 3, <http://www.czpk.pl/2014/04/05/k-mamak-funkcjonowanie-dozoru-elektronicznego-w-swietle-badan-aktowych/>.

⁴⁵ O możliwych przyczynach tego stanu rzeczy w związku z przyjętym w Polsce modelem dozoru elektronicznego zob. np.: *T. Szymanowski*, Międzynarodowe standardy wykonywania kary pozbawienia wolności i ich respektowanie w polskim systemie penitencjarnym, Przegląd Więziennictwa Polskiego 2006, Nr 50.

⁴⁶ Tak podsumowuje wyniki badań aktowych *A. Ważny*, Praktyczne aspekty ustawy o dozorcze elektronicznym, Prawo w działaniu. Sprawy karne 2011, Nr 9, s. 179.

⁴⁷ Zobacz np.: *S. Leleńtal*, Opinia do druku sejmowego nr 338 – Poselski projekt ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy Kodeks wykroczeń oraz ustawy Kodeks karny, Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu 2006; *M. Rusinek*, Opinia do projektu ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego (druk nr 1237), Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu 2007; *T. Szymanowski*, Opinia o poselskim projekcie ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny wykonawczy, ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Kodeks wykroczeń oraz ustawy – Kodeks karny (druk nr 338), Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu 2006.

⁴⁸ Tekst polski zob.: *M. Balcerzak*, Zalecenie Rec (99) 22 dotyczące przeludnienia zakładów karnych i wzrostu ich populacji przyjęte przez Komitet Ministrów 30.9.1999 r. na 681. Sesji Komitetu Zastępców Ministrów, [w:] Międzynarodowa ochrona praw człowieka. Wybór źródeł, Toruń 2007, II-C/6.

⁴⁹ Tekst polski zob.: www.bip.ms.gov.pl/Data/Files/_...czl_onz/prawa_czlow_26_6.doc.

⁵⁰ Rekomendacja została przyjęta przez Komitet Ministrów 19.2.2014 r. podczas 1192. posiedzenia zastępców ministrów. Tekst Rekomendacji w języku angielskim dostępny na stronie internetowej Rady Europy <https://wcd.coe.int/ViewDoc.jsp?id=2163607&Site=CM>.

Znaczenie Rekomendacji CM/Rec (2014) 4 w zestawieniu z innymi instrumentami prawa międzynarodowego praw człowieka polega w szczególności na tym, że opierając się na dotychczasowym dorobku normatywnym i doświadczeniach społeczności międzynarodowej odnośnie funkcjonowania monitoringu elektronicznego na gruncie systemów prawnych Organizacji Narodów Zjednoczonych (np. Wzorcowe reguły minimalne środków nieizolacyjnych, zasady z Tokio, Uchwała 45/110; Zasady dotyczące postępowania z kobietami więźniami i stosowania środków nieizolacyjnych wobec kobiet przestępców, zasady z Bangkoku, Uchwała 2010/16; Standardowe reguły minimalne wymiaru sprawiedliwości wobec przestępczości nieletnich, zasady z Pekinu, rezolucja 40/33⁵¹), Rady Europy (np. Europejska Konwencja o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności; Europejska Konwencja o Nadzorze nad Warunkowo Skazanymi lub Warunkowo Zwolnionymi, Zalecenie Rec (92) 16 w sprawie europejskich reguł dotyczących sankcji i środków alternatywnych, Zalecenie Rec (92) 17 w sprawie spójności wyroku; Zalecenie Rec (97) 12 o personelu odpowiedzialnym za wykonywanie sankcji i środków, Zalecenie Rec (99) 22 w sprawie przeludnienia więzień i wzrostu populacji więzień, Zalecenie Rec (2000) 22 w sprawie poprawy wdrożenia europejskich przepisów w odniesieniu do kar i środków alternatywnych, Zalecenie Rec (2003) 22 w sprawie warunkowego zwolnienia, Zalecenie Rec (2006) 2 Europejskie Reguły Więzienne, Zalecenie CM/Rec (2008) 11 w sprawie europejskich reguł dla młodocianych przestępców objętych sankcjami lub środkami, Zalecenie CM/Rec (2010) 1 w sprawie reguł probacji, Zalecenie CM/Rec (2012) 5 w sprawie Europejskiego Kodeksu Etyki dla personelu więziennego)⁵² i Unii Europejskiej (np. Decyzja ramowa Rady Unii Europejskiej 2008/947/WSiSW w sprawie stosowania zasady wzajemnego uznawania wyroków i warunkowego zwolnienia w celu nadzorowania przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych, Decyzja ramowa Rady Unii Europejskiej 2009/829/WSiSW w sprawie stosowania przez państwa członkowskie Unii Europejskiej zasady wzajemnego uznawania orzeczeń i środków nadzoru stanowiących alternatywę dla tymczasowego aresztowania)⁵³, zaleca rządowi państw członkowskich podjęcie wszelkich właściwych środków oraz dokonanie przeglądu ustawodawstwa i praktyki w celu stosowania zasad określonych w załączniku do Rekomendacji w zakresie monitoringu elektronicznego. Celem Rekomendacji jest określenie zestawu podstawowych zasad związanych z kwestiami etycznymi oraz standardami zawodowymi umożliwiającymi władzom krajowym zapewnienie uczciwego, proporcjonalnego i efektywnego wykorzystania różnych form elektronicznego

⁵¹ Zobacz np.: Podstawowe zasady traktowania więźniów – Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 45/111 z 14.12.1990 r.; Zbiór zasad mających na celu ochronę wszystkich osób poddanych jakiegokolwiek formie aresztowania bądź uwięzienia – Rezolucja Zgromadzenia Ogólnego ONZ 43/173 z 9.12.1988 r.; dostępne na stronie: www.bip.ms.gov.pl/Data/Files/_...czl_ozn/prawa_czlow_26_6.doc.

⁵² Zobacz np.: Zalecenie Rec (2006)2 Komitetu Ministrów do państw członkowskich Rady Europy w sprawie Europejskich Reguł Więziennych (przyjęte przez Komitet Ministrów 11.1.2006 r. na 952. posiedzeniu delegatów), www.bip.ms.gov.pl/.../zalecenia/europejskie_reg_wiezienne2.rtf; Zalecenie nr R(96)8 Komitetu Ministrów dla państw członkowskich dotyczące polityki kryminalnej w Europie w okresie przemian, [w:] Standardy prawne Rady Europy. Zalecenia. Tom IV. Sądownictwo. Organizacja – postępowanie – orzekanie, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości 2010, s. 142 i n.

⁵³ Zobacz np.: Decyzja Ramowa Rady 2008/947/WSiSW z 27.11.2008 r. o stosowaniu zasady wzajemnego uznawania do wyroków i decyzji w sprawie zawieszenia lub warunkowego zwolnienia w celu nadzorowania przestrzegania warunków zawieszenia i obowiązków wynikających z kar alternatywnych, http://bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/prawo_eu/ue2/2008-947-WSiSW.pdf.

monitorowania, w ramach każdego etapu postępowania karnego. Dodatkowo ma ona również na celu zwrócenie uwagi władz krajowych, że szczególną ostrożność należy zachować przy korzystaniu z monitoringu elektronicznego, by nie naruszyć konstruktywnych profesjonalnych relacji z osobami pozostającymi pod dozorem elektronicznym. Podkreśla, że wprowadzenie kontroli technicznej może być użytecznym dodatkiem do istniejących społecznie i psychologicznie pozytywnych sposobów radzenia sobie z każdym sprawcą czynu zabronionego, zdefiniowanych w poszczególnych zaleceniach Komitetu Ministrów, a w szczególności: Rec (92) 16 w sprawie europejskich reguł dotyczących sankcji i środków alternatywnych, Rec (97) 12 o personelu odpowiedzialnym za wykonywanie sankcji i środków, Rec (2006) 2 w sprawie Europejskich Reguł Więziennych, CM/Rec (2010) 1 w sprawie reguł probacji i CM/Rec (2012) 5 w sprawie Europejskiego Kodeksu Etyki dla personelu więziennego.

Taka konstrukcja jurydyczna Rekomendacji CM/Rec (2014) 4, zwłaszcza w zakresie skonkretyzowania aktów prawnych, które stanowiły inspirację do jej uchwalenia, nie pozostawia wątpliwości, że treść poszczególnych zaleceń nie może być odczytywana w oderwaniu od tych aktów prawnych, do których zaliczono także Zalecenia Komitetu Ministrów Rec (99) 22 dotyczące przeludnienia zakładów karnych i wzrostu ich populacji⁵⁴. Wyrażając krytyczny stosunek do kary pozbawienia wolności, Komitet Ministrów podkreśla w ten sposób po raz kolejny, że co prawda kara więzienia ma swoje stałe miejsce w katalogu kar, ale jako reakcja *ultima ratio* powinna być stosowana tylko wówczas, „gdy powaga przestępstwa powoduje nieadekwatność zastosowania jakiegokolwiek innej sankcji lub środka”. Następnie zaleca, aby rządy państw członkowskich Rady Europy podjęły wszystkie właściwe środki przy dokonywaniu przeglądu ich legislacji i praktyki związanej z przeludnieniem zakładów karnych oraz wzrostem ich populacji w celu stosowania zasad przedstawionych w załączniku do Zalecenia nr R(99)22, w tym m.in.:

- ustanowiły właściwą paletę sankcji i środków społecznych, w miarę możliwości uszeregowaną w kontekście względnej dolegliwości (pkt 3);
- korzystały w możliwie szerokim zakresie z alternatyw tymczasowego aresztowania, takich jak wymóg przebywania podejrzanego pod określonym adresem, ograniczenie w zakresie opuszczania lub wchodzenia do określonego miejsca bez pozwolenia, a zwłaszcza zwróciły uwagę na możliwość nadzoru pozostawiania w określonym miejscu poprzez urządzenie nadzoru elektronicznego (pkt 12);
- wprowadziły do ustawodawstwa i praktyki połączenie środków izolacyjnych i nieizolacyjnych, takich jak bezwarunkowe pozbawienie wolności, po którym następuje praca na rzecz społeczeństwa, intensywny nadzór w społeczeństwie, monitorowany elektronicznie areszt domowy lub, we właściwych przypadkach, obowiązek poddania się leczeniu (pkt 17);

⁵⁴ Rekomendacja została przyjęta przez Komitet Ministrów 11.1.2006 r. na 952. posiedzeniu delegatów. Tekst Rekomendacji w języku angielskim dostępny na: http://bip.ms.gov.pl/Data/Files/_public/bip/prawa_czlowieka/zalecenia/9922.pdf.

- ustaliły reguły orzekania zmierzające do zredukowania stosowania kary pozbawienia wolności, poszerzenia stosowania sankcji i środków społecznych oraz korzystania z metod zastępczych, takich jak mediacja i zadośćuczynienie (pkt 20).

Nie ulega wątpliwości, że rekomendacje (zalecenia) Komitetu Ministrów są uchwałami organizacji międzynarodowej⁵⁵ o charakterze niewiążącym prawnie, skierowanymi *pro foro externo* i zawierającymi standardy oczekiwanego zachowania po stronie państw członkowskich⁵⁶. Można je scharakteryzować także jako akty jednostronne organizacji międzynarodowej, które nie tworzą wprawdzie nowych prawnomiędzynarodowych zobowiązań i nie mogą być traktowane jako samoistne źródło prawa międzynarodowego, jednak nie sposób odmówić im statusu aktów o charakterze prawnym⁵⁷. Przypominają o subsydiarnym charakterze mechanizmu nadzorczego ustanowionego przez Europejską Konwencję Praw Człowieka, a ich istotą jest wskazanie obszarów, w których państwa-strony Konwencji powinny udoskonalić krajowe systemy ochrony praw człowieka, włączając w to prewencję naruszeń Konwencji już od etapu projektowania aktów prawnych, poprzez kontrolę istniejącego prawa i praktyki administracyjnej, po ulepszenie krajowych środków odwoławczych. Takie usytuowanie zaleceń Komitetu Ministrów w systemie źródeł prawa międzynarodowego prowadzi do wniosku, że Europejski Trybunał Praw Człowieka nie może ich traktować jako podstawy rozstrzygnięcia⁵⁸. Może natomiast powołać się w orzeczeniu na dane zalecenie, traktując je jako jeden z argumentów uwzględnianych przy ocenie zarzutu wysuniętego przez skarżącego⁵⁹. Ponadto także strony postępowania przed Trybunałem mogą się powoływać na zalecenia Komitetu Ministrów w charakterze argumentu pomocniczego (np. w sprawach dotyczących tymczasowego aresztowania), chociaż w praktyce nie jest to raczej popularne. Natomiast Trybunał wskazuje na istotne dla sprawy zalecenia Komitetu Ministrów w części wyroku zatytułowanej najczęściej *relevant (international) law* lub *relevant international instruments*⁶⁰. W konsekwencji inny rodzaj zobowiązania nie pozbawia Rekomendacji CM/Rec (2014) 4 mocy wiążącej, a ewentual-

⁵⁵ Na temat pojęcia uchwał organizacji międzynarodowych zob. szerzej: J. Menkes, A. Wasilkowski, Organizacje międzynarodowe. Prawo instytucjonalne, Warszawa 2006, s. 21 i n.

⁵⁶ Na temat konsekwencji prawnych Zaleceń Komitetu Ministrów Rady Europy na wewnętrzne systemy prawne państw członkowskich Rady Europy zob. szerzej: M. Balcerzak, Zalecenia Komitetu Ministrów Rady Europy jako forma pozatraktatowej działalności normatywnej harmonizującej w dziedzinie praw człowieka, [w:] I. Głuszyńska, K. Lankosz, Rada Europy – 60 lat na rzecz jedności europejskiej, Bielsko-Biała 2009, s. 6–25.

⁵⁷ Zobacz: W. Czaplirski, A. Wyrzomska, Prawo międzynarodowe publiczne. Zagadnienia systemowe, Warszawa 2004, s. 122 i n.

⁵⁸ Zobacz: M. Balcerzak, *op. cit.*, s. 21 i n.

⁵⁹ Zobacz np. wyroki w sprawach: *Léger* przeciwko Francji (skarga nr 19324/02, wyrok z 11.4.2006 r.) czy *Kafkaris* przeciwko Cyprowi (skarga nr 21906/04, z 12.2.2008 r.), przy których wydaniu Trybunał miał na względzie Europejskie Reguły Więzienne oraz Rekomendacje Komitetu Ministrów w sprawie warunkowego zwolnienia oraz zarządzania systemem kar dożywocia i innych długoletnich wyroków.

⁶⁰ Zobacz: M. Balcerzak, *op. cit.*, s. 23. Autor wskazuje, że Zalecenie Komitetu Ministrów R(99)22 zostało odnotowane przez Europejski Trybunał Praw Człowieka w wyrokach *Léger* przeciwko Francji (wyrok z 11.4.2006 r., § 44–45) oraz *Kafkaris* przeciwko Cyprowi (wyrok z 12.2.2008 r., § 70–73). Obie sprawy dotyczyły zarzutów naruszenia art. 3 Konwencji (zakaz tortur oraz innego nieludzkiego lub poniżającego traktowania albo karania) oraz art. 5 ust. 1 Konwencji (prawo do wolności i bezpieczeństwa osobistego) wobec skarżących, którzy odbywali wyroki dożywotniego pozbawienia wolności. Odnośnie do wpływu zaleceń Komitetu Ministrów na sprawy należy zauważyć, że Trybunał zacytował wprost ich obszerne fragmenty w części *international materials* (w orzeczeniu *Kafkaris*) oraz *relevant comparative European law and practice* (w orzeczeniu *Léger*). Co prawda treść zaleceń nie miała decydującego znaczenia dla końcowego rozstrzygnięcia, jednak sytuacja faktyczna i prawna skarżących miała bezpośredni związek z przywołanymi zaleceniami.

alne przestanie o jej miękkości i niewiążącej mocy jest fałszywe i szkodliwe – sprzyja bowiem jej lekceważeniu⁶¹.

Przypominając, że zjawiska przeludnienia więzień i wzrostu populacji więziennej są dużym wyzwaniem dla administracji więziennej i wymiaru sprawiedliwości we wszystkich państwach członkowskich Rady Europy, zarówno w zakresie praw człowieka, jak i efektywnego zarządzania w zakładach karnych, i wyrażając krytyczny stosunek do kary pozbawienia wolności, która powinna być stosowana jako środek ostateczny, Komitet Ministrów nieustannie podkreśla, że monitoring elektroniczny używany na gruncie prawa karnego może pomóc zmniejszyć orzekanie kar pozbawienia wolności przy jednoczesnym zapewnieniu skutecznego nadzoru sprawców czynów zabronionych w społeczności, a tym samym pomaga zapobiegać popełnianiu przestępstw. W preambule do Rekomendacji zaleca się rządów państw członkowskich podjęcie wszelkich właściwych środków oraz dokonanie przeglądu ustawodawstwa i praktyki w celu stosowania zasad określonych w załączniku do Rekomendacji w zakresie monitoringu elektronicznego. Ponieważ jednym z fundamentalnych celów Rady Europy jest osiągnięcie większej jedności między jej członkami, co determinuje dalszy rozwój współpracy międzynarodowej w dziedzinie wykonywania wyroków karnych, zaś Rekomendacja CM/Rec (2014) 4 została przyjęta na podstawie art. 15b Statutu Rady Europy, to nie powinno budzić wątpliwości, że jej podstawowym celem jest dostarczenie zbioru norm, które umożliwiłyby organom ustawodawczym państw członkowskich Rady Europy oraz organom władzy sądowniczej i wykonawczej zapewnienie sprawiedliwego oraz efektywnego stosowania instrumentów reakcji karnoprawnej związanej z monitoringiem elektronicznym. Zauważyć trzeba również, że innym zasadniczym celem Rekomendacji jest sformułowanie jasnych reguł postępowania dla pracowników odpowiedzialnych za ich wykonywanie oraz dla wszystkich członków społeczności, którzy w tym uczestniczą.

Według założeń Rekomendacji CM/Rec (2014) 4 sankcje i środki alternatywne stosowane z dozorem elektronicznym mają być korzystne zarówno dla społeczeństwa, jak i dla sprawcy. Dzięki nim bowiem sprawca zachowuje wolność wyboru i może spełniać swoje społeczne obowiązki, gdyż pozbawienie wolności powinno być stosowane jako środek ostateczny, a większość podejrzanych i przestępców może być skutecznie i efektywnie przywracanych społeczności. Stosowanie dozoru elektronicznego nie wymaga odizolowania sprawców czynów zabronionych od społeczeństwa, a więc może w dłuższej perspektywie stanowić lepsze zabezpieczenie interesów tego społeczeństwa, w tym interesów osób pokrzywdzonych przez sprawców czynów zabronionych.

Załącznik do Rekomendacji CM/Rec (2014) 4 zaleca, by w zależności od systemu prawnego państwa członkowskiego Rady Europy monitoring elektroniczny był normatywnie możliwy do zastosowania zarówno w toku postępowania przygotowawczego, rozpoznawczego, jak i wykonawczego, następująco:

⁶¹ Porównaj: M. Platek, Istota i znaczenie Europejskich Reguł Więziennych (ERW – 2006) z perspektywy pracy funkcjonariuszy więziennych, [w:] A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Nielaczna, P. Wiktorska, op. cit., s. 838.

- w ramach zastosowanego środka zapobiegawczego,
- w ramach zastosowanego środka zabezpieczającego,
- jako warunek zawieszenia lub wykonania kary pozbawienia wolności,
- jako samodzielny środek służący nadzorowaniu wykonania kary lub środka karnego,
- z innymi środkami towarzyszącymi zawieszeniu wykonania kary,
- jako środek kontroli skazanych przed osadzeniem w zakładzie karnym,
- jako wstępny środek kontroli dla więźniów osadzanych w zakładzie karnym,
- jako środek kontroli dla więźniów przed zwolnieniem z zakładu karnego,
- w ramach warunkowego zwolnienia z zakładu karnego,
- jako intensywny środek orientacji i nadzoru dla niektórych rodzajów przestępców po wyjściu z więzienia,
- jako sposób monitorowania zachowań więźniów w zakładzie karnym i/lub w obrębie obwodów otwartych zakładów karnych,
- jako środek ochrony ofiar przestępstw wobec konkretnych podejrzanych lub skazanych.

Przedstawione konstrukcje jurydyczne wskazują, że obowiązujące w Polsce przepisy, a także towarzysząca im praktyka odbiegają znacząco od tego, co jest istotą Rekomendacji CM/Rec (2014) 4. Pogląd taki utrwalają proponowane zmiany normatywne, wynikające z treści projektu rządowego ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy z 22.12.2015 r., który zakłada usunięcie z Kodeksu karnego systemu dozoru elektronicznego, jako formy wykonywania kary ograniczenia wolności, a jednocześnie wpisanie w strukturę rozdziału Kodeksu karnego wykonawczego przepisów o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego, a więc wprowadzenie (powrót) do polskiego systemu penalnego niez izolacyjnej formy wykonania kary pozbawienia wolności w postaci dozoru elektronicznego – „jako integralnej części tego systemu”⁶². Ponieważ środki karne i środki zabezpieczające wykonywane w systemie dozoru elektronicznego stanowią decyzję sądu orzekającego w sprawie, nie zaś sądu w postępowaniu wykonawczym, to według projektodawcy, ze względu na potrzebę możliwie uniwersalnego ujęcia wszystkich zastosowań systemu dozoru elektronicznego, konieczne jest wpisanie w strukturę Kodeksu karnego wykonawczego przepisów regulujących szczególnie charakter postępowania w sprawie udzielenia zezwolenia na odbywanie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego (głównie poprzez przeniesienie zapisów ustawy o dozorcze elektronicznym). Celowi temu służy w szczególności „Oddział 2. Warunki i tryb orzekania o udzieleniu zezwolenia na odbycie kary pozbawienia wolności w systemie dozoru elektronicznego”⁶³.

⁶² Projekt ustawy wraz z uzasadnieniem w wersji z 7.1.2016 r., opublikowany na stronie RCL: <http://legislacja.rcl.gov.pl/projekt/12280652/katalog/12331318#12331318>; a także dostępny na stronie sejmowej Druk nr 218, <http://www.sejm.pl/Sejm8.nsf/druk.xsp?nr=218>.

⁶³ Formularz skutków regulacji (projektu rządowego) w wersji z 7.1.2016 r., opublikowany na stronie RCL: <http://legislacja.rcl.gov.pl/docs//2/12280652/12331318/12331319/dokument203916.pdf>.

Szczegółowa analiza poszczególnych zaleceń prowadzi nawet do wniosku, że niektóre znowelizowane konstrukcje normatywne, a także i te wynikające z treści projektu rządowego ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy z 22.12.2015 r., są sprzeczne z zaleceniami Rekomendacji CM/Rec (2014) 4. Dla zilustrowania zaprezentowanej tezy wskazać należy treść art. 43h § 6 KKW, który umożliwia wykonywanie kary w systemie dozoru elektronicznego pomimo braku uprzedniej pisemnej zgody osób zamieszkujących ze skazanym, jeżeli wykonanie kary w systemie dozoru elektronicznego w sposób oczywisty nie wiąże się z nadmiernymi trudnościami dla osoby, która tej zgody nie wyraziła, i narusza jej prywatność jedynie w nieznacznym stopniu. Przepis ten pozostaje w sprzeczności z zaleceniem IV 4 Rekomendacji CM/Rec (2014) 4, które jednoznacznie wskazuje, że w przypadku, gdy istnieje system ochrony ofiary czynu zabronionego za pomocą monitoringu elektronicznego, konieczne jest uzyskanie uprzedniej zgody tejże ofiary, przy czym trzeba dołożyć wszelkich starań, aby upewnić się, że ofiara rozumie możliwości i ograniczenia technologii.

Zaprezentowane rozważania determinują konieczność dalszych zmian normatywnych w celu kompleksowego, systemowego i długotrwałego zredukowania przeludnienia w jednostkach penitencjarnych. Skoro bowiem „nawet najlepsze programy korekcyjne stosowane zgodnie z zasadami skutecznych interwencji korekcyjnych nie sprawiają, że wszyscy ich uczestnicy zaprzestaną przestępczej działalności, skuteczne interwencje korekcyjne obniżają recydywę, ale jej nie eliminują”⁶⁴, to za najistotniejsze należy uznać nie tylko wykreowanie elastycznej i wszechstronnej palety instrumentów reakcji karnej na popełniony czyn zabroniony, ale i precyzyjniejsze ustalenie reguł orzekania zmierzających do zredukowania stosowania kary pozbawienia wolności, poszerzenia stosowania sankcji i środków społecznych oraz korzystania z metod zastępczych, także w zakresie proponowanym wcześniej przez Komisję Kodyfikacyjną⁶⁵. Zgodzić się bowiem należy z *A. Bałandynowiczem*, że chcąc poprawić efektywność środków oddziaływania na sprawców czynów zabronionych, a tym samym obniżyć poziom prizonizacji, należy je odpowiednio zróżnicować, nie ograniczając się jedynie do kary pozbawienia wolności czy środków probacyjnych – przy czym odpowiednio zróżnicować w rozumieniu Rekomendacji CM/Rec (2014) 4, zmierzając w kierunku zwiększenia zaufania do zmodyfikowanych działań probacyjnych, lżejszych niż kara pozbawienia wolności. „Zbyt wielu skazanych przebywa w zakładach karnych i zbyt mało podlega wpływom innego rodzaju instytucji przymusowej kontroli społecznej, gdyż polski system prawa karnego cechuje zbytnia pobłażliwość i przesadna surowość, zbytnia pobłażliwość – w stosunku do osób, które powinny znajdować się pod ściślejszym nadzorem społeczeństwa, a które teraz poddane zostały oddziaływaniom środków probacyj-

⁶⁴ Zobacz: *B. Stańdo-Kawecka*, O koncepcji resocjalizacji w polskiej literaturze naukowej polemicznie, *Probacja* 2010, Nr 1, s. 123.

⁶⁵ Niestety wbrew takim deklaracjom polski ustawodawca nie zdecydował się na wprowadzenie do procedury karnej środka zapobiegawczego z elektroniczną kontrolą miejsca pobytu, powszechnie określanego mianem aresztu domowego, i w konsekwencji nowelizacja nie obejmuje prawa karnego procesowego. Na temat zakresu proponowanych zmian legislacyjnych dotyczących zastosowania dozoru elektronicznego w polskim prawie karnym procesowym zob. np.: *M. Jachimowicz*, Środek zapobiegawczy aresztu domowego w świetle projektu noweli do KPK, *Kwartalnik Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury* 2012, Zeszyt specjalny (4), s. 78 i n.

nych, przesadna surowość – wobec osadzonych, którzy nie stanowią poważnego zagrożenia dla bezpieczeństwa publicznego”⁶⁶.

W świetle przedstawionych rozważań nie może budzić wątpliwości ocena, że rozwiązania instytucjonalne i normatywne części ogólnej Kodeksu karnego nie stanowią kompleksowej regulacji systemu dozoru elektronicznego w polskim prawie karnym, spełniającej zalecenia Rekomendacji CM/Rec (2014) 4. Tym samym obowiązująca od 1.7.2015 r. nowelizacja prawa karnego nie stanowi nowej ery prawnokarnej reakcji państwa w zakresie środków oddziaływania na sprawców czynów zabronionych, a jedynie kolejny słuszny krok w kierunku kompleksowego uregulowania nieznanej wcześniej w polskim ustawodawstwie reakcji prawnokarnej, która polega na pozostawianiu skazanego poza zakładem karnym pod dozorem elektronicznym⁶⁷. Dlatego też niezbędne wydaje się podjęcie dalszych reform polskiego ustawodawstwa karnego w duchu Rekomendacji CM/Rec (2014) 4 i innych międzynarodowych standardów określających zasady i tryb stosowania środków oddziaływania na sprawców czynów zabronionych⁶⁸. Jak już sygnalizowałem, gruntownego przemyślenia wymagają także koncepcje monitoringu elektronicznego jako odrębnej rodzajowo kary⁶⁹, stosowanej nie tylko w wypadku przestępstw wymagających łagodnej reakcji, tak by dozór elektroniczny w swojej dolegliwości był sankcją pośrednią między karą ograniczenia wolności a karą pozbawienia wolności⁷⁰. Założenie to implikuje oczywiście konieczność określenia charakteru takiego instrumentu reakcji karnej na popełnienie czynu zabronionego, gdyż wyłącznie wówczas można przeprowadzić stosowną zmianę, zwłaszcza że dozór elektroniczny jest środkiem surowszym od ograniczenia wolności, zaś z całą pewnością łagodniejszym w stosunku do kary pozbawienia wolności⁷¹. Jednak aby system dozoru elektronicznego odpowiadał standardom określonym w Rekomendacji CM/Rec (2014) 4 Komitetu Ministrów Rady Europy i wskazywanych w niej normatywach międzynarodowych, należy postulować, by mógł być zarówno środkiem zapobiegawczym (aresztem domowym), przewidzianym w Kodeksie postępowania karnego⁷², jak i samoistną karą nieizolacyjną, przewidzianą w katalogu części ogólnej Kodeksu karnego⁷³, przy czym należy rozważyć jego dalsze upowszechnienie i stosowanie w szerszym zakresie w stosunku do

⁶⁶ Zobacz: A. Batandynowicz, *Probacja. Resocjalizacja z udziałem społeczeństwa*, Warszawa 2011, s. 186–187.

⁶⁷ Porównaj: B. Stańdo-Kawecka, *Opinia do projektu ustawy o wykonywaniu kary pozbawienia wolności poza zakładem karnym w systemie dozoru elektronicznego wraz z projektami aktów wykonawczych* (druk nr 1237), Biuro Analiz Sejmowych Kancelarii Sejmu 2007, s. 1.

⁶⁸ Wymagania międzynarodowych standardów określających zasady i tryb stosowania środków oddziaływania na sprawców czynów zabronionych w kontekście dozoru elektronicznego przedstawia szerzej: R. Pelewicz, *Dozór elektroniczny jako środek ograniczania przedłużenia więzień w aspekcie źródeł prawa międzynarodowego praw człowieka* (zagadnienia wybrane), *Probacja* 2013, Nr 2, s. 73–93.

⁶⁹ Co proponują także R. Zawłocki i J. Łabuda, zob.: Konferencja „Kary, środki karne i kara łączna w Kodeksie karnym”, zorganizowana przez Komisję Kodyfikacyjną Prawa Karnego przy Ministrze Sprawiedliwości w dniach 15–16.11.2011 r. w Popowie, <http://bjp.ms.gov.pl/pl/dzialalnosc/komisje-kodyfikacyjne/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego/komisja-kodyfikacyjna-prawa-karnego-2009-2013/konferencje/rok-2011/>, s. 5 i 15.

⁷⁰ Takie rozwiązanie normatywne proponuje S. Zabłocki, Konferencja „Kary...”, *op. cit.*, s. 7.

⁷¹ V. Wrzosek-Konarska, Konferencja „Kary...”, *op. cit.*, s. 9.

⁷² Takie rozwiązania również postulują: M. Jankowski, A. Kotowski, S. Momot, A. Ważny, *Przyczyny niedostatecznego wykorzystania ustawy o dozorcze elektronicznym*, Instytut Wymiaru Sprawiedliwości 2012, s. 43.

⁷³ Odmienne: A. Zoll, *Rozważania o potrzebie zmian w zakresie środków represji karnoprprawnej*, [w:] A. Rzepliński, I. Rzeplińska, M. Niełaczna, P. Wiktorska, *op. cit.*, s. 212. Zauważa, „że tworzenie nowego rodzaju kary zmuszałoby do przebudowy dużych obszarów kodeksu karnego, co nie byłoby ze względu na przyjęte priorytety wskazane”, a nadto, że „brak jest też wystarczających podstaw uzasadniających celowość takiego rozwiązania”.

mniej niebezpiecznych przestępstw, jak też łącznie z innymi środkami o charakterze probacyjnym⁷⁴. Niewątpliwie też efektywne stosowanie instrumentów reakcji karnej związanych z dozorem elektronicznym wymaga zmiany normatywnej i organizacyjnej pozycji sądowych kuratorów zawodowych na tle regulacji Kodeksu karnego wykonawczego, przez odciążenie kuratorów od zadań i czynności o charakterze administracyjnym czy organizacyjnym i skoncentrowanie (pozostawienie) ich aktywności na zadaniach o charakterze probacyjnym. Skoro bowiem ustawodawca zakłada znaczące zwiększenie orzekania instrumentów reakcji prawnokarnej w systemie dozoru elektronicznego, a jednocześnie wymaga od sądowego kuratora zawodowego wykonywania zadań probacyjnych i działalności wychowawczej oraz nieustannego monitorowania procesu resocjalizacji skazanego (np. art. 43d § 2 pkt 3 KKW), to nie powinno budzić wątpliwości, że jednocześnie powierzenie kuratorom zadań związanych z organizowaniem i kontrolowaniem wykonywania kar z zastosowaniem dozoru elektronicznego oraz nałożonych w związku z nimi obowiązków (np. art. 43h § 5 KKW), i to w sposób przewidziany przez przepisy o dozorcze i kuratorze sądowym (art. 43 d § 3 KKW), doprowadzi do niewydolności służby kuratorskiej w tym zakresie, a tym samym do nieefektywnej realizacji celów stosowanych instrumentów reakcji karnej.

Powyższa analiza jasno wskazuje, że konieczne są zmiany konstrukcji jurydycznych w Kodeksie karnym i Kodeksie karnym wykonawczym, gdyż bez tych zmian, realizujących systemowo idee zawarte w Rekomendacji CM/Rec (2014) 4 Komitetu Ministrów Rady Europy, nowy model dozoru elektronicznego, jak również wdrożone ustawą nowelizującą cząstkowe korekty części ogólnej Kodeksu karnego oraz te wynikające z treści projektu rządowego ustawy o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz ustawy – Kodeks karny wykonawczy z 22.12.2015 r., nie wpłyną w sposób radykalny na racjonalizację polskiej polityki karnej oraz nie spowodują odwrócenia niekorzystnych tendencji w zakresie orzecznictwa i wykonawstwa w sprawach karnych, przejawiających się m.in. w wieloletnim utrzymywaniu się wysokiej populacji osób osadzonych w jednostkach penitencjarnych, wysokiego wskaźnika tzw. prizonizacji oraz w nieefektywności czy wręcz niewydolności systemu probacji. Nie niweczy to oczywiście słuszności refleksji, że jedną z podstawowych przyczyn niskiego odsetka orzekanych przez sądy instrumentów reakcji karnej o charakterze nieizolacyjnym jest brak odpowiedniej praktyki organów wymiaru sprawiedliwości w rzetelnym dokonywaniu ustaleń osobopoznawczych podejrzanych i oskarżonych, a więc brak racjonalnej prognozy kryminologicznej konstruowanej na etapie postępowania przygotowawczego i rozpoznawczego, która pomaga sądowi w zindywidualizowany sposób w doborze adekwatnych instrumentów reakcji prawnokarnej w związku z popełnionym czynem zabronionym.

⁷⁴ Jak słusznie zauważa M. Melezini, Konferencja „Kary...”, *op. cit.*, s. 2.

The model for electronic surveillance under Polish criminal law, in light of Recommendation CM/Rec (2014) 4 of the Committee of Ministers of the Council of Europe for the Member States on Electronic Monitoring

Summary

The article presents options for the effective use of instruments of penal reaction in connection with electronic surveillance introduced to the Polish legal system under the Act on Amending the Penal Code and Certain other Acts against the Normative Requirements of Recommendation CM/Rec (2014) 4 of the Committee of Ministers of the Council of Europe for the Member States on Electronic Monitoring of 20 February 2015. The amendment of criminal provisions valid from 1 July 2015 introduced a fundamental amendment to the model of electronic surveillance. This does not usher in a new era in the criminal law reaction of the state with regards to measures affecting the perpetrators of prohibited acts, but is only another step towards the comprehensive regulation of the criminal law reaction, hitherto unknown in the Polish legislation, which involves leaving the offender outside the prison, but under electronic surveillance. Naturally, this implies a need to specify the nature of the instrument of penal reaction for committing a prohibited offence, because only then can the applicable change may be introduced, given that electronic surveillance is a stricter measure than the limitation of liberty, while definitely less severe than imprisonment. Moreover, for the electronic surveillance system to meet the standards set out in Recommendation CM/Rec (2014) 4 of the Committee of Ministers of the Council of Europe, and the international norms indicated there, it should be advocated that it could be both a preventive measure (house arrest) as provided for in the Code of Criminal Procedure, and a separate non-isolating penalty, as provided for in the catalogue of the general part of the Penal Code.

Dostęp do akt postępowania przygotowawczego w świetle wielkiej reformy procedury karnej – wybrane zagadnienia

*Piotr Kosmaty**

Streszczenie

Na mocy przeprowadzonej nowelizacji przepisów Kodeksu postępowania karnego znacznemu rozszerzeniu uległo uprawnienie stron do zapoznania się z aktami postępowania karnego. Szczególny nacisk został położony na udostępnienie podejrzanemu i jego obrońcy tych materiałów dowodowych zgromadzonych w toku postępowania przygotowawczego, które zostały powołane w uzasadnieniu wniosku prokuratora o zastosowanie środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztowania lub wniosku o przedłużenie okresu jego stosowania. W tym kontekście w naturalny sposób rodzi się pytanie o zakres tajemnicy postępowania przygotowawczego. Z jednej strony trudno bowiem sprzeciwiać się założeniu, które leży u podstaw dokonanej zmiany, odnoszącemu się do zaprojektowania takich regulacji, które w sposób skuteczny pozwalałyby podejrzanemu i jego obrońcy na opracowanie linii obrony, z drugiej – nie można nie zauważyć możliwych zagrożeń dla zapewnienia prawidłowego toku postępowania przygotowawczego.

Stanowisko przedstawione w artykule stanowi opis aktualnego stanu prawnego w zakresie dostępu do akt postępowania przygotowawczego, a jednocześnie próbę udzielenia odpowiedzi na pojawiające się pytania: czy wprowadzony tzw. wielką nowelizacją porządek prawny we właściwy sposób określił linię demarkacyjną pomiędzy koniecznością zapewnienia prawidłowej realizacji celów po-

* Prokurator Prokuratury Okręgowej w Krakowie wykonujący zadania w Prokuraturze Regionalnej w Krakowie.

stępowania przygotowawczego a realizacją konstytucyjnie zagwarantowanych uczestnikom postępowania uprawnień, w tym wynikających m.in. z prawa do obrony, czy przyjmowanie istnienia tajemnicy postępowania przygotowawczego znajduje swoje uzasadnienie na gruncie aktualnie obowiązującego stanu prawnego, czy regulacje procedury karnej w wystarczającym zakresie odzwierciedlają standardy strasburskie, wywodzące się z linii orzeczniczej Europejskiego Trybunału Praw Człowieka, czy wreszcie w odpowiedni sposób została zaprojektowana realizacja społecznego prawa do informacji, przejawiająca się chociażby w dostępie dziennikarzy do uzyskania wiadomości z prowadzonych postępowań. Celem uniknięcia pojawiających się coraz częściej tzw. przecieków z prowadzonych postępowań w artykule zaproponowano wprowadzenie nowej regulacji, mającej zapobiec takim sytuacjom.

Zapewnienie stronom, a także obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym wglądu w akta sprawy jest jedną z podstawowych gwarancji **zasady jawności wewnętrznej postępowania karnego**¹. Kwestia dostępu do akt postępowania przygotowawczego jest regulowana przez Konwencję o Ochronie Praw Człowieka i Podstawowych Wolności² oraz orzecznictwo Europejskiego Trybunału Praw Człowieka w Strasburgu. Możliwość zaznajomienia się z aktami sprawy stanowi niezbędny warunek realizacji prawa do obrony, z tego też względu zagadnienie to objęte zostało zakresem art. 6 ust. 3 lit. b EKPCz, w myśl którego każdy, komu zarzuca się popełnienie czynu zagrożonego karą, ma prawo do posiadania odpowiedniego czasu i możliwości do przygotowania obrony. Zasada rzetelności procesu karnego zmusza oskarżyciela publicznego do ujawnienia oskarżonemu wszystkich istotnych dowodów przemawiających zarówno na jego korzyść, jak i na niekorzyść³.

Zasady udostępniania stronom i innym osobom akt sprawy karnej określone zostały w art. 156 KPK. Jak wynika z treści tego przepisu, zakres dostępu do zgromadzonego materiału dowodowego jest różny w zależności od etapu postępowania. Zgodnie bowiem z regułą zakodowaną w art. 156 § 1 KPK strony procesowe i ich przedstawiciele procesowi mają prawo dostępu do akt sprawy sądowej, jak również możliwość sporządzania z nich odpisów. Nie jest w tym przypadku wymagane zezwolenie jakiegokolwiek organu, gdyż uprawnienie to wynika z samej ustawy. Nie może ono zostać ograniczone, poza oczywiście wyjątkiem określonym w art. 156 § 4 KPK, gdy mogłoby dojść do ujawnienia informacji opatrzonej gryfami niejawności. Decyzję co do rodzaju i zakresu ograniczeń podejmuje prezes sądu w formie zarządzenia, jednak jeśli uzna, że zachodzi potrzeba wypowiedzenia się w tej kwestii przez sąd, może skierować sprawę na posiedzenie. Sąd, orzekając w składzie, o jakim mowa w art. 30 KPK, określa wówczas postanowieniem zakres i sposób udostępniania akt stronom, ich obroń-

¹ Z. Gostyński, Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I, Warszawa 1998, s. 437.

² Podpisana w Rzymie 4.11.1950 r., w stosunku do Polski weszła w życie 19.1.1993 r., Dz.U. z 1993 r. Nr 61, poz. 284 ze zm., dalej jako: EKPCz.

³ Wyrok ETPCz w sprawie *Edwards* przeciwko W. Brytanii z 16.12.1992 r., Seria A, 247 – B, par. 36.

com, pełnomocnikom i przedstawicielom. Na postanowienie sądu nie przysługuje zażalenie⁴. Dostęp, o którym mowa, dotyczy akt sprawy sądowej, co oznacza, że znajduje zastosowanie od chwili wniesienia do sądu aktu oskarżenia wraz z załączonymi do niego aktami sprawy.

Dostęp do akt postępowania karnego doznaje zasadniczego ograniczenia na etapie postępowania przygotowawczego. To zawężenie uprawnień stron, obrońców, pełnomocników i przedstawicieli ustawowych niewątpliwie może być uciążliwe, a nawet mieć określone dla nich skutki procesowe. Powyższa konstatacja dotyczyć będzie zwłaszcza uprawnień podejrzanego i jego obrońcy. Przez wzgląd na przedmiot niniejszych rozważań dalsze uwagi dotyczyć będą dostępu do akt sprawy karnej na jej etapie przygotowawczym. W 2006 r. *P. Wiliński* przeprowadził diagnozę ówczesnych regulacji warunkujących dostęp do akt postępowania przygotowawczego, stwierdzając w konkluzji, że: „regulacja przyjęta w ustawie procesowej zapewnia niezbędny dostęp podejrzanego do materiałów postępowania gromadzonych na tym jego etapie. Zasadnicza kwestia wiąże się jednak z właściwym stosowaniem obowiązujących w tym zakresie przepisów. Jego rzeczywista realizacja zależeć będzie w pewnym stopniu od woli samego podejrzanego i aktywności obrońcy. Istotna jest jednak przede wszystkim postawa prowadzącego postępowanie przygotowawcze, od którego wymagać należy akceptacji dla żądań zapoznania się z materiałami postępowania tam, gdzie nie rodzi to zagrożenia dla dobra postępowania. Tam zaś, gdzie ryzyko takie istnieje, w pierwszym rzędzie gotowości do udostępniania tych fragmentów akt sprawy, których ujawnienie zagrożenia nie niesie, w ostateczności zaś dopiero odmowy dostępu. Szczególnej ostrożności, rzetelności i szczególnego uzasadnienia wymaga zaś odmowa dostępu do akt sprawy podejrzanemu tymczasowo aresztowanemu. Zasadnym wydaje się wprowadzenie sądowej kontroli decyzji o odmowie dostępu do akt postępowania przygotowawczego”⁵. Prawie po 9 latach od napisania tych słów można się pokusić o stwierdzenie, że zawarte w nich postulaty znalazły swoje odzwierciedlenie w aktualnym brzmieniu przepisów regulujących dostęp do akt postępowania przygotowawczego. Będące przedmiotem zasadniczych rozważań art. 156 § 5, § 5a oraz art. 159 KPK uzyskały swój ostateczny kształt mocą dużej nowelizacji, wprowadzonej ustawą z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego oraz niektórych innych ustaw⁶. Dwie pierwsze z wymienionych regulacji funkcjonują w przestrzeni prawnej od 2.6.2014 r., a trzecia od 1.7.2015 r. W art. 156 § 5 KPK uregulowane zostały zasady dostępu do akt postępowania przygotowawczego również w przypadku ich przesłania do sądu w związku z przeprowadzaniem czynności sądowych na tym etapie postępowania. Obecne brzmienie przepisu nie pozostawia wątpliwości, że regułą jest udostępnianie akt, a odmowa może nastąpić wyłącznie w przypadku zaistnienia określonej w nim przesłanki. Organ prowadzący

⁴ *P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgryzek, [w:] P. Hofmański (red.), Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I, Warszawa 1999, s. 590–591.*

⁵ *P. Wiliński, Odmowa dostępu do akt sprawy w postępowaniu przygotowawczym, Prok. i Pr. 2006, Nr 11, s. 74–85.*

⁶ Dz.U. z 2013 r. poz. 1247.

postępowanie przygotowawcze zobowiązany jest udostępnić akta stronom, obrońcom, pełnomocnikom i przedstawicielom ustawowym, a także stworzyć możliwość sporządzania odpisów lub kopii oraz odpłatnego uzyskania uwierzytelnionych odpisów lub kopii. Omawiane prawo nie ma charakteru bezwzględnego, gdyż jego realizacja uzależniona jest od pozytywnej decyzji prowadzącego postępowanie przygotowawcze⁷. Warto zwrócić uwagę na zmianę, która w praktyce działania organów wymiaru sprawiedliwości usunęła wiele problemów natury interpretacyjnej i ułatwiła realizację uprawnień przez strony postępowania przygotowawczego. Chodzi tutaj o zastąpienie słowa „kserokopie” słowem „kopie”, który to zabieg legislacyjny pozwolił stronom na sporządzanie kopii w formie zdjęć czy skanów. Mając na uwadze, że postępowanie przygotowawcze oparte jest na zasadzie tajności, nie dziwi fakt, iż dostęp do jego akt może być ograniczony, a częstokroć powinien być ograniczony. Pojawianie się pewnych odstępstw od tajności postępowania nie podważa takiego charakteru tego etapu postępowania⁸. Nowelizacja art. 156 § 5 KPK niewątpliwie uporządkowała i uczyniła przejrzystą sferę związaną z podstawami pozwalającymi odmówić stronom dostępu do akt postępowania przygotowawczego. Przed nowelizacją wprowadzie również istniał obowiązek uzasadniania decyzji o odmowie dostępu, jednak charakter przyczyn, na które można się było powołać, nie był ustawowo umocowany. Praktyka niestety dostarczała wiele przypadków arbitralności podejmowanych w tym zakresie decyzji. W nowym brzmieniu przepis art. 156 § 5 KPK precyzuje przesłanki, od których spełnienia uzależnione jest uzyskanie przez strony, obrońców, pełnomocników i przedstawicieli ustawowych dostępu do akt postępowania przygotowawczego. **Odmowa udostępnienia akt może mieć miejsce** w przypadku zaistnienia jednej lub dwóch następujących sytuacji:

- 1) gdy zachodzi potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania,**
- 2) gdy zachodzi potrzeba ochrony ważnego interesu państwa.**

W pierwszym przypadku niewątpliwie chodzi o sytuacje, gdy ryzyko przedwczesnego ujawnienia zgromadzonych dowodów może destrukcyjnie wpłynąć na losy postępowania. Wówczas określone osoby mogą podjąć próbę dotarcia do świadków, podejrzanych lub nawet biegłych, aby wpłynąć na składane przez nich depozycje procesowe. Może dojść do ukrycia lub zniszczenia istotnej dokumentacji, która uległaby zabezpieczeniu jako dowód rzeczowy. Osoby zagrożone zajęciem ich majątków na poczet kar i innych zobowiązań finansowych niewątpliwie mogą podjąć działania zmierzające do tzw. ucieczki z majątkiem w celu uniemożliwienia przyszłych działań zaspokajających pokrzywdzonych przestępstwem. Wreszcie nie można wykluczyć, że przedwczesne ujawnienie treści dowodów spowoduje ucieczkę lub ukrycie się osób, co do których organ procesowy zamierzał w przyszłości zastosować środki zapobiegawcze, a zwłaszcza tymczasowe aresztowanie. Nie ulega wątpliwości, że obawa naruszenia prawidłowego toku postępowania musi być realna w perspektywie okoliczności istniejących

⁷ S. Steinborn, Komentarz aktualizowany do art. 156 KPK, LEX/el. 2015.

⁸ S. Stachowiak, K. Marszał, Z. Gzyzek, Proces karny, Katowice 2003, s. 329.

w sprawie. Sam fakt, że postępowanie dotyczy członków zorganizowanej grupy przestępczej, nie stwarza jeszcze takiej realnej obawy⁹.

W drugim przypadku chodzi głównie o konieczność zapewnienia ochrony informacjom niejawnym. Rację ma *S. Steinborn*¹⁰, gdy twierdzi, że zakresem omawianej regulacji należy objąć także sytuacje niezwiązane z dokumentacją opatrzoną gryfem tajności. Zawężanie jej treści tylko do takich sytuacji byłoby sprzeczne z sensem omawianej przesłanki. Wykładnia gramatyczna rzeczywiście potwierdza słuszny wywód tego autora, tym bardziej że ustawodawca nie użył terminu „informacje niejawne”. Problem polega jednak na tym, że w praktyce trudno znaleźć sytuacje, które potwierdzałyby zaprezentowaną tezę, bowiem organ prowadzący postępowanie przygotowawcze praktycznie w każdym przypadku, gdy uzna, że może dojść do naruszenia ważnego interesu państwa, opatrzy stosowną dokumentację klauzulą niejawności. Ten stan rzeczy powoduje, że pomimo odmiennego brzmienia omawiana przesłanka stosowana będzie tylko wtedy, gdy uprawniony podmiot będzie się ubiegał o dostęp do akt, w których znajdować się będą informacje niejawne. Nie ulega natomiast wątpliwości, że odmowa dostępu do akt nie może nastąpić tylko z tego powodu, że zawierają one informacje niejawne. Podjęcie takiej decyzji musi być poprzedzone kompleksową oceną, uwzględniającą ich charakter oraz znaczenie dla osoby żądającej dostępu. Z tej przyczyny nierzadko może dojść do sytuacji, że odmowa udostępnienia takich materiałów ograniczy się li tylko do pewnej ich części, podczas gdy pozostałe zostaną udostępnione stronom. Organ, odmawiając dostępu do akt, musi swoją decyzję uzasadnić. Wymóg taki istniał również w poprzednim stanie prawnym, jednak z uwagi na brak podstaw określonych ustawowo mogło dochodzić do całkowitej arbitralności podejmowanych w tym zakresie decyzji¹¹. Obecnie, uzasadniając decyzję odmawiającą dostępu do akt, organ musi wskazać konkretne okoliczności ją uzasadniające. W perspektywie procesu kontradyktoryjnego wydaje się, że konstrukcja uzasadnienia nie może być oparta na samym odwołaniu się do przesłanek zawartych w art. 156 § 5 KPK. Strona powinna zostać poinformowana, jakie względy zadecydowały o tym, że nie dostanie ona wglądu do akt postępowania bezpośrednio jej dotyczącego. Jest to tym bardziej istotne, że motywy odmowy mogą zostać sprawdzone i ocenione w postępowaniu żaleniowym przez sąd, a nie – jak dotychczas – przez bezpośredniego przełożonego (art. 159 KPK). Stosownie do brzmienia art. 156 § 5 zd. 2 KPK w kwestii udostępnienia akt stronom i ich przedstawicielom, sporządzenia odpisów lub kopii bądź wydania uwierzytelnionych odpisów lub kopii uprawniony organ prowadzący postępowanie przygotowawcze wydaje zarządzenie. Należy się zgodzić, że odmowa udostępnienia akt, nawet jeżeli zarządzenie podlegało kontroli żaleniowej i zostało utrzymane w mocy, nie stanowi przeszkody do ponownego

⁹ A. Sakowicz, [w:] *K.T. Boratyńska i in., Kodeks postępowania karnego. Komentarz*, Warszawa 2014, s. 312.

¹⁰ *S. Steinborn, op. cit.*

¹¹ *M. Wąsek-Wiaderek, Dostęp do akt sprawy oskarżonego tymczasowo aresztowanego i jego obrońcy w postępowaniu przygotowawczym*, Pal. 2003, Nr 3–4, s. 65.

wystąpienia z wnioskiem o udostępnienie akt. Zarządzenie w przedmiocie udostępnienia akt nie ma charakteru stanowczego i w związku z tym nie korzysta z powagi rzeczy osądzonej¹². Odmowa udostępnienia akt postępowania przygotowawczego może dotyczyć zarówno ich całości, jak i poszczególnych fragmentów, a nawet jednostkowych dokumentów, np. wyników opinii poligraficznej. Należy zatem złożony wniosek o dostęp do akt rozpoznać szczegółowo i w przypadku decyzji odmownej objąć nią tylko te elementy materiału dowodowego, których ujawnienie wpłynęłoby destrukcyjnie na prawidłowy tok postępowania lub ważny interes państwa. W tym miejscu trzeba także przypomnieć, że nie można odmówić stronie zezwolenia na sporządzenie odpisu protokołu czynności, w której ona uczestniczyła lub miała prawo uczestniczyć, jak również dokumentu pochodzącego od niej lub sporządzonego z jej udziałem (art. 157 § 3 KPK).

Duża nowelizacja procedury karnej z 27.9.2013 r. pozostawiła bez zmian tzw. **zewnętrzną jawność postępowania przygotowawczego**, polegającą na dostępie do akt osób niebędących jego stronami. Zgodnie z art. 156 § 5 *in fine* KPK za zgodą prokuratora akta w toku postępowania przygotowawczego mogą być w wyjątkowych wypadkach udostępnione innym osobom. Jeżeli postępowanie prowadzone jest przez Policję lub inny, nieprokuratorski organ, zgodę na udostępnienie akt może wydać tylko prokurator. Przyjęty w art. 156 § 5 KPK model zewnętrznej jawności postępowania przygotowawczego oparty został na dwustopniowej weryfikacji złożonego wniosku o udostępnienie do wglądu akt postępowania przygotowawczego. Wydając zgodę na zapoznanie się z aktami, prokurator musi rozstrzygnąć, czy nie zachodzi potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochrony ważnego interesu państwa. Jeżeli uzna, że nie istnieje zagrożenie dla przesłanek wyrażonych w art. 156 § 5 *in principio* KPK, musi następnie rozważyć, czy osoba wnioskująca o dostęp do akt legitymuje się na tyle istotnym interesem, aby go otrzymać. Dopiero pozytywna weryfikacja w aspekcie obu warunków powinna skutkować wydaniem przez prokuratora zgody na udostępnienie akt postępowania przygotowawczego innym niż strony i ich pełnomocnicy procesowi osobom. Podejmując tę decyzję, prokurator powinien wziąć pod uwagę z jednej strony uzasadniony interes osoby, która ubiega się o wgląd do akt, z drugiej zaś interes publiczny, a także interes śledztwa lub dochodzenia¹³. Udostępnienie akt innym osobom, tj. takim, które nie są stronami ani przedstawicielami procesowymi, może być uzasadnione np. w związku z prowadzonym jednocześnie przez uprawnione do tego osoby postępowaniem dyscyplinarnym przeciwko podejrzanemu¹⁴. Określenie „wyjątkowe wypadki” jest na tyle nieostre, że w jego zakresie można wyobrazić sobie praktycznie nieograniczony katalog przyczyn, które zdaniem wnioskodawców mogą stać się podstawą uzyskania stosownej zgody prokuratora prowadzącego lub nadzorującego postępowanie przygotowawcze. Podkreślić jednak należy, że sformułowanie to

¹² S. Steinborn, *op. cit.*; J. Skorupka, Udostępnienie akt sprawy podejrzanemu, *Prok. i Pr.* 2007, Nr 5, s. 66.

¹³ P. Hofmański, E. Sadzik, K. Zgrzyzek, *op. cit.*, s. 592.

¹⁴ Z. Gostyński, *op. cit.*, s. 437.

w sposób zdecydowany zawęża zakres sytuacji, kiedy można uzyskać zgodę na udostępnienie akt postępowania przygotowawczego. Każdorazowo prokurator musi rozważyć, czy ma do czynienia z „wyjątkowym wypadkiem”. Uważam, że analizowana regulacja pozwala na udostępnienie w wyjątkowych wypadkach akt postępowania przygotowawczego dziennikarzom. Zgodnie z art. 1 ustawy z 26.1.1984 r. – Prawo prasowe¹⁵ prasa urzeczywistnia prawo obywateli do ich rzetelnego informowania, jawności życia publicznego oraz kontroli i krytyki społecznej. Realizacja tego obowiązku nałożonego na przedstawicieli środków masowego przekazu będzie częstokroć niemożliwa bez udostępnienia im treści zgromadzonych w toku postępowania przygotowawczego materiałów dowodowych. Konstatacja ta znajduje odniesienie przede wszystkim w przypadku spraw pozostających w głębokim zainteresowaniu opinii publicznej. Dotyczyć to powinno również postępowań, których przedmiotem są przestępstwa popełniane przez funkcjonariuszy publicznych. Na ten aspekt zwracał też wielokrotnie uwagę ETPCz, podkreślając, że nie chodzi tylko o konieczność publicznej kontroli śledztw, lecz wręcz o potrzebę zabezpieczenia transparentności działania organów ścigania i wymiaru sprawiedliwości. Transparentność ta powinna służyć podtrzymaniu zaufania i wiary społeczeństwa w to, że działania organów państwowych są podporządkowane zasadzie państwa prawa (*rule of law*), oraz zapobiegać powstaniu chociażby pozorów mactaczenia lub tolerowania działań bezprawnych¹⁶. Przypomnieć należy także, że prawo do informacji o przebiegu śledztwa jest elementem przysługującego dziennikarzom uprawnienia do otrzymywania i przekazywania informacji, które zagwarantowane jest w art. 10 EKPCz. Oczywista jest przy tym konstatacja, zgodnie z którą nawet uznanie, że po stronie dziennikarza występują okoliczności określone mianem „wyjątkowego wypadku”, nie spowoduje, że zostanie mu udzielony wgląd do akt, gdy będzie istniała potrzeba zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ważnego interesu państwa.

Od wielu lat najwięcej kontrowersji powstawało wokół problemu dostępu podejrzanego i jego obrońcy do akt postępowania przygotowawczego w trakcie procedury „aresztowej”. Sytuacja ta powodowała aktywność ustawodawcy próbującego znaleźć skuteczny kompromis pomiędzy zabezpieczeniem interesu prowadzonych postępowań a prawem podejrzanego do efektywnego podważania zarzutów będących podstawą stosowania izolacyjnego środka zapobiegawczego. Ustawą z 16.7.2009 r.¹⁷ dodano do art. 156 KPK § 5a, który nałożył na prokuratora obowiązek udostępnienia podejrzanemu i jego obrońcy akt sprawy w części zawierającej dowody wskazane we wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania. Jednocześnie umożliwił on, jednak pod pewnymi warunkami, określonymi w sposób dalece nieostry, odmowę takiego dostępu. Od wejścia w życie wskazanej nowelizacji kwestia dostępu do akt postępowania przygotowawczego unormowana jest w dwóch odrębnych para-

¹⁵ Dz.U. Nr 5, poz. 24 ze zm.

¹⁶ *Nachova i inni przeciwko Bułgarii*, wyrok z 26.2.2004 r., skarga nr 43577/98, par. 119.

¹⁷ Dz.U. Nr 127, poz. 1051; zmiana weszła w życie 28.8.2009 r.

grafach. Z uwagi na zastrzeżenia, jakie wzbudzało przyjęte rozwiązanie¹⁸, nowelizacją z 27.9.2013 r. nadano omawianej regulacji nowy kształt, który, moim zdaniem, statuuje **bezwzględną jawność wewnętrzną postępowania przygotowawczego** w omawianym zakresie. Genezy obecnego rozwiązania poszukiwać należy w orzeczeniu Trybunału Konstytucyjnego z 3.6.2008 r.¹⁹, stwierdzającym, że art. 156 § 5 KPK w zakresie, w jakim umożliwia arbitralne wyłączenie jawności tych materiałów postępowania przygotowawczego, które uzasadniają wniosek prokuratora w przedmiocie tymczasowego aresztowania, jest niezgodny z art. 2 oraz art. 42 ust. 2 w zw. z art. 31 ust. 3 Konstytucji RP. W ocenie Trybunału przepis ówczesnego art. 156 § 5 KPK cechował się nieprecyzyznością, która umożliwiała nadawanie mu różnej interpretacji przez organy stosujące prawo. Obowiązujący od 2.6.2014 r. § 5a art. 156 KPK wprowadza prostą i czytelną regułę, w myśl której w razie złożenia w toku postępowania przygotowawczego wniosku o zastosowanie albo przedłużenie tymczasowego aresztowania niezwłocznemu udostępnieniu podejrzanemu i jego obrońcy podlegają akta sprawy w części zawierającej treść dowodów wskazanych we wniosku. Pod pojęciem „dowody” należy rozumieć zarówno te, które znajdują się w aktach, jak i te, które stanowią załączniki do nich, np. w postaci płyt DVD lub twardego dysku. Nie oznacza to oczywiście, że podejrzanemu lub obrońcy należy udostępnić wszystkie nośniki informacji czy też wszystkie protokoły zawierające depozycje procesowe. Ideą przewodnią omawianej regulacji jest obowiązek „pokazania” tego wszystkiego, na czym opiera się wniosek o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania. Jeżeli prowadzący postępowanie uzna, że część dowodów należy na tym etapie „utajnić” przed podejrzanym, może to zrobić tylko poprzez wyeliminowanie ich z zakresu podstawy dowodowej stosownego wniosku. Dopelnieniem omawianej regulacji jest przepis art. 249a KPK, w myśl którego podstawę orzeczenia o zastosowaniu lub przedłużeniu tymczasowego aresztowania mogą stanowić jedynie ustalenia poczynione na podstawie dowodów jawnych dla oskarżonego i jego obrońcy. Sąd zobowiązany jest również uwzględnić z urzędu korzystne dla oskarżonego okoliczności, które nie zostały ujawnione przez prokuratora, a których ujawnienie nastąpiło na posiedzeniu. Zgodzić się należy ze stanowiskiem, że aby nowe unormowanie zawarte w art. 156 § 5a KPK mogło spełnić swoją gwarancyjną rolę, z jego istoty i celu powinna zostać wywiedziona reguła z art. 249a KPK²⁰. Cel tej regulacji zostanie bowiem osiągnięty już wtedy, gdy podejrzany i jego obrońca będą mieli możliwość zapoznania się ze wskazanymi dowodami, a nie dopiero wówczas, gdy to uczynią. Udostępnienie akt postępowania przygotowawczego w części zawierającej treść dowodów wskazanych we wniosku o zastosowanie lub przedłużenie tymczasowego aresztowania następuje z mocy prawa i nie wymaga jakiegokolwiek decyzji prokuratora

¹⁸ P. Kardas, Standard rzetelnego procesu a prawo wglądu do akt sprawy w przedmiocie tymczasowego aresztowania, czyli historia jednej nowelizacji, Prok. i Pr. 2010, Nr 1–2, s. 99–113.

¹⁹ Dz.U. z 2008 r. Nr 100, poz. 648.

²⁰ S. Steinborn, *op. cit.*

lub sądu. Analiza wzajemnych relacji zakresowych pomiędzy § 5 i § 5a art. 156 KPK wskazuje, że należy tutaj postępować w myśl reguły *lex specialis derogat legi generali*, co oznacza, że drugi z wymienionych przepisów uchyla w unormowanym zakresie stosowanie pierwszego. Pamiętając o tym, prokurator wydający na podstawie art. 156 § 5 KPK **zarządzenie o odmowie udostępnienia akt** z uwagi na konieczność zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania lub ochrony ważnego interesu państwa nie może nim objąć dowodów określających zakres wniosku o zastosowanie lub przedłużenie izolacyjnego środka zapobiegawczego.

Niewątpliwie obecny kształt przepisów regulujących dostęp do akt postępowania przygotowawczego, a zwłaszcza § 5a art. 156 KPK, jest odzwierciedleniem interpretacji stosownych przepisów EKPCz. ETPCz dostęp do akt postępowania przygotowawczego rozpatruje w kategoriach prawa do rzetelnego procesu, określonego w art. 6 ust. 1 EKPCz, a standard wypracowany przez niego w tej materii oparty został o zapis art. 5 ust. 4 EKPCz, zgodnie z którym procedura kontroli zasadności i legalności pozbawienia wolności powinna mieć sądowy, kontradiktoryjny charakter i respektować zasadę równości broni. Pamiętać jednak należy, że wszystkie orzeczenia ETPCz dotychczas ogłoszone wobec Polski dotyczą praktyki stosowania art. 156 § 5 KPK w brzmieniu obowiązującym przed 2009 r., który pozostawiał bardzo szerokie możliwości odmowy dostępu do akt, także podejrzanemu i jego obrońcy w toku procedury „aresztowej”. Dopiero sprawy zawiste obecnie przed ETPCz dotyczą stosowania art. 156 § 5a KPK, aczkolwiek na ich rozpoznanie musimy jeszcze poczekać²¹. Niemniej z dotychczasowego orzecznictwa ETPCz możemy wywnioskować, że podejrzany musi mieć dostęp do tej części akt, które są istotne dla efektywnego kwestionowania zasadności tymczasowego aresztowania²². I tak np. w pkt 84 orzeczenia w sprawie *Łaszkiwicz* przeciwko Polsce stwierdzono, że „informacje kluczowe dla oceny legalności tymczasowego aresztowania, takie jak powody, które zdaniem prokuratury uzasadniają przedłużenie okresu pozbawienia wolności – powinny być w odpowiednim trybie udostępnione adwokatowi podejrzanego”. Natomiast w sprawie *Mooren* przeciwko Republice Federalnej Niemiec²³ ETPCz stwierdził naruszenie art. 5 ust. 4 EKPCz z powodu lakoniczności wniosków o przedłużenie tymczasowego aresztowania oraz odmowy udostępnienia akt obrońcy podejrzanego. W kolejnym orzeczeniu ETPCz podkreślił, że nie traci z pola widzenia tego, że odmowa udostępnienia wszystkich akt podejrzanemu i jego obrońcy wynikała z obawy, iż zagrazi to interesowi trwającego śledztwa. Jednak ten usprawiedliwiony cel nie może być osiągnięty kosztem istotnych ograniczeń prawa do obrony. W rezultacie ETPCz stwierdził naruszenie art. 5 ust. 4 EKPCz poprzez odmówienie przez sąd przedłużający tymczasowe aresztowanie podejrzanemu i jego obrońcy dostępu do kluczowego dowodu, jakim były nagrania z podsłuchów²⁴. W świetle wskazanych

²¹ Sprawa *Kozłowski* przeciwko Polsce, skarga nr 26443/13 oraz sprawa *Wiewiór* przeciwko Polsce, skarga nr 48218/13.

²² Wyrok ETPCz z 15.1.2008 r. w sprawie *Łaszkiwicz* przeciwko Polsce, skarga nr 28481/03.

²³ Wyrok ETPCz z 13.12.2007 r., skarga nr 11364/03.

²⁴ Wyrok ETPCz z 25.11.2013 r. w sprawie *Emilian-George Igna* przeciwko Rumunii, skarga nr 21249/05.

przykładów orzeczeń ETPCz należy podzielić stanowisko *M. Wąsek-Wiaderek*, że nowe reguły udostępniania treści dowodów podejrzanemu i jego obrońcy, wyrażone w art. 156 § 5a, art. 249a oraz w art. 251 § 3 KPK, z pewnością spełniają standard strasburski, gdyż niwelują możliwość powstania sytuacji procesowych, w których ETPCz stwierdzał naruszenie art. 5 ust. 4 EKPCz²⁵.

Wydaje się, że próba zrekonstruowania zasady względnej jawności wewnętrznej postępowania przygotowawczego znajduje swoje uzasadnienie w obowiązującym porządku prawnym. Ujęcie tego problemu od strony negatywnej, zrelacjonowanej do uzyskania dostępu do akt prowadzi do konstatacji, że brak jest przepisu, który przewidywałby zasadę tajności postępowania przygotowawczego, zarówno rangi konstytucyjnej, jak i ustawowej. Nie ma także wątpliwości, że podstaw dla tajności nie wywiedziemy z treści rozdziału 17 KPK zatytułowanego „Przeglądanie akt i sporządzanie odpisów”. Nie można tracić z pola widzenia faktu, że postępowanie karne, także w jego przygotowawczym stadium, jest emanacją władzy państwowej i jako takie prowadzone jest w interesie publicznym (art. 7 Konstytucji RP). Interes ten wymaga, aby postępowanie przygotowawcze poddane było kontroli społecznej, która realizowana jest m.in. poprzez dostęp stron do jego akt zawierających odzwierciedlenie aktywności procesowej organów wymiaru sprawiedliwości. Zatem prokurator, a także inne organy prowadzące postępowanie przygotowawcze muszą zaakceptować istnienie zasady względnej jawności postępowania przygotowawczego. Z drugiej jednak strony należy dążyć do przeciwdziałania zachowaniom zmierzającym do wykorzystywania omawianej zasady w celach bezprawnych, a w szczególności do torpedowania prowadzonych postępowań przygotowawczych. Obserwacja otaczającej nas rzeczywistości medialnej wskazuje, że w wielu postępowaniach, zwłaszcza tych pozostających w szerokim publicznym zainteresowaniu, doszło do celowego nadużycia uprawnień wynikających z dostępu stron i ich przedstawicieli do akt postępowania przygotowawczego. Niestety odium tzw. przecieków prasowych ciąży głównie na prokuraturze, co uznać należy za dalece niestosowne. Opublikowanie w Internecie dokumentów pochodzących ze śledztwa dotyczącego nielegalnego podsłuchiwania polityków rozpatrywane było w aspekcie wyczerpania znamion czynu zabronionego określonego w art. 241 § 1 KK. Przed opublikowaniem materiałów prowadzący postępowanie przygotowawcze prokurator, postępując zgodnie z dyspozycją art. 156 § 5 KPK, zezwolił na skopiowanie zgromadzonego materiału dowodowego pełnomocnikom procesowym stron toczącego się postępowania przygotowawczego. Na kanwie tego wydarzenia powstało pytanie, jak zabezpieczyć prowadzone postępowania przygotowawcze przed podobnymi zagrożeniami oraz jak znaleźć rozsądny kompromis pomiędzy zasadą względnej jawności postępowania przygotowawczego a zabezpieczeniem jego prawidłowego toku. Próba znalezienia optymalnego rozwiązania musi być poprzedzona stwierdzeniem, że art. 241 KK, penalizujący publiczne rozpowszechnianie wiado-

²⁵ Opinia wygłoszona w trakcie panelu dyskusyjnego z cyklu „*Da mihi factum, dabo tibi ius*” w dniu 15.5.2015 r. w Prokuraturze Apelacyjnej w Krakowie.

mości z postępowania przygotowawczego bez uzyskania prawem przewidzianej zgody uprawnionego organu, nie może stanowić w interesującym nas zakresie skutecznego instrumentu prawnego. Z pola jego oddziaływania wymykają się bowiem wszelkie zachowania polegające na przekazaniu informacji i dokumentów pochodzących z postępowania przygotowawczego osobom do tego nieuprawnionym przez osoby, które uzyskały je jako do tego uprawnione. Z powyższego wynika, że ustawodawca nie dostrzegł niebezpieczeństwa, jakie może pojawić się w przypadku, gdy strony lub ich pełnomocnicy, względnie przedstawiciele ustawowi, wejdą legalnie w posiadanie dokumentów i informacji zgromadzonych w postępowaniu przygotowawczym, a następnie prześlą je innym osobom, które nie są uprawnione do dysponowania nimi. Zagrożenie, o którym mowa, jest tym większe, że najczęstszym powodem wspomnianego transferu informacji lub dokumentów będzie chęć udostępnienia ich zawartości opinii publicznej. Obszar pomiędzy legalnym wejściem w posiadanie informacji i dokumentów z postępowania przygotowawczego a ich publicznym rozpowszechnieniem pozostaje zatem poza jakąkolwiek reakcją ustawodawcy. Uważam, że mamy tutaj do czynienia z luką w prawie, która powinna być skutecznie wypełniona poprzez właściwe działanie ustawodawcy. Jego aktywność musi być skierowana na poddanie prawnokarnemu wartościowaniu zachowań polegających na udostępnianiu osobom nieuprawnionym informacji i dokumentów pochodzących z postępowania przygotowawczego przez podmioty, które realizując swoje uprawnienia, weszły w ich posiadanie legalnie, jednak nie poprzestały na ich właściwym i zgodnym z prawem wykorzystaniu. Innymi słowy – stwierdzić należy, że karane powinno być zachowanie polegające na wykorzystaniu zdobytych informacji i dokumentów w innym celu niż ten nakierowany na realizację stosunku obrończego lub związanego z prawami pokrzywdzonego. W świetle powyższego należy poddać stosownej analizie propozycję wprowadzenia do istniejącego porządku prawnego regulacji mogącej stanowić skuteczne remedium na zasygnalizowane wyżej problemy. Przepis mógłby przybrać następujący kształt:

„Kto ujawnia osobie do tego nieuprawnionej dokumenty lub informacje pochodzące z postępowania przygotowawczego albo rozprawy sądowej prowadzonej z wyłączeniem jawności, w których posiadanie wszedł jako strona, obrońca, pełnomocnik, przedstawiciel ustawy, podlega stosownej odpowiedzialności karnej”.

Oczywiste jest, że wprowadzenie odpowiedniego zagrożenia musiałoby zostać poprzedzone szczegółowymi analizami, które uwzględniałyby społeczną szkodliwość takich zachowań. Z uwagi na ramy niniejszego opracowania kwestia ta nie będzie jednak przedmiotem dalszych rozważań.

Access to the files of preliminary proceedings in light of the major criminal procedure reform – selected issues

Summary

Under the introduced amendment of the Code of Criminal Procedure, the parties' right to review the criminal proceedings files was significantly extended. Particular attention was given to providing suspects and defenders with the evidence material gathered during the preliminary proceedings, provided in the justification of the prosecutor's request for applying a preventive measure in the form of provisional arrest, or the request to extend the duration of the detention. In this context, a question about the scope of secrecy of preliminary proceedings appears naturally. On the one hand, it is hard to argue against the assumption underlying the introduced amendment, whereby the regulations should be drawn up to allow the suspects and their defenders to prepare an effective line of defence, but on the other hand – we must be aware of possible risks while ensuring the proper course of the preliminary proceedings.

The opinion presented in the article describes the current legal status with regards to access to the files of preliminary proceedings. At the same time, it attempts to answer the questions that arise therefrom: did the legal system introduced by the major amendment properly specify the borderline between the need to ensure that the preliminary proceedings were carried out for the proper purposes, and upholding the rights guaranteed to the parties to the proceedings by the constitution, including those resulting, for example, from the right to a defence; whether it is justified to assume the secrecy of preliminary proceedings on the grounds of the currently binding legal system; whether the criminal procedure regulations sufficiently correspond to the Strasbourg standards originating from the case law of the European Court of Human Rights; and finally whether the implementation of the public right to information was properly designed, with the example being access by journalists to information on proceedings in progress. In order to avoid the ever more frequent unauthorised disclosure of information regarding the proceedings, the article proposes a new regulation that would prevent such situations.

Kontrola przez sądy administracyjne decyzji patentowych wydawanych w postępowaniu zgłoszeniowym

Artur Fojt*

Streszczenie

Postępowanie patentowe jest szczególnym postępowaniem administracyjnym, regulowanym przez przepisy ustawy z 30.6.2000 r. – Prawo własności przemysłowej¹. Kończy się ono rozstrzygnięciem, w wyniku którego wnioskującemu zostaje udzielony patent bądź organ odmawia udzielenia patentu. Rozstrzygnięcie to ma postać decyzji administracyjnej. Stosownie zaś do dyspozycji art. 248 PrWłPrzem decyzja Prezesa Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej może być przedmiotem skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego celem dokonania oceny, czy została wydana zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa materialnego i procesowego. Legitymacja do wniesienia skargi przysługuje stronie postępowania, jaką jest wnioskujący o udzielenie patentu, normatywnie określany mianem zgłaszającego. Prawo własności przemysłowej wprowadza wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy jako środek prawny weryfikacji decyzji administracyjnych nieostatecznych. Wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy jest środkiem zaskarżenia, który nie ma charakteru dewolutywności, co oznacza, że jego rozpatrzenie nie jest dokonywane przez organ wyższego stopnia, jak w wypadku odwołań, ale jest on rozpatrywany ponownie przez ten sam organ. Skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego jest wnoszona za pośrednictwem organu, który wydał zaskarżoną decyzję. Jest to pośredni tryb wnoszenia skargi, którego

* Prawnik, doktorant w Zakładzie Postępowania Administracyjnego i Sądownictwa Administracyjnego na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

¹ Tekst jedn.: Dz.U. z 2013 r. poz. 1410 ze zm., dalej jako: PrWłPrzem.

konstrukcja prawna nawiązuje do autokontroli organu administracji publicznej. W przypadku skarg z zakresu własności przemysłowej jedynym właściwym sądem jest Wojewódzki Sąd Administracyjny w Warszawie. Zgodnie z zasadą dwuinstancyjności postępowania sądownoadministracyjnego dopuszczalne jest także wniesienie skargi kasacyjnej.

Wstęp

Postępowanie patentowe jest szczególnym postępowaniem administracyjnym, regulowanym przez przepisy ustawy z 30.6.2000 r. – Prawo własności przemysłowej. Jest to postępowanie o charakterze *lex specialis* w stosunku do ogólnego postępowania administracyjnego, uregulowanego przepisami Kodeksu postępowania administracyjnego². Postępowanie patentowe kończy się rozstrzygnięciem w formie decyzji administracyjnej, w wyniku którego wnioskującemu zostaje udzielony patent bądź organ odmawia udzielenia patentu. Zgodnie z art. 248 PrWłPrzem decyzja wydawana przez Prezesa Urzędu Patentowego Rzeczypospolitej Polskiej może być przedmiotem skargi do WSA celem dokonania oceny, czy została wydana zgodnie z obowiązującymi przepisami prawa materialnego oraz prawa procesowego. Kognicję sądu administracyjnego w tym zakresie normują art. 3 § 1 i § 2 ust. 1 PostAdmU³, zgodnie z którymi sądy administracyjne sprawują kontrolę nad działalnością administracji publicznej oraz są właściwe w zakresie rozpatrywania skarg na decyzje ostateczne wydane przez organy administracji publicznej. Urząd Patentowy Rzeczypospolitej Polskiej⁴, zgodnie z art. 259 PrWłPrzem, jest centralnym organem administracji rządowej w sprawach z zakresu własności przemysłowej. Jest to samodzielny organ administracji rządowej, posiadający wyłączną kompetencję do wydawania decyzji patentowych, stąd rozstrzygnięcia o charakterze prawno-administracyjnym wydawane przez UPRP mogą być przedmiotem skargi do sądów administracyjnych. Dopuszczalność rozpatrywania spraw z zakresu administracji publicznej jest także oparta na normie z art. 1 ust. 1 i 2 PrUSA⁵, stwierdzającej, że sądy administracyjne sprawują wymiar sprawiedliwości przez kontrolę działalności administracji publicznej, zaś kontrola ta sprawowana jest pod kątem zgodności z prawem. Polskie sądownictwo administracyjne ma charakter dwuinstancyjny. Środki zaskarżenia od orzeczeń wojewódzkich sądów administracyjnych są rozpatrywane przez Naczelny Sąd Administracyjny.

Artykuł traktuje o temacie rzadko poruszonym w badaniach i publikacjach naukowych. Ogniskuje się wokół środków zaskarżenia na drodze administracyjnej oraz ujęcia interesu prawnego skarżącego jako przesłanek warunkujących dopuszczalność skargi w postępowaniu przed sądem administracyjnym.

² Ustawa z 14.6.1960r. – Kodeks postępowania administracyjnego, tekst jedn.: Dz.U.z 2016r. poz. 23, dalej jako: KPA.

³ Ustawa z 30.8.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, tekst jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 1311, dalej jako: PostAdmU.

⁴ Dalej jako: UPRP.

⁵ Ustawa z 25.7.2002 r. – Prawo o ustroju sądów administracyjnych, tekst jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 1647, dalej jako: PrUSA.

Decyzje w postępowaniu zgłoszeniowym (patentowym)

Jednym z postępowań uregulowanych w Prawie własności przemysłowej jest postępowanie zgłoszeniowe (patentowe). Jest to procedura prowadzona przez UPRP związana z dokonywaniem i rozpatrywaniem zgłoszeń dóbr własności przemysłowej⁶. Do tychże dóbr, które podlegają zgłoszeniu, zaliczamy: zgłoszenie wynalazku, wzoru użytkowego znaku towarowego i rozstrzygnięcia o udzieleniu lub nieudzieleniu patentu albo prawa ochronnego. Postępowanie o udzielenie patentu kończy się wydaniem decyzji o udzieleniu patentu lub odmowie udzielenia patentu. Rozstrzygnięcia w tym przedmiocie wydawane są w oparciu o przepisy PrWłPrzem przez Prezesa UPRP w formie decyzji administracyjnych. Decyzje te bowiem rozstrzygają o prawach i obowiązkach strony postępowania oraz odnoszą się do spraw o charakterze indywidualnym.

Decyzja administracyjna kończąca postępowanie zgłoszeniowe, które jest jedną z postaci postępowań administracyjnych prowadzonych przed UPRP, jest aktem o charakterze zewnętrznym, wydawanym tylko na wniosek strony. Nie jest bowiem dopuszczalne wszczęcie postępowania z urzędu zgodnie z zasadą oficjalności (*in fine* art. 66 KPA). Decyzja taka jest także aktem konstytucyjnym, który wywołuje skutki zarówno w sferze publicznoprawnej, jak i w sferze stosunków prywatno-prawnych. W zakresie rodzajów rozstrzygnięć w postępowaniu patentowym wyróżniamy:

- decyzje pozytywne – które w całości spełniają żądanie zgłaszającego, czyli podmiotu, który ubiega się o udzielenie ochrony prawnej na swój wynalazek, tj. patentu,
- decyzje negatywne – odmawiające udzielenia patentu,
- decyzje częściowe – które tylko w wybranym segmencie udzielają patentu zgłaszającemu⁷.

Odmowa udzielenia patentu oparta jest na przesłankach, takich jak brak przemysłowej stosowalności, brak nowości, uprzednie istnienie jako część znanego już stanu techniki (art. 49 § 1 PrWłPrzem). Normatywne pojęcie patentu znajduje się w art. 24 PrWłPrzem. Zgodnie z jego literalnym brzmieniem przedmiotem patentu są tylko takie wynalazki, które są nowe, posiadają poziom wynalazczy i nadają się do przemysłowego stosowania bez względu na dziedzinę techniki. Aby mówić o patencie, te trzy przesłanki – wyznaczniki – muszą być spełnione łącznie. Przez nowość patentu-wynalazku rozumie się, zgodnie z art. 25 PrWłPrzem, że nie jest on częścią techniki, która istniała przed datą zgłoszenia tego wynalazku do ochrony. Z kolei drugi desygnat pojęcia „patent” odwołuje się do pojęcia „poziom wynalazczy”. Stosownie do dyspozycji przepisu art. 26 ust. 2 PrWłPrzem „wynalazek uważa się za posiadający poziom wynalazczy, gdy wynalazek ten nie wynika dla znawcy w sposób oczywisty ze stanu techniki”. Patent musi ponadto legitymować się cechą „przemysłowej stosowalności”, a ma to miejsce, gdy wy-

⁶ K. Celińska-Grzegorzczak, Postępowanie patentowe jako szczególne postępowanie administracyjne, Warszawa 2009, s. 514.

⁷ A. Szewc, [w:] R. Skubisz (red.), System Prawa Prywatnego. Tom 14A. Prawo własności przemysłowej, Warszawa 2012, s. 424.

nalazek nadaje się do przemysłowego stosowania, gdy umożliwi on uzyskanie określonego wytworu lub wskazuje sposób, który może mieć techniczne zastosowanie w jakiegokolwiek działalności przemysłowej, nie wyłączając rolnictwa. Prawo do wynalazku przysługuje natomiast twórcy – osobie fizycznej lub grupie osób, które „wniosły twórczy wkład w powstanie wynalazku”.

Uzasadnienie decyzji odmawiającej udzielenia patentu może być oparte także na brakach formalnych we wniosku zgłoszeniowym, których zgłaszający nie uzupełnił we właściwym czasie (art. 50 PrWtPrzem), a prawomocność decyzji odmawiającej udzielenia patentu na wynalazek skutkuje urzędowym stwierdzeniem powszechnej dostępności wynalazku oraz wygaśnięciem umów o korzystanie z wynalazku – w aspekcie materialnym.

Z kolei pozytywna decyzja administracyjna o udzieleniu patentu na wynalazek powoduje powstanie prawa ochronnego w postaci patentu, które jest jednocześnie prawem zbywalnym, majątkowym, dziedzicznym, obligacyjnym. Decyzja pozytywna jest jednak obwarowana szeregiem warunków, które muszą zostać spełnione przed jej wydaniem. Do warunków tych należy też:

- niewniesienie przez osobę trzecią środka zaskarżenia w terminie 6 miesięcy od dnia ogłoszenia (art. 44 PrWtPrzem)⁸,
- udzielenie opłaty za pierwszy okres ochrony (art. 52 PrWtPrzem).

Decyzja administracyjna o udzieleniu patentu, analogicznie jak każda typowa decyzja administracyjna, zawiera obligatoryjne minimum elementów, o jakich mowa w art. 107 KPA, a więc oznaczenie organu i strony, datę wydania, a także rozstrzygnięcie wraz z podstawą prawną. W decyzji o udzieleniu patentu znajdują się również takie elementy, jak: uzasadnienie faktyczne i prawne, pouczenie o przysługujących środkach zaskarżenia, wskazanie organu, do którego należy wnieść środki zaskarżenia wraz z terminem do ich wniesienia, a także podpis z imienia i nazwiska oraz stanowiska służbowego osoby upoważnionej do wydania decyzji⁹.

Legitymacja do wniesienia skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego

Wniesienie skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego zostało uregulowane w art. 50 PostAdmU, który stwierdza, że uprawnionym do wniesienia skargi jest każdy, kto ma w tym interes prawny, a dopuszczenie do udziału w charakterze uczestnika postępowania osoby, która nie brała udziału w postępowaniu, jest możliwe tylko wtedy, gdy wynik tego postępowania dotyczy jej interesu prawnego. W Prawie własności przemysłowej, w zakresie postępowania rejestrowego przy udzieleniu patentu, prawa ochronnego albo prawa z rejestracji, zgłaszający

⁸ Udzielenie patentu poprzedza ogłoszenie, które jest wydawane przez UPRP. W terminie 6 miesięcy od dnia ogłoszenia osoby trzecie mogą zapoznać się z opisem zgłoszeniowym i wnieść uwagi co do dopuszczalności udzielenia patentu na określony wynalazek, co w założeniach ma chronić potencjalnych wynalazców przed bezprawnym zawłaszczeniem patentu.

⁹ M. Jaśkowska, A. Wróbel, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Warszawa 2005, s. 315.

jest stroną zgodnie z art. 235 ust. 2 PrWłPrzem. Legitymacja do wniesienia skargi przysługuje stronie postępowania, jaką jest wnioskujący o udzielenie patentu, normatywnie określany mianem zgłaszającego. Opiera się ona na interesie prawnym, o którym wypowiedział się w wyroku z 13.8.2014 r. WSA w Warszawie: „skargę do sądu administracyjnego może wnieść skutecznie podmiot, który legitymuje się interesem prawnym polegającym na istnieniu związku między sferą jego indywidualnych praw i obowiązków a zaskarżonym aktem lub czynnością, a nie wyłącznie na żądaniu przeprowadzenia kontroli legalności określonego aktu lub czynności organu administracji publicznej”¹⁰. W tym samym orzeczeniu został określony krąg osób uprawnionych do złożenia skargi, „stąd też przepis art. 235 ust. 2 PrWłPrzem należy interpretować ściśle – jako mający również aspekt negatywny, wyrażający się w ograniczeniu liczby stron uczestniczących w określonych postępowaniach wyłącznie do zgłaszającego”¹¹. Zdaniem A. Szewca zgłaszający jest stroną postępowania niezależnie od tego, czy obiektywnie posiada interes prawny w sprawie¹². Analizując bardzo istotny charakter interesu prawnego skarżącego, warto przytoczyć pogląd J. Sieńczyło-Chlabicz, która stwierdza, że „legitymacja skargowa podmiotu wnoszącego skargę powinna zawierać w sobie dwa elementy – skarżący musi mieć interes prawny w przeprowadzeniu sądowej kontroli zgodności z prawem konkretnego prawa materialnego, procesowego lub ustrojowego, kształtujących istotę sprawy administracyjnej”, a poza tym konieczny jest „interes prawny w doprowadzeniu zaskarżonego aktu lub czynności do stanu zgodności z prawem”¹³. Kwestia interpretacji interesu prawnego znalazła swoje odzwierciedlenie także w wyroku NSA z 21.10.2013 r., w uzasadnieniu którego podkreślono, że: „(...) przepisy ustawy Prawo własności przemysłowej nie definiują pojęcia »interesu prawnego« w sposób odrębny, co powoduje, że stosować należy przepis art. 28 KPA, zgodnie z którym stroną jest każdy, czyjego interesu prawnego lub obowiązku dotyczy postępowanie albo kto żąda czynności organu ze względu na swój interes prawny lub obowiązek. Sąd I instancji zamieścił w uzasadnieniu swojego wyroku szerokie wywody dotyczące rozumienia pojęcia interesu prawnego, które zostało użyte w treści art. 28 KPA, a które Naczelny Sąd Administracyjny podziela”¹⁴.

Wyczerpanie środków zaskarżenia

Zgodnie z art. 52 PostAdmU dopuszczalna jest skarga do sądu w sytuacji, gdy został wykorzystany tryb weryfikacji za pomocą środków zaskarżenia, jakie przysługują na drodze administracyjnej. W ogólnym postępowaniu administracyjnym środkami zaskarżenia przysługującymi stronie są: odwołanie (art. 127 KPA) w odniesieniu do decyzji administracyjnych, zażalenie (art. 140 KPA) w stosunku do

¹⁰ Wyrok WSA w Warszawie z 13.8.2014 r., VI SA/Wa 118/14, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/>.

¹¹ *Ibidem*.

¹² A. Szewc, *op. cit.* s. 427.

¹³ J. Sieńczyło-Chlabicz, *Unieważnienie i wygaśnięcie prawa z rejestracji wzoru przemysłowego*, Warszawa 2013, s. 253.

¹⁴ Wyrok NSA z 23.10.2013 r., GSK II 898/12, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/>.

postanowień oraz wniosków o ponowne rozpatrzenie sprawy (art. 127 § 3 KPA). Różnica pomiędzy wnioskiem o ponowne rozpatrzenie sprawy a odwołaniem w ogólnym postępowaniu administracyjnym została przedstawiona w wyroku WSA w Gdańsku z 8.10.2014 r., w którym stwierdzono: „Wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy różni się od odwołania tym, że nie ma on konstrukcji dewolutywnej, jest bowiem rozpatrywany przez organ, który wydał zaskarżoną decyzję. Nie będą zatem miały zastosowania takie przepisy, jak: art. 129 § 1, art. 132, art. 136 ostatnie zdanie, art. 138 § 2 i § 3 KPA. Pozostałe przepisy dotyczące odwołań od decyzji stosuje się wprost. Zgodnie z treścią art. 134 KPA organ odwoławczy stwierdza w drodze postanowienia niedopuszczalność odwołania oraz uchybienie terminu do wniesienia odwołania. Postanowienie w tej sprawie jest ostateczne”¹⁵. I dalej: „(...) organ po otrzymaniu wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy, a więc dokładnie tak samo jak w przypadku odwołania, obowiązany jest zbadać jego dopuszczalność. Dopuszczalność wniosku jest wyznaczona przesłankami przedmiotowymi oraz podmiotowymi. Przesłanki podmiotowe to złożenie wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy przez legitymowany podmiot – stronę postępowania w sprawie. Jeżeli ze złożonego wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy wynika w sposób niebudzący wątpliwości, że wnoszący wniosek nie ma w sprawie interesu prawnego, to organ w formie postanowienia może stwierdzić niedopuszczalność takiego wniosku. W razie gdy ustalenie interesu prawnego wymaga podjęcia czynności dowodowych, to organ tych ustaleń nie może dokonywać poza formami postępowania administracyjnego bez zapewnienia udziału podmiotu powołującego się na własny interes prawny”¹⁶.

Prawo własności przemysłowej wprowadza wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy jako środek prawny weryfikacji decyzji administracyjnych nieostatecznych. Jest on środkiem zaskarżenia, który nie posiada cechy dewolutywności, co oznacza, że jego rozpatrzenie nie jest dokonywane przez organ wyższego stopnia, jak w wypadku odwołań, ale jest on rozpatrywany ponownie przez ten sam organ. Wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy jest normatywnie uregulowany w art. 127 § 3 KPA. Do wniosku tego stosuje się odpowiednio przepisy dotyczące odwołań od decyzji, z wyjątkiem przepisów art. 129 § 1 KPA, art. 132, art. 133, art. 136 i art. 138 § 2 i 3 KPA¹⁷. W postępowaniu wszczętym wnioskiem o ponowne rozpoznanie sprawy nie mają w ogóle zastosowania przepisy dotyczące odwołań od decyzji, na gruncie których, regulując kolejne etapy postępowania odwoławczego, ustawodawca odniósł się do relacji między organem I i II instancji w zakresie dotyczącym: 1) pośredniego trybu wnoszenia środka zaskarżenia – art. 129 § 1 KPA; 2) uprawnień autokontrolnych organu I instancji – art. 132 KPA; 3) obowiązku przestania środka zaskarżenia (odwołania) wraz z aktami sprawy – art. 133 KPA; 4) trybu przeprowadzenia dodatkowego, uzu-

¹⁵ Wyrok WSA w Gdańsku z 8.10.2014 r., II SA/Gd 336/14, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/>.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ B. Adamiak, J. Borkowski, Kodeks postępowania administracyjnego. Komentarz, Warszawa 2012, s. 494–495.

petniającego postępowania wyjaśniającego – art. 136 *in fine* KPA; 5) uprawnień kasacyjnych organu wyższego stopnia – art. 138 § 2 KPA.

W ogólnym postępowaniu administracyjnym ten środek zaskarżenia przysuguje od decyzji wydanych w I instancji przez samorządowe kolegia odwoławcze oraz ministra. Prawo własności przemysłowej wprowadza system weryfikacji decyzji administracyjnych wydawanych w postępowaniu rejestrowym na drodze administracyjnej za pomocą wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy (art. 244 ust. 1 i n. PrWłPrzem). Obecne brzmienie tego przepisu nadane zostało ustawą z 23.1.2004 r. o zmianie ustawy – Prawo własności przemysłowej¹⁸. W myśl art. 244 PrWłPrzem wniosek ten należy analizować analogicznie jak wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy z art. 127 § 3 KPA. Ponadto art. 244 ust. 1² PrWłPrzem zawiera odesłanie do regulacji KPA, nakazując przy dokonywaniu rozpatrzenia wniosku prowadzenie postępowania w postaci przyjętej w postępowaniu odwoławczym (art. 127 i n. KPA). Formą postępowania wyjaśniającego ma zaś być rozprawa uregulowana w art. 89 KPA. Wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy nie znajduje jednak zastosowania w tzw. postępowaniu spornym¹⁹. Jest on bowiem środkiem zaskarżenia o charakterze niedewolutywnym, a potwierdza to uchwała NSA z 27.12.2006 r., która stwierdza, że „wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy nie jest środkiem odwoławczym, bo różni się od odwołania brakiem dewolutywności – nie przenosi kompetencji do załatwienia sprawy na wyższy organ administracji. Nie jest on też nadzwyczajnym środkiem zaskarżenia decyzji ostatecznej, lecz szczególnym środkiem zaskarżenia”²⁰. Rozstrzygnięcie wniosku nie jest dokonywane przez organ wyższego stopnia w stosunku do UPRP, ale przez ten sam urząd. W tym celu do ponownego rozpatrzenia wniosku o udzielenie patentu Prezes UPRP powołuje eksperta, który dokonuje postępowania rozpoznawczego. Wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy wymaga uzasadnienia, co różni go od odwołania (art. 128 KPA), które takiego warunku dla swojej dopuszczalności nie stawia. Wniesienie tego środka zaskarżenia jest także obwarowane terminem, uregulowanym w art. 244 ust. 4 PrWłPrzem, który dla decyzji wynosi 2 miesiące od dnia jej doręczenia stronie. W zakresie konsekwencji niedotrzymania terminu do wniesienia tego środka zaskarżenia wypowiedział się WSA w Warszawie w wyroku z 25.4.2012 r., stwierdzając, że: „zgodnie z art. 244 ust. 11 PrWłPrzem do postępowania o ponowne rozpatrzenie sprawy zastosował odpowiednio przepisy Kodeksu postępowania administracyjnego dotyczące rozpatrywania odwołania od decyzji. Wobec uchybienia terminu na złożenie wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy zastosował art. 134 KPA”. I dalej: „rozpatrzenie wniosku wniesionego z uchybieniem terminu, który nie został przywrócony, stanowiłoby rażące naruszenie prawa. Oznacza bowiem weryfikację w postępowaniu w ramach wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy decyzji ostatecznej, a zatem decyzji, która korzysta z ochrony trwałości”.

¹⁸ Ustawa z 23.1.2004 r. o zmianie ustawy – Prawo własności przemysłowej, Dz.U. Nr 33, poz. 286.

¹⁹ P. Kostański, G. Rząsa, [w:] P. Kostański (red.), Prawo własności przemysłowej. Komentarz, Warszawa 2014, s. 1209.

²⁰ Uchwała NSA z 27.12.2006 r., II GPS 2/06, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/>.

Norma określona w art. 134 KPA, stanowiąca podstawę prawną rozstrzygnięcia, stanowi, że organ odwoławczy stwierdza w drodze postanowienia niedopuszczalność odwołania oraz uchybienie terminu do wniesienia odwołania. Postanowienie w tej sprawie jest ostateczne. Oznacza to, że uchybienie terminu jest okolicznością obiektywną i w razie jego stwierdzenia organ odwoławczy nie ma innej możliwości niż wydanie postanowienia o uchybieniu terminu przewidzianego w art. 134 KPA²¹.

Odnosnie do sposobu złożenia wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy wypowiedział się NSA w postanowieniu z 8.8.2007 r., stwierdzając: „samo wniesienie środka zaskarżenia nie jest równoznaczne ze spełnieniem warunku, o którym mowa w art. 52 § 1 PostAdmU. O spełnieniu tego warunku można bowiem mówić dopiero po rozpoznaniu wniesionego środka zaskarżenia przez organ administracji publicznej. Brak wyczerpania środków zaskarżenia (art. 52 § 1 PostAdmU) ma miejsce również w przypadku wniesienia skargi do sądu administracyjnego po uprzednim wniesieniu środka zaskarżenia przystępującego w postępowaniu administracyjnym, ale przed jego rozpoznaniem przez właściwy organ”²². Konsekwencja uchybienia złożenia wniosku została przedstawiona w postanowieniu WSA w Warszawie z 12.2.2013 r., w którym stwierdzono, że: „jeśli skarżący nie wyczerpali przystępującego im przed właściwym organem administracji publicznej środka zaskarżenia, to ich skarga wniesiona na decyzję organu I instancji podlega odrzuceniu z przyczyn procesowych, bez badania sformułowanych zarzutów merytorycznych. Stosownie bowiem do art. 58 § 1 pkt 6 PostAdmU sąd odrzuca skargę, jeżeli jest ona niedopuszczalna z przyczyn innych niż określone w pkt. 1–5 PostAdmU, czyli także gdy została ona złożona bez zachowania międy innymi wymogu określonego w art. 52 § 1 i § 2 PostAdmU”²³.

W zakresie wymogów formalnych stawianych wnioskowi o ponowne rozpatrzenie sprawy przyjmuje się, że wniosek ten powinien odpowiadać formie stawianej podaniom, o których mowa w art. 63 § 1 KPA, zaś w swojej treści obligatoryjnie zawierać uzasadnienie. Wniesienie wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy zgodnie z rozporządzeniem Rady Ministrów z 29.8.2001 r. w sprawie opłat związanych z ochroną wynalazków, wzorów użytkowych, wzorów przemysłowych, znaków towarowych, oznaczeń geograficznych i topografii układów scalonych podlega również opłacie w wysokości 100 zł²⁴. Rozpoznając sprawę, urząd nie jest związany zarzutami ujętymi we wniosku. Należy w nim w sposób jednoznaczny przywołać naruszone przepisy prawa uzasadniające jego wniesienie, zarówno materialne, jak i o charakterze procesowym.

W odniesieniu do decyzji o udzieleniu patentu ustawodawca wprowadził także specyficzne regulacje w zakresie wykonalności. Decyzja wydana w postępowaniu patentowym nie podlega wykonaniu w okresie, gdy dopuszczalne

²¹ Wyrok WSA w Warszawie z 25.4.2012 r., VI SA/Wa 179/12, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/>.

²² Postanowienie NSA z 8.8.2007 r., I OSK 1067/07, Legalis.

²³ Postanowienie WSA w Warszawie z 12.2.2013 r., VI SA/Wa 1329/12, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/>.

²⁴ Rozporządzenie Rady Ministrów z 29.8.2001 r. w sprawie opłat związanych z ochroną wynalazków, wzorów użytkowych, wzorów przemysłowych, znaków towarowych, oznaczeń geograficznych i topografii układów scalonych, tekst jedn.: Dz.U. Nr 90, poz. 1000 ze zm.

jest wniesienie środka zaskarżenia (art. 244 PrWłPrzem). Rozstrzygnięcia wydawane przez urząd wskutek złożenia wniosku o rozpatrzenie sprawy – zgodnie z art. 245 PrWłPrzem – to decyzja utrzymująca w mocy zaskarżoną decyzję lub decyzja uchylająca zaskarżoną decyzję w całości lub w części i rozstrzygającą co do istoty (art. 245 PrWłPrzem)²⁵. Decyzje wydawane przez urząd wydawane są w formie pisemnej i podlegają ogłoszeniu w „Wiadomościach Urzędu Patentowego”, oficjalnym publikatorze tego organu. Charakter prawny decyzji administracyjnej wydanej wskutek złożenia wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy określił WSA w Łodzi w wyroku z 26.1.2012 r., stwierdzając że: „Decyzja administracyjna wydana w wyniku ponownego rozpoznania sprawy musi być traktowana jako nowe, samodzielne rozstrzygnięcie, a względy prawdy obiektywnej nakazują wyłączyć pracownika od udziału w postępowaniu, gdy brał on udział w wydaniu zaskarżonej decyzji. Przesłanka wyłączenia pracownika nie podlega jakiegokolwiek ocenie co do jej wpływu na obiektywne rozpoznanie wniosku o ponowne rozpatrzenie sprawy, gdyż ma charakter bezwzględny. Postępowanie wywołane wnioskiem o ponowne rozpatrzenie sprawy nie jest postępowaniem *stricte* instancyjnym, a wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy – na co już wskazywano – nie ma charakteru dewolutywnego. Pomimo to zasada prawdy obiektywnej wymaga, aby tryb rozstrzygnięć wydawanych przez organ rozpoznający sprawę po raz pierwszy dawał stronie gwarancję procesową, że osoba wydająca decyzję nie będzie następnie brała udziału w postępowaniu, którego celem jest ocena prawidłowości tej decyzji”²⁶.

Wniesienie skargi

Skarga do wojewódzkiego sądu administracyjnego jest wnoszona za pośrednictwem organu, który wydał zaskarżoną decyzję. Jest to pośredni tryb wnoszenia skargi, którego konstrukcja prawna nawiązuje do autokontroli organu administracji publicznej. Organ, za którego pośrednictwem wnoszona jest skarga, dokonuje oceny zgromadzonego materiału dowodowego. Skarga, zgodnie z art. 53 PostAdmU, może być wniesiona po upływie 30 dni od dnia, kiedy decyzja została stronie doręczona. *B. Dauter* tak określa konsekwencję takiego trybu funkcjonowania modelu skargi: „Konsekwencją wnoszenia skargi za pośrednictwem organu jest to, że organ ma obowiązek w okresie od wniesienia skargi do przekazania sądowi skargi wraz z aktami sprawy i odpowiedzią na skargę przekazać sądowi wszystkie pisma procesowe adresowane do sądu za pośrednictwem organu, np. wniosek o przyznanie prawa pomocy, nie czekając na wykonanie dyspozycji art. 54 § 2 PostAdmU”²⁷. Po wplynięciu skargi organ, którego działanie lub bezczynność jest przedmiotem skargi, powinien przeprowadzić autokontrolę (samokontrolę), nim skarga zostanie wniesiona do sądu. Jest to tryb pośredni wnosze-

²⁵ G. Jyż, A. Szewc, *Prawo własności przemysłowej*, Warszawa 2011, s. 453.

²⁶ Wyrok WSA w Łodzi z 26.1.2012 r., III SA/Łd 1112/12, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/>.

²⁷ *B. Dauter*, *Metodyka pracy sędziego sądu administracyjnego*, Warszawa 2012, s. 166.

nia skargi. Autokontrola jest stosowana z urzędu przez organ, choć strona wnosząca skargę może dołączyć do niej wnioski o przeprowadzenie autokontroli. W drodze autokontroli organ dokonuje weryfikacji poprzez ocenę zaskarżonych czynności pod względem ich zgodności z prawem, zarówno w aspekcie merytorycznym, jak i formalnoprawnym²⁸. Ta postać autokontroli jest bardzo zbliżona w swojej konstrukcji do instytucji autokontroli z postępowania administracyjnego w zwyczajnym trybie odwoławczym przed organem I instancji. Uzasadnienie jej zastosowania stanowią zarzuty, jakie są podnoszone w skardze; powinny one wskazywać zobiektywizowany fakt naruszenia prawa tak w działaniu, jak i w bezczynności. W drodze autokontroli możliwe jest uwzględnienie skargi w całości. *H. Knysiak-Molczyk* wskazuje, że rozstrzygnięcie w ramach autokontroli może polegać na: „uchyleniu zaskarżonej decyzji lub postanowienia w całości lub w części i orzeczeniu w tym zakresie co do istoty sprawy, uchyleniu zaskarżonej decyzji lub postanowienia oraz decyzji lub postanowienia organu I instancji i orzeczeniu co do istoty sprawy, uchyleniu zaskarżonej decyzji lub postanowienia organu I instancji i umorzeniu postępowania w I instancji w całości lub w części, uchyleniu zaskarżonej decyzji lub postanowienia i umorzeniu postępowania odwoławczego”²⁹. Skutkiem wniesienia skargi do sądu administracyjnego jest wszczęcie postępowania. Organ jest zobowiązany przekazać do sądu skargę wraz z aktami sprawy. Organem, którego działanie lub bezczynność jest przedmiotem skargi, związany jest terminem do dokonania odpowiedzi na skargę. Akta sprawy przesyłane są do sądu administracyjnego i muszą zawierać całość zgromadzonego materiału dowodowego w sprawie³⁰.

Odpowiedź na skargę, którą przesyła stronie organ, musi także czynić zadość wymogom stawianym pismom procesowym. Organ musi się odnieść do stawianych tam zarzutów. W skardze niezbędne jest określenie naruszenia prawa bądź interesu prawnego. Stronami postępowania przed sądem administracyjnym są skarżący oraz UPRP, którego rozstrzygnięcie jest przedmiotem skargi i który w postępowaniu występuje jako organ administracji publicznej. Bardzo istotna z punktu widzenia decyzji odmawiających udzielenia zgłaszającemu ochrony patentowej jest tzw. ochrona skarżącego, uregulowana w art. 61 § 3 PostAdmU, pozwalająca na wstrzymanie wykonania zaskarżonej decyzji administracyjnej. Wykorzystanie wynalazku przez inną osobę niejednokrotnie łączy się z ujemnymi skutkami ekonomicznymi dla wynalazcy. Ochrona tymczasowa pozwala na czasowe uniknięcie dolegliwości ekonomicznej dla skarżącego. Po przekazaniu sądowi skargi sąd może na wniosek skarżącego wydać postanowienie o wstrzymaniu wykonania w całości lub w części aktu (w tym wypadku decyzji), jeżeli zachodzi niebezpieczeństwo wyrządzenia znacznej szkody lub spowodowania trudnych do odwrócenia skutków. Wniosek taki może złożyć tylko skarżący w to-

²⁸ *Ibidem*, s. 78–80.

²⁹ *H. Knysiak-Molczyk*, Skarga i skarga kasacyjna w postępowaniu sądownoadministracyjnym. Komentarz. Orzecznictwo, Warszawa 2014, s. 83.

³⁰ *T. Woś*, Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz, Lex Polonica.

czącym się postępowaniu sądownoadministracyjnym. Nie inicjuje on niezależnego postępowania, ale stanowi jedno z pism procesowych. Wymaga uzasadnienia, które jest obligatoryjne; strona musi sama wykazać przesłanki przemawiające za wstrzymaniem wykonania zaskarżonej decyzji. We wniosku należy wskazać, jakie mogą być potencjalnie skutki, gdyż będą to zdarzenia przyszłe³¹. Takie ukształtowanie ochrony skarżącego w odniesieniu do Prawa własności przemysłowej ma daleko idące konsekwencje, gdyż patent ma także wymiar cywilnoprawny majątkowy, jest prawem o charakterze ekonomicznym, pozwalającym na uzyskanie przez wynalazcę dochodu w postaci choćby udzielania licencji na korzystanie z patentu. Nieudzielenie patentu może spowodować szkodę, bez względu na to, jakie rozstrzygnięcie wyda sąd administracyjny, gdyż w czasie, gdy wynalazca nie może korzystać ze swojego prawa, dopuszczalne jest wykorzystywanie wynalazku – z reguły o charakterze znajdującym zastosowanie w produkcji przemysłowej – przez inne podmioty.

Kontrola orzeczeń wydanych przez WSA w sprawach z zakresu decyzji administracyjnych dokonywana jest przez Naczelny Sąd Administracyjny. Stronie przysługuje prawo do złożenia środka zaskarżenia od orzeczeń wydanych w I instancji, co jest wyrazem konstytucyjnej zasady dwuinstancyjności postępowania. Zgodnie z art. 173 § 1 PostAdmU wyrok WSA może być zaskarżony poprzez wniesienie skargi kasacyjnej. Skargę kasacyjną mogą wnieść strona, prokurator, Rzecznik Praw Obywatelskich oraz Rzecznik Praw Dziecka, po doręczeniu im odpisu orzeczenia z uzasadnieniem. Ogólną zasadą jest, że skarga kasacyjna jest obwarowana przymusem adwokacko-radcowskim, jednak w sprawach z zakresu własności przemysłowej, zgodnie z art. 175 § 3 PostAdmU, może sporządzić ją także rzecznik patentowy. Skargę kasacyjną można oprzeć na następujących podstawach:

- naruszeniu prawa materialnego przez jego błędną wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie oraz
- naruszeniu przepisów postępowania, jeżeli uchybienie to mogło mieć wpływ na wynik sprawy (art. 174 PostAdmU).

Naczelny Sąd Administracyjny w wyroku z 23.10.2013 r. zwrócił uwagę, że: „gdy w skardze kasacyjnej zarzuca się zarówno naruszenie przepisów prawa materialnego, jak i przepisów postępowania, to w pierwszej kolejności należy rozpoznać ten drugi z zarzutów, ponieważ dopiero po przesądzeniu, że stan faktyczny przyjęty przez sąd w zaskarżonym wyroku jest prawidłowy albo nie został dostatecznie podważony, można przejść do skontrolowania procesu subsumcji danego stanu faktycznego pod zastosowany przez sąd I instancji przepis prawa materialnego”³². Zdaniem *B. Adamiak* podstawą skargi w zakresie decyzji będzie zarówno ciężkie kwalifikowane naruszenie przepisów prawa materialnego, określone w art. 156 KPA, jak i naruszenie przepisu prawa materialnego poprzez jego

³¹ T. Woś (red.), H. Knysiak-Molczyk, M. Romańska, Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi. Komentarz, Warszawa 2012, s. 504–508.

³² Wyrok NSA z 23.10.2013 r., II GSK 898/12, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/>.

błędną wykładnię³³. W orzecznictwie NSA określony został normatywny charakter naruszenia przepisów postępowania jako przestępki wniesienia skargi kasacyjnej. W wyroku z 17.12.2014 r. NSA stwierdził, że: „przy skorzystaniu w skardze kasacyjnej z podstawy określonej w art. 174 pkt 1 PostAdmU zakres oceny Sądu jest ograniczony do badania, czy wskazane przepisy prawa materialnego zostały naruszone przez ich błędną wykładnię lub niewłaściwe zastosowanie i na czym to naruszenie polegało. Natomiast w myśl art. 174 pkt 2 PostAdmU Sąd kontroluje, czy w trakcie orzekania przed sądem I instancji nie doszło do naruszenia przepisów postępowania sądownoadministracyjnego w stopniu mogącym mieć istotny wpływ na wynik sprawy. Sąd nie może więc samodzielnie konkretyzować zarzutów skargi kasacyjnej ani uściślać bądź w inny sposób ich korygować. Skarga kasacyjna jest środkiem zaskarżenia znacząco sformalizowanym. Aby mogła odnieść skutek w postaci jej uwzględnienia, niezbędne jest jej sporządzenie w sposób zgodny z regułami ją normującymi, w szczególności podstawy kasacyjne muszą być tak skonstruowane, ażeby była możliwość odniesienia się poprzez ich treść do zaskarżonego orzeczenia”. W tym samym orzeczeniu stwierdzono, że: „podstawą skargi kasacyjnej z art. 174 pkt 2 PostAdmU może być tylko naruszenie przez sąd I instancji przepisów postępowania w sposób, który mógł mieć istotny wpływ na wynik sprawy. A zatem między uchybieniem procesowym a wydanym w sprawie wyrokiem podlegającym zaskarżeniu musi istnieć związek przyczynowy wskazujący na potencjalną możliwość innego wyniku postępowania sądowego. Ponadto wymagane jest, aby skarżący wykazał, że następstwa stwierdzonych wadliwości postępowania były tego rodzaju lub rangi, że kształtowały lub współkształtowały treść kwestionowanej w sprawie decyzji. Zawarty w art. 174 pkt 2 PostAdmU zwrot normatywny: »mogło mieć istotny wpływ na wynik sprawy«, należy wiązać z hipotetycznymi następstwami uchybień przepisom postępowania. Oznacza to po stronie skarżącego obowiązek uzasadnienia, że następstwa stwierdzonych uchybień były na tyle istotne, iż kształtowały lub współkształtowały treść kwestionowanego orzeczenia”³⁴.

Skargę kasacyjną wnosi się w sposób pośredni do NSA. Zgodnie z art. 177 § 1 PostAdmU wnosi się ją do sądu, który wydał zaskarżony wyrok, w terminie 30 dni od dnia doręczenia stronie odpisu orzeczenia wraz z uzasadnieniem.

W przypadku skarg z zakresu własności przemysłowej jedynym właściwym sądem będzie WSA w Warszawie. Wniesiona skarga kasacyjna podlega badaniu przez sąd I instancji na posiedzeniu niejawnym, pod względem zachowania terminu do jej wniesienia, dopuszczalności przedmiotowo-podmiotowej oraz zachowania wymogów formalnych stawianych skardze w zakresie treści. W przypadku gdy WSA stwierdzi, że skarga kasacyjna została wniesiona z naruszeniem terminu ustawowego, w stosunku do skargi zachodzi niedopuszczalność przedmiotowo-podmiotowa lub braki formalne nie zostały usunięte, skarga zostaje odrzucona.

³³ B. Adamiak, J. Borkowski, *Postępowanie administracyjne i sądownoadministracyjne*, Warszawa 2009, s. 448.

³⁴ Wyrok NSA z 17.12.2014 r., II GSK 2701/14, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/>.

WSA o odrzuceniu skargi orzeka w drodze postanowienia, na które przysługuje zażalenie³⁵.

Elementy formalne skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego i skargi kasacyjnej

Skarga do WSA musi czynić zadość ogólnym warunkom, jakie stawia się pismom procesowym w postępowaniu przed sądami administracyjnymi, określonym w art. 46 i 47 PostAdmU. Norma z art. 57 § 1 PostAdmU, wskazująca, że skarga powinna czynić zadość elementom, które ma zwierać pismo w postępowaniu przed sądem administracyjnym, odsyła do tychże norm z art. 46 i 47 PostAdmU. Według tych przepisów każde pismo procesowe strony powinno zawierać oznaczenie sądu, do którego jest skierowane, imię i nazwisko lub nazwę stron wnoszących skargę, jej przedstawicieli ustawowych i pełnomocnika oraz wymienienie załączników. Jeśli, ponadto, pismo jest pierwszym pismem w sprawie, winno zawierać oznaczenie miejsca zamieszkania strony, a w razie jego braku adres do doręczeń lub siedzibę strony lub siedziby stron, ich przedstawicieli ustawowych i pełnomocników oraz przedmiot sprawy (art. 46 § 2 PostAdmU). Odnośnie do podpisu ustawa wprowadza regulacje mające znaczenie dla osób, które nie mogą się podpisać samodzielnie. Podpis może zostać złożony przez osobę upoważnioną, z wymienieniem przyczyny, z powodu której strona nie podpisała się samodzielnie (art. 46 § 4 PostAdmU).

Oznaczenie właściwego sądu jest obligatoryjne do prawidłowego rozpoznania i rozpatrzenia sprawy z zachowaniem właściwości rzeczowej i miejscowej. Zgodnie z art. 13 § 2 PostAdmU do rozpoznania sprawy właściwy jest WSA, na którego obszarze właściwości siedzibę ma organ administracji publicznej, którego działalność została zaskarżona. W odniesieniu do skarg na decyzje w zakresie udzielania patentu jedynym właściwym sądem administracyjnym – o czym już wspomiano – jest WSA w Warszawie. Wynika to z faktu, że UPRP znajduje się w Warszawie, a nie istnieją jego wydziały zamiejscowe, pozwalające na to, aby decyzje wydawane z upoważnienia delegacyjnego rozpatrywane były przez inny sąd administracyjny. Skarga nie może być skutecznie wniesiona do innego organu. Skarga do WSA powinna być sporządzona i wniesiona w języku polskim (art. 4 pkt 1 ustawy z 7.10.1999 r. o języku polskim³⁶). Wymagania formalne pisma można podzielić na dotyczące zewnętrznej formy pisma (oznaczenie rodzaju pisma), merytorycznej treści (osnowa wniosku lub oświadczenia) oraz niezbędnych załączników (pełnomocnictwo)³⁷. Odnośnie do właściwego oznaczenia pisma wypowiedział się NSA, stwierdzając, że: „Prawidłowe oznaczenie pisma (art. 46 § 1 pkt 2 PostAdmU) jest bowiem jednym z wielu elementów, które zgodnie z wymogami prawa powinno zawierać pismo kierowane do sądów ad-

³⁵ B. Adamiak, J. Borkowski, *Postępowanie...*, op. cit., s. 453.

³⁶ Tekst jedn.: Dz.U. z 2011 r. Nr 43, poz. 224 ze zm.

³⁷ R. Mikosz (red.), *Pisma stron w postępowaniu sądownoadministracyjnym*, Warszawa 2008, s. 170–186.

ministracyjnych. Spośród wszystkich warunków formalnych określonych w PostAdmU prawidłowe oznaczenie pisma należy uznać za ten element, którego brak nie jest na tyle istotny, aby uniemożliwił sądowi rozpoznanie rzeczywistej intencji strony, którą komunikuje dane pismo, gdy spełnia ono pozostałe wymogi formalne określone w art. 46 PostAdmU³⁸. W sytuacji gdy stroną postępowania jest osoba prawna lub ułomna osoba prawna to oznacza się je zgodnie z danymi, jakie zawarte są w CEIDG oraz w Krajowym Rejestrze Sądowym.

Ustawodawca do elementów obligatoryjnych skargi do sądu administracyjnego zalicza także oznaczenie zaskarżonej decyzji, a także organu, którego działanie lub bezczynność jest przedmiotem skargi oraz określenie naruszenia prawa lub interesu prawnego (art. 57 PostAdmU).

Zgodnie z art. 230 § 1 PostAdmU od pism wszczynających postępowanie przed sądem administracyjnym w danej instancji pobiera się wpis stosunkowy lub stały. Pismami tymi są: skarga, skarga kasacyjna, zażalenie oraz skarga o wznowienie postępowania. Wysokość wpisów określona została w rozporządzeniu Rady Ministrów z 16.12.2003 r. w sprawie wysokości oraz szczególnych zasad pobierania wpisu w postępowaniu przed sądami administracyjnymi³⁹. Skarga z zakresu prawa własności przemysłowej, na podstawie § 2 pkt 3 ppkt 11 powołanego rozporządzenia, podlega wpisowi stałemu w wysokości 1000,00 zł.

Zgodnie z zasadą dwuinstancyjności postępowania sądowniczoadministracyjnego dopuszczalne jest także wniesienie skargi kasacyjnej. Musi ona spełniać wymogi formalne stawiane pismom procesowym w postępowaniu sądowym, a ponadto zawierać oznaczenie zaskarżonego orzeczenia, ze wskazaniem, czy jest ono zaskarżane w całości, czy w części, przytoczenie podstaw kasacyjnych wraz z ich uzasadnieniem oraz wnioski o uchylenie lub zmianę orzeczenia z oznaczeniem zakresu żądanego uchylenia lub zmiany (art. 176 PostAdmU). W tym miejscu warto podnieść, że ustawą z 9.7.2015 r. o zmianie ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi⁴⁰ został dodany art. 177a w brzmieniu: „Jeżeli skarga kasacyjna nie spełnia wymagań przewidzianych w art. 176, innych niż przytoczenie podstaw kasacyjnych i ich uzasadnienie, przewodniczący zwoła stronę do usunięcia braków w terminie siedmiu dni pod rygorem odrzucenia skargi”. Jest to konsekwencja wyroku TK z 8.4.2014 r., który orzekł o niezgodności art. 180 w zw. z art. 178 i art. 176 ustawy z 30.8.2002 r. – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi⁴¹ w zakresie, w jakim przewiduje odrzucenie, bez wezwania do usunięcia braków, skargi kasacyjnej niespełniającej wymogu zamieszczenia w niej wniosku o uchylenie lub zmianę orzeczenia wraz z oznaczeniem zakresu żądanego uchylenia lub zmiany z art. 45 ust. 1 w zw. z art. 31 ust. 3 oraz z art. 78 Konstytucji RP, a także z wywodzoną z art. 2 Konstytucji RP zasadą ochrony zaufania obywateli do państwa i stanowionego przez

³⁸ Postanowienie NSA z 25.10.2010 r., II FZ 530/10, <http://orzeczenia.nsa.gov.pl>.

³⁹ Rozporządzenie Rady Ministrów z 16.12.2003 r. w sprawie wysokości oraz szczególnych zasad pobierania wpisu w postępowaniu przed sądami administracyjnymi, tekst jedn.: Dz.U. Nr 221, poz. 2193 ze zm.

⁴⁰ Ustawa z 9.7.2015 r. o zmianie ustawy – Prawo o postępowaniu przed sądami administracyjnymi, Dz.U. z 2015 r. poz. 1191.

⁴¹ Dz.U. z 2012 r. poz. 270, 1101 i 1529.

nie prawa. Trybunał Konstytucyjny, uzasadniając swoje stanowisko, stwierdził, że: „brak formalny skutkujący odrzuceniem skargi kasacyjnej oznacza nieodwracalne pozbawienie strony możliwości rozpoznania jej sprawy przez NSA, a to pozbawia ją w istocie konstytucyjnych praw i wolności, których ochrony zamierzała ona dochodzić. Bieg wynikający z art. 177 § 1 PostAdmU terminu wniesienia skargi kasacyjnej czyni bowiem w praktyce niemożliwym ponowne wniesienie prawidłowej skargi kasacyjnej”. Następnie Trybunał orzekł, że „samo odrzucenie zawierającej braki skargi kasacyjnej w postępowaniu sądownoadministracyjnym jest dopuszczalne, niemniej jednak – wobec dotkliwych skutków procesowych – powinno zostać poprzedzone wezwaniem do uzupełnienia braków formalnych”⁴².

Podsumowanie

Kontrola decyzji wydawanych przez UPRP w sprawach o udzielenie patentu należy do sądów administracyjnych.

Sądowa kontrola decyzji administracyjnych ma na celu kontrolę aktów administracyjnych pod względem legalności, przy czym sądy administracyjne nie dokonują merytorycznej oceny zaskarżonej decyzji, a ich rozstrzygnięcia mają charakter reformacyjno-kasatoryjny. W zakresie skarg na decyzje wydawane w postępowaniu zgłoszeniowym sądy te odgrywają istotną rolę zwłaszcza w zakresie ekonomicznych skutków dla zgłaszającego w sytuacji, gdy decyzja odmawia udzielenia patentu na określony wynalazek. Ochrona prawna udzielana przez sądy administracyjne jest skorelowana z ochroną patentu na drodze cywilnej, gdyż sądy powszechne także w zakresie swojej kognicji udzielają ochrony w wypadku naruszeń patentu. Model skargi do sądu administracyjnego jest oparty na uprzednim wykorzystaniu środków zaskarżenia na drodze administracyjnej. W wypadku zaskarżania klasycznych decyzji administracyjnych środkiem tym jest odwołanie, jednak w Prawie własności przemysłowej jest to wniosek o ponowne rozpatrzenie sprawy. Wniesienie tego środka zaskarżenia jest obligatoryjną przesłanką dopuszczalności drogi sądownoadministracyjnej. Zaskarżeniu do sądu administracyjnego podlegają decyzje, które posiadają charakter decyzji ostatecznych, uprzednio zaskarżonych na drodze administracyjnej. Podobnie jak w przypadku zaskarżania klasycznych decyzji administracyjnych skarżący obligatoryjnie wykazuje interes prawny w zaskarżeniu decyzji administracyjnej. Skarga do sądu administracyjnego musi spełniać warunki pisma procesowego ogólnego, ale także wskazywać decyzję, która jest jej przedmiotem. Legitymacja do wniesienia skargi przysługuje jedynie stronie postępowania administracyjnego, którą jest zgłaszający, w przeciwieństwie do postępowania spornego czy postępowania sprzeciwowego, w przypadku których nie jest wymagane, aby środek zaskarżenia był wnoszony jedynie przez stronę dotychczas prowadzonego postępowania, tak jak ma to miejsce w odniesieniu do postępowania zgłoszeniowego. Oceniając

⁴² Wyrok TK z 8.4.2014 r., SK 22/11, Dz.U. z 2014 r. poz. 543.

funkcjonowanie tej instytucji prawnej, należy podkreślić, że w swej konstrukcji nawiązuje ona do ogólnego postępowania administracyjnego, jednak przyjmuje swoistą modyfikację, która wynika z charakteru prawa własności przemysłowej.

Administrative courts inspecting patent decisions issued in the patent application proceedings

Summary

Patent proceedings are a particular type of administration proceedings, regulated by the Industrial Property Law of 30 June 2000. The proceedings are completed with a resolution whereby the applicant is granted a patent or the authority refuses to grant the patent. The resolution is made in the form of an administrative decision. According to Article 248 of the Industrial Property Law, a decision issued by the President of the Polish Patent Office may be subject to a complaint to the Provincial Administrative Court in order to assess whether it was issued in compliance with the binding provisions of the substantive law and procedural law. The party to the proceedings, i.e. the patent applicant has the right to file a complaint. The Industrial Property Law introduces an application for a repeated review of the case as a legal measure of verifying administrative decisions that are not final. An application for a repeated review of the case is a non-devolutive legal remedy, meaning that its review is not performed by a higher instance authority, as in the case of appeals, but it is reviewed again by the same authority. A complaint to the Provincial Administrative Court is filed with the authority that issued the decision subject to appeal. This is an indirect method of filing a complaint, with its legal structure referring to the self-governing nature of the public administration authority. In the case of complaints regarding industrial property, the only competent court is the Provincial Administrative Court in Warsaw. Pursuant to the principle of two instances in administrative court proceedings, it is also possible to file a complaint in cassation.

Nowy model aktu oskarżenia w sprawach o przestępstwa powszechne i czyny karne skarbowe

*Hubert Skwarczyński**

Streszczenie

Autor przedstawił problematykę skargi głównej w znowelizowanym modelu procesu kontradyktoryjnego. Kluczowe miejsce poświęcono budowie skargi publicznej w nowej wersji z tezami dowodowymi do wnioskowanych dowodów i materiałami dołączanymi do skargi z podziałem na zbiory. W ramach tego zagadnienia wyeksponowano szereg wątpliwości towarzyszących funkcjonowaniu nowych unormowań, w tym kwestii przeprowadzania przez oskarżyciela publicznego dowodów odwodowych, danych objętych anonimizacją, czy materiałów dołączanych na wniosek strony. Zwrócono uwagę na wprowadzone przez nowelę dodatkowe elementy formalne aktu oskarżenia oraz omówiono zagadnienia uprawnień organów postępowania przygotowawczego do skierowania aktu oskarżenia w procedurze karnej powszechnej i dla czynów karnych skarbowych. Wiele uwagi poświęcono problematyce wniosku o skazanie bez rozprawy, a dla czynów karnych skarbowych także wniosków o zwrot korzyści majątkowych oraz nałożenie odpowiedzialności posiłkowej, dołączanych do aktu oskarżenia.

Zgodnie z zasadą legalizmu organ powołany do ścigania przestępstw obowiązany jest do wszczęcia i przeprowadzenia postępowania przygotowawczego, a oskarżyciel publiczny także do wniesienia i popierania oskarżenia o czyny ścigane z urzędu (art. 10 § 1 KPK). Podmiot uprawniony do wniesienia aktu oskar-

* Doktor nauk prawnych, prokurator Prokuratury Okręgowej w Piotrkowie Trybunalskim, pełniący funkcję wizytatora.

żenia do sądu jest oskarżycielem w rozumieniu art. 14 KPK, na którego żądanie następuje wszczęcie postępowania sądowego¹. Akt oskarżenia jest podstawową skargą w procesie karnym, którą kieruje do sądu uprawniony oskarżyciel, żądając wszczęcia postępowania sądowego, rozpoznania sprawy i ukarania oskarżonego za zarzucony mu czyn. Stanowi on syntezę przeprowadzonych w sprawie czynności, a w szczególności treści przesłuchanych świadków oraz wyjaśnień oskarżonego, pozwalających na określenie jego zachowań w czasie, miejscach i okolicznościach, co stanowiło podstawę przedstawienia mu zarzutu i wystąpienia z aktem oskarżenia². W postępowaniu przed sądem, w którym dominuje zasada skargowości, żądanie oskarżyciela stanowi warunek dopuszczalności procesu³. Inne rodzaje skarg (wniosek o warunkowe umorzenie postępowania, wniosek o umorzenie postępowania i zastosowanie środka zabezpieczającego) mają status równorzędny z aktem oskarżenia, ale ich znaczenie w relacji do tego ostatniego jest drugorzędne, przynajmniej z punktu widzenia statystycznego. Dysproporcja ta może ulec zmianie wobec dołączenia do katalogu skarg samostannego wniosku o skazanie bez rozprawy. W postępowaniu przyspieszonym akt oskarżenia zastępuje wniosek o rozpoznanie sprawy w tym trybie. Nie wymaga on zatwierdzenia przez prokuratora, chyba że towarzyszyć mu będzie wniosek o skazanie bez rozprawy.

W doktrynie prawa procesowego akt oskarżenia definiuje się jako oświadczenie woli ścigania karnego, wyrażone przez uprawnionego oskarżyciela w formie przewidzianej przez prawo⁴. Określenie w akcie oskarżenia osoby i przypisanego jej czynu określa granice podmiotowe i przedmiotowe przyszłego procesu przed sądem, w ramach zdarzenia historycznego, na którym opiera się oskarżenie. Ram tych nie wyznacza natomiast przyjęty w skardze głównej opis czynu zarzucanego oskarżonemu ani jego kwalifikacja prawna. Skarga oskarżycielska stanowi punkt stykowy pomiędzy postępowaniem przygotowawczym a postępowaniem sądowym.

Funkcje skargi zasadniczej, jej usytuowanie i *status quo* w strukturze polskiego procesu karnego zostały zachowane. Zmieniono natomiast szkielet konstrukcyjny skargi głównej i niektóre jej elementy formalne. Formuła opisu stanu faktycznego i zgromadzonych w sprawie dowodów, ich oceny, wywodów dotyczących przyjętej kwalifikacji prawnej jako wyróżników uzasadnienia aktu oskarżenia ustąpiła miejsca zbiorowi tez dowodowych postulowanych do przeprowadzenia na rozprawie dowodów, przy jednoczesnej marginalizacji uzasadnienia jako elementu nieobowiązkowego także dla skargi sporządzanej po przeprowadzonym śledztwie.

Omówienia wymagają również modyfikacje w zakresie pism wnoszonych wraz z aktem oskarżenia w pewnej kategorii spraw karnych (wniosek o skazanie bez

¹ W. Grzeszczyk, Postępowanie przygotowawcze w kodeksie karnym skarbowym (cz. II), Prok. i Pr. 2000, Nr 3, s. 73.

² Wyrok SN z 4.12.2007 r., II KK 88/05, OSNwSK 2007, Nr 1, poz. 2752.

³ W. Grzeszczyk, *op. cit.*, s. 74.

⁴ S. Waltoś, Akt oskarżenia w procesie karnym, Warszawa 1963, s. 10.

rozprawy, a dla spraw karnych skarbowych także wniosek o zwrot korzyści majątkowej czy wniosek o nałożenie odpowiedzialności posiłkowej). Skala zmian w tych instytucjach, towarzyszących skardze głównej, nie jest jednolita, co zostanie przedstawione w dalszej części rozważań.

Nowe wymogi formalne aktu oskarżenia

Modyfikacjami w ramach noweli z 27.9.2013 r.⁵ i z 20.2.2015 r.⁶ objęto niektóre formalne wymogi aktu oskarżenia. Rozpoczynając od nich, wskazać należy, że dokooptowano do nich:

- obowiązek zawarcia informacji o zabezpieczeniu majątkowym (art. 332 § 1 pkt 1 KPK), który dotychczas wynikał jedynie z Regulaminu wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury⁷, a przy tym zakładało się tu tylko adnotację o stosowaniu tego środka przymusu w uzasadnieniu aktu oskarżenia;
- poszerzony zakres informacji dotyczących okoliczności mających znaczenie dla wymiaru kary (art. 332 § 1 pkt 3 KPK) – uprzednio wskazany przepis wymagał jedynie wskazania, że czyn został popełniony w warunkach powrotu do przestępstwa (art. 64 KK albo art. 37 § 1 pkt 4 KKS), jego nowe brzmienie przewiduje zaś dodatkowo obowiązek zawarcia informacji odnośnie do art. 65 KK, a w przypadku czynów skarbowych wskazania pozostałych przesłanek nadzwyczajnego obostrzenia kary z art. 37 § 1 KKS;
- obowiązek zawarcia informacji o złożeniu przez pokrzywdzonego wniosku, o którym mowa w art. 59a KK, a zatem wniosku o tzw. umorzenie restytucyjne (art. 332 § 1 pkt 6 KPK), co dotyczy oczywiście tych sytuacji, gdy ów wniosek nie został zaakceptowany, w przypadku bowiem jego uwzględnienia sprawa kończy się umorzeniem. Obowiązek ten nie dotyczy czynów skarbowych, gdyż w tej kategorii spraw nie występuje pokrzywdzony (art. 113 § 2 pkt 1 KKS). Nie wydaje się natomiast, aby był oblig sporządzania informacji negatywnej, gdy pokrzywdzony wniosku nie złożył. Zresztą w niektórych przestępstwach takiej figury procesowej jak pokrzywdzony w ogóle nie będzie; wówczas tym bardziej czynienie takiego zapisu wydaje się zbędne. Z drugiej strony również co do środka zapobiegawczego przepis mówił – i tak też pozostało po nowelizacji – o danych „o zastosowaniu środka zapobiegawczego”, a teraz także „o zabezpieczeniu majątkowym” i literalne brzmienie wskazywało, że chodzi o sytuację, gdy środek ten zastosowano. Faktycznie jednak w akcie oskarżenia umieszcza się informację zarówno pozytywną, jak

⁵ Ustawa z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i innych ustaw, Dz.U. z 2013 r. poz. 1247 ze zm., zwana dalej również nowelą z września 2013 r.

⁶ Ustawa z 20.2.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r. poz. 396, zwana dalej również nowelą z lutego 2015 r.

⁷ § 235 ust. 1 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 24.3.2010 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, tekst jedn.: Dz.U. z 2014 r. poz. 144. – do 13.1.2015 r., a od tej daty § 108 ust. 2 pkt 3 rozporządzenia Ministra Sprawiedliwości z 11.9.2014 r. – Regulamin wewnętrznego urzędowania powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, Dz.U. z 2014 r. poz. 1218 ze zm.

i negatywną w zakresie braku stosowania środka zapobiegawczego. Wydaje się zatem, że kwestia ta jest otwarta, choć *ratio legis* zamieszczania informacji odnośnie do środka zapobiegawczego, a po noweli także zabezpieczenia majątkowego, wiąże się z charakterem tych instytucji jako środków przymusu, godzących w podstawowe sfery wolności i majątku oskarżonego. Takie umotywowanie nie dotyczy jednak informacji w przedmiocie wniosku z art. 59a KK.

Na dobrą sprawę ustawodawca mógł zrezygnować z obowiązku wskazywania w akcie oskarżenia „trybu postępowania”, gdyż po uchynieniu przez nowelę z września 2013 r. rozdziału dotyczącego postępowania uproszczonego jedyny tryb, jaki można wskazać w akcie oskarżenia, to postępowanie zwyczajne. Tryb nakazowy jest fakultatywny i co do niego nie zamieszcza się adnotacji w akcie oskarżenia. Pozostaje jeszcze wprowadzić tryb przyspieszony, ale w nim nie kieruje się aktu oskarżenia, a wniosek o rozpoznanie sprawy w tym trybie (art. 517d KPK).

Z obowiązków formalnych aktu oskarżenia zniknął natomiast obowiązek sporządzenia uzasadnienia, dotychczas ujęty w art. 332 § 1 pkt 6 KPK, który przed omawianą nowelizacją nie odnosił się do aktu oskarżenia sporządzanego przez Policję lub organ, o którym mowa w art. 325d KPK.

Wątpliwości dotyczyły zaś innych organów, jak Straż Leśna czy Państwowa Straż Łowiecka, które czerpały uprawnienia do działań w postępowaniu karnym z mocy właściwych ustaw (ustawy o lasach⁸ i Prawa łowieckiego⁹). Wylimitowała je częściowo uchwała Sądu Najwyższego z 20.6.2004 r.¹⁰, w której najwyższy organ judykatury stwierdził, że wykładania językowa przepisu art. 332 § 3 KPK prowadzi do wniosku, że akt oskarżenia sporządzony przez inny organ, uprawniony do wniesienia i popierania aktu oskarżenia na podstawie ustawy szczególnej, powinien zawierać uzasadnienie. Dalsze rozumowanie Sądu Najwyższego w przywołanej uchwale wskazuje jednak na brak racjonalnych podstaw do stosowania wykładni językowej, a poprzez wykładnię celowościową i systemową należy szerzej rozumieć przepis art. 332 § 3 KPK i w konsekwencji uznać, że dotyczy on także aktów oskarżenia sporządzonych przez organy czerpiące uprawnienia do prowadzenia dochodzenia oraz wnoszenia i popierania aktu oskarżenia z mocy ustawy szczególnej, które są tożsame z uprawnieniami organów wymienionych w akcie wykonawczym wydanym na podstawie art. 325d KPK¹¹. W doktrynie prezentowano także odmienne stanowisko; wywodzą je z szerszego zakresu uprawnień Straży Leśnej czy Państwowej Straży Łowieckiej w stosunku do innych nieprokuratorskich oskarżycieli publicznych, których uprawnienia oskarżycielskie odnosiły się jedynie do oskarżania przed sądem I instancji, podczas gdy kompetencje wymienionych straży nie zostały w ten sposób ogra-

⁸ Ustawa z 28.9.1991 r. o lasach, tekst jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 2100.

⁹ Ustawa z 13.10.1995 r. – Prawo łowieckie, tekst jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 2168 ze zm.

¹⁰ Uchwała SN z 20.6.2004 r., I KZP 10/04, OSNKW 2004, Nr 6, poz. 58.

¹¹ Rozporządzenie MS z 13.6.2003 r. w sprawie określenia organów uprawnionych obok Policji do prowadzenia dochodzeń oraz organów uprawnionych do wnoszenia i popierania oskarżenia przed sądem I instancji w sprawach podlegających rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym, jak również zakresu spraw zleconych tym organom, Dz.U. Nr 108, poz. 1019 ze zm.

niczne¹². W tym kontekście zastanawiające było, czy uproszczenie aktu oskarżenia poprzez rezygnację z jego uzasadnienia odnieść można również do aktu oskarżenia sporządzonego osobiście przez prokuratora w postępowaniu prowadzonym w formie dochodzenia. Literalne brzmienie art. 332 § 3 KPK przemawiało przeciwko dopuszczeniu takiej możliwości¹³, ale skoro poprzez wykładnię funkcjonalną i systemową uproszczenie to przenoszono na organy Straży Leśnej czy Państwowej Straży Łowieckiej, analogiczną wykładnię próbowano zastosować do prokuratora¹⁴. Nowelizacja z września 2013 r. eliminuje wskazane wątpliwości, gdyż uzasadnienie aktu oskarżenia staje się fakultatywne, niezależnie od formy prowadzenia postępowania przygotowawczego i od organu sporządzającego skargę oskarżycielską.

Należy zauważyć, że skoro art. 332 § 2 KPK mówi o dołączeniu do aktu oskarżenia jego uzasadnienia (jak w przypadku znowelizowanego art. 335 § 2 KPK, stanowiącego o dołączeniu do aktu oskarżenia wniosku o wydanie na posiedzeniu wyroku skazującego), sugeruje on, że w przypadku sporządzenia takowego nie stanowi ono części składowej aktu oskarżenia, ale odrębne pismo procesowe, będące załącznikiem do aktu oskarżenia.

W wyniku nowelizacji z 20.2.2015 r. usunięto natomiast z art. 333 § 4 KPK zapis dotyczący wniosku prokuratora o zobowiązanie podmiotu określonego w art. 52 KK do zwrotu na rzecz Skarbu Państwa uzyskanej korzyści majątkowej.

Istota zmian w skardze publicznej

Nowy model skargi publicznej charakteryzuje się przede wszystkim:

- zastosowaniem do załączanych wykazów dowodów konstrukcji wniosku dowodowego oraz
- dołączeniem do skargi głównej nie całych, lecz wyselekcjonowanych akt sprawy, zawierających materiały postępowania przygotowawczego mające związek z kwestią odpowiedzialności osób wskazanych w tym akcie za czyny w nim zarzucone.

Zasadniczym powodem zmian art. 332 i 333 KPK jest w dużej mierze podniesienie przez omawianą nowelizację rangi zasady skargowości, ograniczenie oficjalności w przeprowadzaniu dowodów w sądowym stadium procesu i wzmocnienie kontrydiktoryjności tego etapu. Wymagało to wprowadzenia rozwiązań sprzyjających większej aktywności oskarżyciela publicznego, a także poszerzenia jego obowiązku informacyjnego przy wnoszeniu aktu oskarżenia i uwolnienia od niektórych, niekoniecznych – z uwagi na inne ukształtowanie procesu – obowiązków formalnych, dotąd mających charakter bezwzględny¹⁵.

¹² E. Samborski, Glosa do uchwały z dnia 20.6.2004 r. (I KZP 10/04), PS 2005, Nr 4, s. 185–187.

¹³ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego wraz z komentarzem do ustawy o świadczeniu koronnym, Kraków 2003, s. 872.

¹⁴ Zobacz: R.A. Stefański, [w:] J. Bratoszewski, L. Gardocki, Z. Gostyński, S.M. Przyjemski, R.A. Stefański, S. Zabłocki, Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom II, Warszawa 2004, s. 441–442.

¹⁵ M. Klejnowska, Skarga karna w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego, Prok. i Pr. 2015, Nr 1–2, s. 113–114.

Kluczowe znaczenie dla nowego modelu skargi publicznej ma zmiana art. 333 § 1 KPK. Przepis ten wskazuje, co powinien zawierać nowy wykaz dowodów oraz jak ma być usystematyzowany.

Nowy wykaz dowodów, o których przeprowadzenie podczas rozprawy głównej oskarżyciel wnosi, ma zawierać dla każdego dowodu określenie, jakie okoliczności mają być udowodnione, a w razie potrzeby wskazanie sposobu i kolejności przeprowadzenia dowodów.

Takie uregulowanie jest odpowiedzią na zmianę modelu postępowania poprzez jednoznaczne określenie, że wykazy te stanowią wnioski dowodowe. Zgodnie z art. 169 § 1 KPK wniosek dowodowy winien zawierać oznaczenie dowodu oraz okoliczności, które mają być udowodnione (tzw. teza dowodowa). W doktrynie zwraca się uwagę na trzeci element wniosku dowodowego w postaci żądania uzyskania i wykorzystania źródła lub środka dowodowego¹⁶. Teza dowodowa nie powinna być zbyt ogólna, np. przesłuchanie świadka XY na okoliczności sprawy. Z takiego jej sformułowania w gruncie rzeczy nie wynika, na jakie konkretnie okoliczności świadek miałby być przesłuchiwany. Nie jest też wskazane opracowywanie tez nadmiernie opisowych czy też przybierających formę szczegółowych pytań. Ta ostatnia postać rodziłaby dodatkowo potencjalne niebezpieczeństwo wyuczenia odpowiedzi przez osobę, która ma być przesłuchana na rozprawie, w oparciu o ujawniony w skardze zestaw pytań przeznaczony dla konkretnego dowodu. Teza dowodowa powinna być zatem zwięzła i ujmować *essentialia negotii* wnioskowanej czynności dowodowej.

Wykaz dowodów powinien być usystematyzowany według rodzajów czynności dowodowych, jak to przewiduje art. 333 § 1 KPK i w szczególności zawierać **odrębne listy**:

- 1) **osób, których wezwania na rozprawę żąda oskarżyciel** (osobowe źródła dowodowe). Tu należałoby powołać:
 - ze zbioru¹⁷ E – protokoły przesłuchań oskarżonego wraz z pouczeniami, (wydaje się, że warto by tu również powołać inne protokoły, w których znajdują się oświadczenia procesowe oskarżonego co do okoliczności związanych z jego odpowiedzialnością, a mianowicie protokoły konfrontacji z udziałem podejrzanego, okazania podejrzanemu, eksperymentu procesowego z udziałem podejrzanego),
 - ze zbioru C – protokoły przesłuchania świadków wraz z pouczeniami, ale – jak się wydaje – także protokoły konfrontacji z udziałem świadków za wyjątkiem konfrontacji z podejrzanym, protokoły okazania świadkom, protokoły ustnego przyjęcia zawiadomienia o przestępstwie i przesłuchania w charakterze świadka zawiadamiającego,

¹⁶ M. Błański, Wniosek dowodowy, *Studia Prawniczo-Ekonomiczne* 2000, Nr 62, s. 73 i n.

¹⁷ Dokonując parcelacji materiału dowodowego do poszczególnych list, przyjęto, że pochodzą one z różnych zbiorów (wg klasyfikacji przewidzianej w § 103 zarządzenia Nr 48/15 Prokuratora Generalnego z 24.6.2015 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów oraz innych działów administracji w powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury). W przypadku odstąpienia od takiego podziału (zob. § 104 powołanego zarządzenia Prokuratora Generalnego) poszczególne dowody pochodząby z tylu zbiorów, ile ich w danej sprawie wyodrębniono.

- ze zbioru F – protokoły przesłuchania biegłego czy specjalisty, przy czym o przesłuchanie biegłego należałoby wnosić, gdyby opinia była niepełna, niejasna albo zachodziła w niej sprzeczność. Dopuszczenie dowodu z uzupełniającej opinii ustnej powinno bowiem być skutkiem zaistnienia przesłanek z art. 201 KPK (opinia jest niepełna lub niejasna, zachodzi sprzeczność w niej samej lub pomiędzy różnymi opiniami wydanymi w tej samej sprawie). W sytuacji braku takowych oskarżyciel odnośnie do opinii powinien wnosić o przeprowadzenie dowodu z dokumentu (pisemnie sporządzonej opinii) poprzez jej odczytanie bądź ujawnienie bez odczytywania (sposób przeprowadzenia dowodu);
- 2) **dokumentów, których odczytania, odtworzenia bądź ujawnienia domaga się oskarżyciel** (dowody z dokumentów). Znalazłyby się tu dokumenty ze zbiorów:
- F – wspomniane już pisemne opinie biegłych i sporządzone przez nich dokumenty,
 - G – dokumenty urzędowe i prywatne – katalog bardzo obszerny, bowiem znaleźć się w nim mogą m.in. dokumenty z organów podatkowych, celnych, z wydziałów ewidencji ludności, czy wydziałów komunikacji właściwych jednostek samorządowych, dokumenty z wydziałów architektury i budownictwa, inspektoratów pracy, urzędów pośrednictwa pracy, odpisy akt rejestrowych z KRS, dokumentacja medyczna, faktury, dokumentacja związana z działalnością gospodarczą, umowy, odpisy aktów notarialnych, opinie prywatne,
 - H – protokoły oględzin, przeszukania, zatrzymania rzeczy, zatrzymania osoby, zawiadomienie o przestępstwie, protokoły tymczasowego zajęcia mienia, protokoły zapoznania z materiałami sprawy,
 - E – dane osobopoznawcze, dane z systemu teleinformatycznego ministra właściwego do spraw finansów publicznych na okoliczność stosunków majątkowych oskarżonego i jego źródeł dochodu, prowadzonych i zakończonych postępowań podatkowych, dane o karalności na okoliczność jego niekaralności, jak tzw. czysta karta karna, bądź o karalności jako okoliczności obciążającej, opinie z miejsca pracy, szkoły, a gdyby była stwierdzona recydywa, należałoby ze zbioru E powołać odpisy wyroków, z których ona wynika.

Należy się zastanowić, czy na liście dokumentów nie powinny się znaleźć protokoły zeznań świadków, co do których oskarżyciel wniósł o zaniechanie ich wzwania i odczytanie na rozprawie ich zeznań jako świadków przebywających za granicą lub mających stwierdzić okoliczności, którym oskarżony w swych wyjaśnieniach nie zaprzeczył, a zarazem okoliczności te nie są tak doniosłe, aby konieczne było bezpośrednie przesłuchanie tych świadków na rozprawie, co oczywiście nie dotyczy świadków – osób najbliższych, mających prawo do odmowy składania zeznań. Oskarżyciel wnosi tu bowiem o odczytanie dokumentu – protokołu z zeznań świadka. Należy też zauważyć, że protokołów zeznań tych

świadków, o których przesłuchanie oskarżyciel nie wnosi, a o zaniechanie ich wezwania i odczytanie protokołu w trybie art. 333 § 2 KPK, zgodnie z art. 334 § 3 KPK *a contrario*, nie umieszcza się w tym załączniku, gdyż załącznik dotyczy tylko tych świadków, którzy podlegają wezwaniu na rozprawę. Praktyka w tym zakresie może się jednak potoczyć różnie i dla przejrzystości oraz kompletności zbioru protokołów zeznań świadków nie jest pozbawione racji deponowanie w nim także tych protokołów przesłuchań świadków, które oskarżyciel chce jedynie ujawnić.

Podobny problem dotyczyć może odczytania (obok odtworzenia zapisu obrazu i dźwięku) protokołu przesłuchania pokrzywdzonego sporządzonego w trybie art. 185a i b KPK (małoletni pokrzywdzony) oraz art. 185c KPK (pokrzywdzony o przestępstwa stypizowane w art. 197–199 KK). Warstwa normatywna przywołanych przepisów procesowych wyraźnie wskazuje jako zasadę odczytanie protokołu przesłuchania, odtworzenie zapisu obrazu i dźwięku czynności udokumentowanych w toku postępowania przygotowawczego, choć sporządzonych i utrwalonych przed obliczem sądu, a tylko w wyjątkowych sytuacjach, ujętych w tych przepisach, istnieje możliwość ponownego bezpośredniego przesłuchania takiej osoby w toku rozprawy głównej. Wydaje się, że w omawianym zbiorze, nie zaś w zbiorze C przewidzianym dla protokołów przesłuchań świadków, powinno się znaleźć miejsce dla dokumentów, które stanowiły załącznik do protokołu przesłuchania świadka, z zamieszczeniem adnotacji na odrębnej karcie umieszczanej w zbiorze A przed tymi dokumentami co do źródeł ich pochodzenia.

3) dowodów rzeczowych podlegających oględzinom (dowody rzeczowe) – chodzi o dowody rzeczowe podlegające oględzinom na rozprawie, nie zaś o ujawnienie protokołu z oględzin dowodu wykonanego w toku postępowania przygotowawczego.

Jednocześnie utrzymano dotychczasowe rozwiązania, zgodnie z którymi oskarżyciel:

- może – co już sygnalizowano wyżej – wnieść o zaniechanie wezwania i odczytanie na rozprawie zeznań świadków przebywających za granicą lub mających stwierdzić okoliczności, którym oskarżony w swych wyjaśnieniach nie zaprzeczył, a zarazem okoliczności te nie są tak donioste, aby konieczne było bezpośrednie przesłuchanie świadków na rozprawie, co oczywiście nie dotyczy świadków – osób najbliższych, mających prawo do odmowy składania zeznań (art. 333 § 2 KPK);
- do aktu oskarżenia dołącza do wiadomości sądu jako odrębny załącznik listę ujawnionych osób pokrzywdzonych z podaniem ich adresów oraz adresy osób, których wezwania na rozprawę żąda (art. 333 § 3 KPK).

Wnioskowanie jedynie o odczytanie zeznań świadków według unormowania § 2 art. 333 KPK nie zwalnia z obowiązku opatrzenia tych dowodów tezami dowodowymi, jak innych wnioskowanych do bezpośredniego przeprowadzenia.

Po nowelizacji pojawia się problem, czy oskarżyciel w skardze głównej w ogóle może żądać wezwania na rozprawę oskarżonego.

Rzecz bowiem w tym, że po nowelizacji uczestnictwo oskarżonego w rozprawie staje się jego uprawnieniem, nie zaś obowiązkiem (art. 374 KPK), poza sytuacją, gdy odpowiada za zbrodnię, ale i wówczas jego obecność jest obowiązkowa tylko podczas przedstawienia przez oskarżyciela zarzutów aktu oskarżenia i do momentu zakończenia czynności z jego udziałem (art. 374 § 1a KPK w zw. z art. 385 i art. 386 KPK). To pewne niedociągnięcie nowelizacji, gdyż art. 333 § 1 pkt 1 KPK mówi o liście osób, których wezwania na rozprawę oskarżyciel żąda, podczas gdy inne przepisy, poza wskazaną sytuacją, zasadniczo sytuują udział oskarżonego w rozprawie jako jego uprawnienie, nie zaś obowiązek. W konsekwencji wydaje się, że w akcie oskarżenia należy wpisywać oskarżonego jako tego, który podlegać będzie wezwaniu na rozprawę, zaś sąd, gdy nie będzie widział potrzeby jego obowiązkowego stawiennictwa ani też nie będzie chodziło o zarzut zbrodni, jedynie zawiadomi go o terminie rozprawy.

Ze wspomnianym już znowelizowanym art. 334 KPK wiąże się istotna kwestia selekcji materiału dowodowego, który jest przekazywany sądowi wraz z aktem oskarżenia. Przekazywane są nie całe akta, a jedynie zbiór dokumentów, który ma kluczowe znaczenie w postępowaniu sądowym¹⁸. Po nowelizacji przesłanką decydującą o przekazaniu konkretnego dokumentu jest stosunek tego dokumentu do odpowiedzialności danego oskarżonego za zarzucony mu czyn, inaczej mówiąc – stosunek tego dokumentu do przedmiotu procesu. Wykładnikami są tu zatem osoba oskarżonego i zarzucony jej czyn¹⁹.

Jak stanowi przepis art. 334 § 1 *in principio* KPK, z aktem oskarżenia mają być przekazywane materiały postępowania przygotowawczego związane z kwestią odpowiedzialności osób wskazanych w tym akcie za czyny w nim zarzucone, obejmujące:

- postanowienia i zarządzenia dotyczące tych osób, wydane w toku postępowania (postanowienie o przedstawieniu zarzutu, jego zmianie, o środku zapobiegawczym, zabezpieczeniu majątkowym, ale także postanowienie o wszczęciu postępowania, które ma znaczenie m.in. dla możliwości zastosowania trybu nakazowego przed sądem, składu sądu odwoławczego, a gdy chodzi o wszczęcie postępowania karnego skarbowego, wpływa na przedawnienie zobowiązania podatkowo-prawnego – art. 70 Ordynacji podatkowej²⁰). Przez postanowienia i zarządzenia dotyczące oskarżonego i jego odpowiedzialności rozumieć należy te dokumenty, które wpływają wprost na ustalenia w zakresie przedmiotu procesu, ale i umożliwiają prawidłowość orzekania;
- protokoły z czynności wymaganych przez ustawę i załączniki do nich oraz adnotacje, o których mowa w art. 321 § 2 zd. 3 KPK (pojawia się tu pytanie, o jakie czynności może chodzić – na pewno znaleźć się tu musi protokół przesłuchania podejrzanego, pokrzywdzonego, protokoły z oględzin, jeśli były

¹⁸ M. Zbrojewska, Kilka uwag odnośnie do nowego ujęcia zasady kontradyktoryjności w świetle noweli do kodeksu postępowania karnego z 27.9.2013 r., [w:] T. Grzegorzczak (red.), *Polski proces karny i materialne prawo karne w świetle nowelizacji z 2013 r.*, Księga jubileuszowa dedykowana Profesorowi Januszowi Tylmanowi z okazji Jego 90. urodzin, Warszawa 2014, s. 231.

¹⁹ M. Kurowski, *Zagadnienia ogólne i postępowanie przygotowawcze*, Kraków 2015, s. 91–92.

²⁰ Ustawa z 29.8.1997 r. – Ordynacja podatkowa, tekst jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 613 ze zm.

wykonywane). O tym, jakie czynności wymagają sporządzenia protokołu, stanowi art. 143 § 1 KPK. Nie jest to jednak zasada *numerus clausus*. Z innych czynności dowodowych spisuje się protokół, jeżeli przepis szczególny tego wymaga albo przeprowadzający czynność uzna to za potrzebne (art. 143 § 2 zd. 1 KPK). Adnotacje, o których mowa w art. 321 § 2 zd. 3 KPK, nawiązują do zmienionego brzmienia przepisu art. 321 § 2 KPK, który po nowelizacji z września 2013 r.²¹ przewidział możliwość ograniczenia liczby pokrzywdzonych, którym umożliwi się zapoznanie z materiałami postępowania z uwagi na potrzebę zabezpieczenia prawidłowego toku postępowania. Powstał w wyniku tego problem, w jaki sposób usytuować uprawnienia innych pokrzywdzonych do zapoznania z materiałami sprawy. Ustawodawca w noweli z lutego 2015 r. kwestię tę rozwiązał w ten sposób, że przewidział dla tych pozostałych prawo do przejrzenia akt wraz z udzieloną im informacją, jakie materiały będą przesyłane do sądu z aktem oskarżenia, oraz pouczeniem o możliwości składania w terminie 3 dni (liczonym, jak się wydaje, od dnia przejrzenia akt) wniosków dowodowych i wniosków o uzupełnienie materiałów przekazywanych. Nadto w przepisie tym przewiduje się, że o przejrzeniu akt, udzielonej informacji o materiałach przekazywanych do sądu i pouczeniu zamieszcza się w aktach sprawy adnotację. I właśnie ta adnotacja winna być przekazana do sądu wraz z protokołami z czynności wymaganych przez ustawę;

- opinie oraz dokumenty urzędowe i prywatne uzyskane lub złożone do akt sprawy.

W piśmiennictwie wskazuje się, że dyrektywą kierunkową przy kwalifikowaniu materiałów postępowania przygotowawczego przekazywanych wraz z aktem oskarżenia powinny być zasady prawdy i obiektywizmu²². Strony mogą jednak żądać dołączenia do aktu oskarżenia innych wskazanych przez nie materiałów (art. 321 § 5 i art. 334 § 2 KPK), a wówczas oskarżyciel musi je dołączyć. O ile jednak przy dowodach, które sam oskarżyciel kwalifikuje do przekazania sądowi wraz z aktem oskarżenia, musi on wskazać na tezy dowodowe związane z poszczególnymi dowodami, a także sposób i kolejność ich przeprowadzania (art. 333 § 1 i 2 KPK), to w odniesieniu do dowodów dołączanych na żądanie strony ogranicza się jedynie do takiego ich dołączenia (art. 334 § 2 KPK), nie występując z wnioskiem o ich przeprowadzenie. W tym wypadku to owa strona lub jej procesowy przedstawiciel mogą odrębnie wystąpić ze stosownym wnioskiem o przeprowadzenie danego dowodu ze wskazaniem sposobu jego przeprowadzenia²³. Ponieważ przepis mówi o materiałach związanych z kwestią odpowiedzialności osób za zarzucone im w akcie oskarżenia czyny, nie zaś tylko o związanych z postawionymi zarzutami, zakres materiałów przekazywanych obejmować będzie nie tylko dokumenty odnoszące się do przedmiotu

²¹ Zobacz: ustawa z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i innych ustaw, Dz.U. z 2013 r. poz. 1247 ze zm.

²² M. Klejnowska, Skarga karna w świetle nowelizacji kodeksu postępowania karnego, Prok. i Pr. 2015, Nr 1–2, s. 117.

²³ T. Grzegorzczak, Postępowanie przygotowawcze w świetle nowelizacji z dnia 27.9.2013 r. i rola w nim prokuratora w aspekcie sądowego stadium procesu, Prok. i Pr. 2015, Nr 1–2, s. 33–34.

procesu, ale i kwestii pochodnych związanych czy to z odpowiedzialnością odszkodowawczą, czy to z kosztami procesu, w tym oczywiście dokumentujące okoliczności korzystne dla linii obrony oskarżonego. Zgodnie z zasadą prawdy materialnej (art. 2 § 2 KPK) oraz zasadą obiektywizmu (art. 4 KPK) w wykazie dowodów wnioskowanych do przeprowadzenia na rozprawie prokurator powinien wskazać nie tylko dowody obciążające, ale także odciążające (odwodowe)²⁴. Obowiązek przekazania materiałów korzystnych dla oskarżonego nie budzi wątpliwości. Pojawia się natomiast pytanie, czy winny one być wyposażone w tezy dowodowe i prokurator będzie te dowody przeprowadzał. Wydaje się, że przeciwwskazań ku temu nie ma, a wspomniane zasady prawdy i obiektywizmu za tym przemawiają. Trudniej w tym kontekście bronić natomiast nowego wymiaru kontradykcyjności, skoro oskarżyciel ma przeprowadzać dowody przemawiające za zasadnością też aktu oskarżenia i przeciw nim. Z drugiej strony przed nowelą takie dowody również powoływał oskarżyciel w akcie oskarżenia, tyle że zasadniczo postępowanie dowodowe prowadził sąd i jako organ procesowy oraz arbiter tego postępowania z natury rzeczy miał uwzględniać i weryfikować okoliczności zarówno korzystne, jak i niekorzystne dla oskarżonego. Fakt, że oskarżyciel miałby przeprowadzać dowód odciążający, nie stoi na przeszkodzie temu, że strona oskarżona, niezadowolona ze sposobu przeprowadzenia tego dowodu czy jego kompletności, może zgłaszać w tym zakresie swoje tezy dowodowe, zadawać własne pytania i występować o ujawnienie fragmentów zeznań, o które nie wystąpił prokurator przeprowadzający dowód, i na ich bazie wnosić o wyjaśnienie przez świadka ewentualnych sprzeczności w tym zakresie. Poza tym część dowodów, z której wyływają wnioski korzystne dla oskarżonego, ma status tzw. dowodów obowiązkowych, np. dowód z opinii biegłych psychiatrów czy wywiadu środowiskowego. Trudno w tym zakresie zaakceptować rezygnację prokuratora ze sformułowania co do nich tez dowodowych. Bardziej problematyczne są sytuacje, gdy chodzi o dowody, które w ocenie oskarżyciela publicznego są niewiarygodne w całości lub w części. Norma zdekodowana z art. 334 § 1 KPK w żadnym razie nie uzależnia obowiązku przekazania materiału dowodowego od kierunku tych dowodów w relacji do tez aktu oskarżenia, a od związku tego materiału z kwestią odpowiedzialności oskarżonego za zarzucony mu w skardze czyn. Tym bardziej ustawodawca nie odnosi tej kwestii do niewątpliwie ocenengo kryterium wiarygodności danego dowodu. Wskazanie przez oskarżyciela tezy dowodowej również co do takiego – jego zdaniem – niewiarygodnego dowodu premiuje pierwszeństwem przeprowadzenia go na rozprawie głównej, przez co może on wykazać jego niewiarygodność w oparciu o samą treść tego dowodu lub też w celu zawnioskowania o przeciwdowody mogące storpedować ów niewygodny dowód. W wewnętrznym piśmie Prokuratury Apelacyjnej w Łodzi²⁵ wskazuje się także na możliwość nieobejmowania przez oskarżyciela takiego dowodu żadną tezą, przez co pozostawia się inicjatywę dowodową w jego przeprowa-

²⁴ D. Świecki, Postępowanie przed sądem I instancji oraz postępowania szczególne, Kraków 2015, s. 26.

²⁵ Pismo Prokuratury Apelacyjnej w Łodzi z 14.10.2015 r., I Ap I A 022/63/15.

dzeniu stronie przeciwnej. Inne rozwiązanie sugerowane w tej konfiguracji zakłada również zaniechanie sformułowania tezy dowodowej, ale w uzasadnieniu aktu oskarżenia omówienie, z jakiej przyczyny oskarżyciel nie daje wiary temu dowodowi. Pierwsze rozwiązanie może nieść ten mankament, że strona, zwłaszcza pozbawiona fachowego przedstawiciela, w ogóle nie złoży wniosków w tym przedmiocie, przyjmując całkowicie bierną postawę w postępowaniu dowodowym. Wówczas uzasadniona byłaby ingerencja sądu w trybie art. 167 § 1 zd. 3 KPK i przeprowadzenie tego dowodu *ex officio*. Z kolei odniesienie się do takiego dowodu w uzasadnieniu aktu oskarżenia wymagałoby jego sporządzenia, co – jak wiadomo – w nowych uregulowaniach prawnych nie jest obowiązkowe także dla skargi głównej sporządzanej po przeprowadzonym śledztwie. W piśmie Prokuratury Generalnej z 24.7.2015 r.²⁶, skierowanym do powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, wskazuje się, że choć art. 334 § 1 KPK zobowiązuje prokuratora do przekazania całości materiałów dochodzenia lub śledztwa związanych z kwestią odpowiedzialności oskarżonego, ma on swobodę decyzyjną – wynikającą z zasady kontrydiktoryjności – w zakresie powoływania dowodów potwierdzających tezy oskarżenia. Swoboda ta – jak się wydaje – winna jednak uwzględniać zasady prawdy i obiektywizmu, które obowiązują prokuratora nie tylko, gdy występuje jako organ postępowania przygotowawczego. Konsekwencje innego pojmowania tego stanu rzeczy mogłyby prowadzić do sprzeczności w zakresie realizacji przez prokuratora zadania związanego ze strzeżeniem praworządności. Skoro w świetle unormowania art. 2 w zw. z art. 3 ust. 1 pkt 1 ustawy z 20.6.1985 r. o prokuraturze²⁷ zadaniem tego organu jest strzeżenie praworządności, które prokuratorzy wykonują m.in. poprzez sprawowanie funkcji oskarżyciela publicznego przed sądami, to trudno zaakceptować realizację tego zadania przez prokuratora – oskarżyciela publicznego, działającego jako strona kontrydiktoryjnego procesu, zdystansowanego od zasady prawdy i bezstronności. Prokurator nie jest przecież li tylko oskarżycielem publicznym, ale w rolę tę wciela się z polecenia organu postępowania przygotowawczego.

Problematyczna jest także kwestia dowodu z wyjaśnień oskarżonego. Artykuł 333 § 1 KPK nie przewiduje wyłączenia w konstruowaniu tez dowodowych dla dowodu z wyjaśnień oskarżonego. Skoro jednak przedmiotem procesu jest kwestia odpowiedzialności oskarżonego za zarzucone mu przestępstwo, to treść środka dowodowego z wyjaśnień oskarżonego zawsze jest związana z przedmiotem procesu. Poza tym realizacja tego dowodu jest warunkowana tym, że nie skorzysta on z prawa do odmowy składania wyjaśnień czy odpowiedzi na pytania (art. 175 § 1 KPK). Oskarżony może również np. udzielać odpowiedzi jedynie na pytania swojego obrońcy, odmawiając odpowiedzi na pytania oskarżyciela i innych stron. Należy też mieć na względzie, że znowelizowana procedura karna udział oskarżonego w przewodzie sądowym ujmuje z zasady jako jego uprawnienie, nie zaś obowiązek, o czym była już mowa.

²⁶ PG VII G 0280/20/15.

²⁷ Tekst jedn.: Dz.U. z 2011 r. Nr 270, poz. 1599 ze zm.

Odnosnie do protokołów z czynności przesłuchań świadków, których wezwania na rozprawę żąda oskarżyciel, przekazuje się je sądowi w wyodrębnionym zbiorze dokumentów (art. 334 § 3 KPK). Jest to jeden z odrębnych zbiorów, jakie w świetle unormowań KPK oskarżyciel ma dołączyć do aktu oskarżenia. Zgodnie zaś z sygnalizowanym już art. 334 § 2 KPK do aktu oskarżenia należy dołączyć inne materiały wskazane przez stronę, która w ramach instytucji zapoznania z aktami o nie zawnioskowała. Przepis nie wymaga, aby był to formalnie odrębny zbiór, może być to zatem dalsza część materiałów postępowania przygotowawczego, oddzielona od pozostałych przekazanych przez oskarżyciela. Wydaje się, że o ewentualnym utworzeniu z tych materiałów odrębnego tomu czy tomów decydować będą względy pragmatyczne, związane z ich ilością. Tam, gdzie żądanie strony będzie dotyczyło kilku pojedynczych dokumentów, tworzenie oddzielnego zbioru nie wydaje się konieczne, choć z pewnością taki układ byłby bardziej przejrzysty. Pojawia się kwestia, jak winno wyglądać wskazanie przez stronę dokumentów, o których przekazanie do sądu wnioskuje. Czy jeżeli zawnioskowanie ograniczone zostanie do żądania wszystkich pozostałych dokumentów, których prokurator nie zamierzał kierować do sądu, będzie to wystarczające dla przekazania tych materiałów przez oskarżyciela? Wydaje się, że tak. Przepis art. 334 § 2 KPK nie ustanawia bowiem szczególnych wymogów dla żądania strony w przedmiocie dołączenia dodatkowych materiałów postępowania przygotowawczego. Kwestia zaś ich dalszego wykorzystania przez wnioskującą stronę, sporządzenia w oparciu o te materiały wniosków dowodowych i ich przeprowadzenia przed sądem nie leży już w sferze domeny organu postępowania przygotowawczego ani w gestii tego organu jako oskarżyciela publicznego. Dopiero rezultaty czynności przeprowadzonych przez stronę (jej przedstawiciela procesowego), przy ewentualnym zaangażowaniu w te czynności sądu, w ramach możliwości art. 167 KPK, mogą mieć wpływ na ostateczny wynik procesu.

Kolejna wątpliwa kwestia dotyczy danych adresowych oraz innych objętych anonimizacją w myśl uregulowań wprowadzonych ustawą z 28.11.2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka²⁸. Mocą tej ustawy wprowadzono m.in. do art. 148 KPK nowe paragrafy, oznaczone jako 2a–2c. Po art. 156 KPK dodano art. 156a, a po art. 197 § 2 KPK – art. 197 § 2a. Ogólnie rzecz ujmując, przewidują one zamieszczanie danych dotyczących miejsca zamieszkania i miejsca pracy pokrzywdzonego i świadków uczestniczących w czynności w załączniku do protokołu, który ma być przechowywany w odrębnym załączniku adresowym. Mają się w nim znaleźć także inne dokumenty, które zawierają dane dotyczące miejsca zamieszkania i miejsca pracy pokrzywdzonego i świadków, zaś do akt sprawy załącza się uwierzytelnione kserokopie tych dokumentów lub ich części, sporządzone w sposób uniemożliwiający zapoznanie się z tymi dokumentami. Anonimizacją można objąć także dane dotyczące miejsca zamieszkania biegłego w warunkach określonych w art. 197 § 2a KPK. Żaden przepis nie

²⁸ Ustawa z 28.11.2014 r. o ochronie i pomocy dla pokrzywdzonego i świadka, Dz.U z 2015 r. poz. 21.

przewiduje jednak wprost obowiązek przesyłania tego załącznika wraz z aktem oskarżenia, a niewątpliwie winien być on wydzielony, aby dostęp do tych danych był należycie chroniony. Wprawdzie oskarżyciel przy akcie oskarżenia sporządza załącznik adresowy, który pozwala sądowi na wezwanie osób według wskazanej listy, ale nie zawiera danych adresowych tych świadków, co do których prokurator nie wnioskował o ich przesłuchanie na rozprawie, a jedynie o ujawnienie ich zeznań. Sąd w wielu sytuacjach nie dysponowałby wtedy także danymi co do miejsca pracy świadka, a ponadto byłby pozbawiony możliwości ich samodzielnego zweryfikowania w przypadku np. pomyłki w adresie podanym w załączniku. Podobnie dla tych świadków, których protokoły dołączono na wniosek strony złożony w trybie art. 334 § 2 KPK, ich adresów w ogóle nie zawiera załącznik adresowy ujęty w akcie oskarżenia, bo oskarżyciel tych dowodów nie powoływał. Niezależnie od powyższych uwag wydaje się, że przekazanie tego załącznika wyinterpretować można z brzmienia art. 148 § 2b i 2c KPK. W pierwszym z powołanych paragrafów mówi się, że dane dotyczące miejsca zamieszkania i miejsca pracy przechowuje się w odrębnym załączniku do akt sprawy do wiadomości organu prowadzącego postępowanie. Nie ma tu ograniczenia, że chodzi jedynie o organ postępowania przygotowawczego, a odniesienie tej sekwencji przepisu do organu prowadzącego postępowanie wskazuje na ten, który w danym momencie jest gospodarzem postępowania. Kolejna jednostka redakcyjna dodana do art. 148 KPK – § 2c – przewiduje zaś, że dane te lub oryginały dokumentów objętych anonimizacją można ujawnić, o ile mają one znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, a uczynić to może sąd lub prokurator. To kolejne rozwiązanie, które wskazuje, że dysponentem tych materiałów winien być aktualny gospodarz procesu. Sąd oczywiście może zwrócić się do prokuratora o ich nadeślanie, ale jak ma wstępnie ocenić ich znaczenie dla rozstrzygnięcia sprawy, skoro nie zostały one przekazane wraz z aktem oskarżenia? Regulacje znowelizowanego wyżej powołanymi ustawami KPK przewidziały zatem – oprócz materiałów przekazywanych wraz z aktem oskarżenia – materiały wydzielone w odrębnym zbiorze plus załącznik z danymi objętymi anonimizacją. Może się oczywiście zdarzyć sytuacja, że nie będzie żadnego wydzielonego zbioru (np. nierzadko przy kierowaniu aktu oskarżenia o występki z art. 178a § 1 KK).

Szczególne rozwiązanie przyniosło natomiast zarządzenie Nr 48/15 Prokuratora Generalnego z 24.6.2015 r. (zwane w skrócie regulaminem biurowości), do którego już nawiązano wcześniej²⁹. W § 103 ust. 2 przewidziano bowiem aż osiem zbiorów, sygnowanych literami od A do H, przy czym w ust. 1 wymienionego paragrafu wskazuje się, że akta postępowania karnego po wydaniu postanowienia o wszczęciu śledztwa lub dochodzenia prowadzi się w zbiorach i załącznikach wynikających z przepisów art. 148 § 2a–c KPK w zw. z art. 156a KPK oraz art. 333 i 334 KPK. Do zbiorów tych zaliczono:

²⁹ Zarządzenie Nr 48/15 Prokuratora Generalnego z 24.6.2015 r. w sprawie organizacji i zakresu działania sekretariatów oraz innych działów administracji w powszechnych jednostkach organizacyjnych prokuratury, PG VII G 020/47/15.

- 1) postanowienia i zarządzenia dotyczące oskarżonych w rozumieniu art. 71 § 3 KPK (oznaczone literą A),
- 2) inne postanowienia i zarządzenia (oznaczone literą B),
- 3) protokoły przesłuchań świadków (oznaczone literą C),
- 4) dane niezbędne do sporządzenia list z art. 333 § 3 KPK wraz z załącznikami adresowymi i danymi zastrzeżonymi (oznaczone literą D),
- 5) protokoły przesłuchań oskarżonych z postanowieniami o przedstawieniu zarzutów, ich dane osobowe w rozumieniu art. 332 § 1 pkt 1 KPK i dane o karalności (oznaczone literą E),
- 6) protokoły przesłuchań biegłych i specjalistów oraz sporządzone przez nich opinie i dokumenty (oznaczone literą F),
- 7) opinie i dokumenty urzędowe oraz prywatne (oznaczone literą G),
- 8) protokoły z innych czynności i pozostałe materiały mogące podlegać ujawnieniu w postępowaniu sądowym (oznaczone literą H).

Ujęty w zarządzeniu podział jedynie w części przystaje do rozwiązań zawartych w KPK (zbiór C – jako zawierający protokoły przesłuchań świadków – nawiązuje do zbioru przewidzianego w myśl art. 334 § 3 KPK, przy czym w tym ostatnim mówi się jedynie o protokołach przesłuchań świadków, których wezwania na rozprawę żąda oskarżyciel, oraz zbiór D, w którym byłyby umieszczone dane objęte anonimizacją). W zestawieniu zbiorów według zarządzenia Prokuratora Generalnego³⁰ brak jest tego, który wprost byłby adresowany do materiałów zgłoszonych na żądanie strony w trybie art. 334 § 2 KPK.

Dodatkowo regulamin ten zawiera zapisy, z których wynika, że od podziału akt na zbiory można odstąpić w przypadku kierowania zamiast aktu oskarżenia wniosku o skazanie w trybie art. 335 § 1 KPK (§ 103 ust. 8 regulaminu biurowości)³¹. Powołany przepis regulaminu odnosi się wprost do samoistnego wniosku o skazanie bez rozprawy, nie zaś wniosku towarzyszącego aktowi oskarżenia, o którym mowa w art. 335 § 2 KPK. Z kolejnego przepisu regulaminu (§ 103 ust. 9) wynika nadto, że od podziału na zbiory, z wyjątkiem zbioru C, można również odstąpić w przypadku podjęcia przez prokuratora w innych sytuacjach decyzji o skierowaniu do sądu całości materiałów postępowania przygotowawczego. Tu z kolei pominięto zbiór D, którego brak można sobie wyobrazić jedynie w pewnych kategoriach spraw, np. z art. 178a § 1 KK bądź w sprawach, w których znajomość kręgu osób pokrzywdzonych i świadków jest na tyle bliska (krąg rodzinny), że dokonywanie anonimizacji jest nieracjonalne i niecelowe. W przypadku gdy przekazywanie całości akt ma związek z wnioskiem strony z art. 334 § 2 KPK, materiały, o których dołączenie wniosła strona, należałoby przynajmniej oddzielić od tych, które zdaniem oskarżyciela powinny być przekazane sądowi wraz ze skargą główną.

W wyniku nowelizacji z lutego 2015 r. zmianie uległ przepis art. 334 § 4 KPK, przewidujący teraz, że do aktu oskarżenia należy dołączyć informację, o której

³⁰ *Ibidem.*

³¹ *Ibidem.*

mowa w art. 213 § 1a KPK (chodzi tu o dane uzyskiwane drogą elektroniczną z systemu teleinformatycznego Ministra Finansów dotyczące stosunków majątkowych i źródeł dochodu oskarżonego oraz informacje odnośnie do prowadzonych i zakończonych postępowań podatkowych względem tego oskarżonego), uzyskaną nie wcześniej niż 30 dni przed wniesieniem aktu oskarżenia, oraz po jednym odpisie tego aktu oskarżenia dla każdego oskarżonego.

Uprawnienia organów postępowania przygotowawczego do skierowania aktu oskarżenia

W powszechnym procesie karnym uprawnienia te można odnieść do trzech grup organów. Podstawową stanowi prokurator, którego kompetencje do sporządzenia i wniesienia aktu oskarżenia dotyczą obu form postępowania przygotowawczego i wszystkich przestępstw skatalogowanych w Kodeksie karnym oraz ustawach szczególnych, typizujących właściwe dla materii regulowanej daną ustawą typy czynów zabronionych, w tym także dla przestępstw i wykroczeń skarbowych. Drugą grupę stanowią organy, które kompetencje do wniesienia aktu oskarżenia czerpią z mocy aktu wykonawczego wydanego na podstawie art. 325d KPK. Ich katalog do tychczas był wskazany w rozporządzeniu Ministra Sprawiedliwości z 13.6.2003 r. w sprawie określenia organów uprawnionych obok Policji do prowadzenia dochodzeń oraz organów uprawnionych do wnoszenia i popierania oskarżenia przed sądem I instancji w sprawach podlegających rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym, jak również zakresu spraw zleconych tym organom³². Wobec zniesienia sądowego postępowania uproszczonego (uchylono Rozdział 51 KPK) zmianie uległa w tym zakresie (tryb postępowania) delegacja dla Ministra Sprawiedliwości do wydania z mocy art. 325d KPK aktu wykonawczego, w którym wskazane zostaną organy uprawnione, obok Policji, do prowadzenia dochodzeń oraz wnoszenia i popierania aktu oskarżenia przed sądem I instancji. Nowy akt prawny pochodzi z 22.9.2015 r.³³ i określa taki sam zestaw organów jak jego poprzednik z 2003 r.³⁴ Również bez większych zmian pozostawiono zakres spraw, w których funkcje organu postępowania przygotowawczego i oskarżycielskie przyznano tym organom, a modyfikacje dotyczą jedynie Państwowej Inspekcji Sanitarnej i Straży Granicznej³⁵. Zgodnie z § 2 ust. 1 organy uprawnione do prowadzenia dochodzeń w myśl

³² Zobacz: rozporządzenie MS z 13.6.2003 r. w sprawie określenia organów uprawnionych obok Policji do prowadzenia dochodzeń oraz organów uprawnionych do wnoszenia i popierania oskarżenia przed sądem I instancji w sprawach podlegających rozpoznaniu w postępowaniu uproszczonym, jak również zakresu spraw zleconych tym organom, Dz.U. Nr 108, poz. 1019 ze zm.

³³ Rozporządzenie MS z 22.9.2015 r. w sprawie organów uprawnionych obok Policji do prowadzenia dochodzenia oraz organów uprawnionych do wnoszenia i popierania oskarżenia przed sądem I instancji w sprawach, w których prowadzono dochodzenie, jak również zakresu spraw zleconych tym organom, Dz.U. z 2015 r. poz. 1725.

³⁴ Są to: organy Inspekcji Handlowej, organy Państwowej Inspekcji Sanitarnej, urzędy skarbowe, inspektorzy kontroli skarbowej, Prezes Urzędu Komunikacji Elektronicznej i Straż Graniczna, przy czym – obok zakresu spraw – właściwość organów Inspekcji Handlowej jest ograniczona do wskazanych w rozporządzeniu spraw, ale ujawnionych w trakcie kontroli, zaś właściwość inspektorów kontroli skarbowej – do wyszczególnionych w rozporządzeniu spraw z zakresu kontroli skarbowej.

³⁵ Co do Państwowej Inspekcji Sanitarnej do jej kompetencji dodano przestępstwo z art. 37b ustawy z 14.3.1985 r. o Państwowej Inspekcji Sanitarnej (tekst jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz.1412), w związku z uchwaleniem nowej ustawy z 25.2.2011 r. o substancjach chemicznych i ich mieszaninach (Dz.U. z 2015 r. poz.1203), która derogowała ustawę z 11.1.2001 r. o substancjach i preparatach chemicznych (Dz.U. Nr 11, poz.84 ze zm.). Z kolei w odniesieniu do Straży Granicznej to w nowym rozporządzeniu jej kompetencją objęto występkę stypizowaną w art. 264 § 2, art. 264a § 1, art. 270, art. 271 § 1 i 2 oraz art. 272–277 KK oraz przestępstwa z trzech ustaw związanych ze statusem cudzoziemców w Polsce.

powołanego rozporządzenia mogą także w tym zakresie wnosić i popierać oskarżenie przed sądem I instancji. Nie mają jednak uprawnienia do zaskarżania orzeczeń wydanych w I instancji, a tym bardziej do wnoszenia nadzwyczajnych środków zaskarżenia. Mogą natomiast po zakończeniu postępowania w I instancji złożyć w trybie art. 422 § 1 KPK wnioski o sporządzenie na piśmie i doręczenie uzasadnienia wyroku. Oskarżyciele ci mają przy tym charakter subsydiarny w tym sensie, że wyłączeni są z udziału w sprawie w charakterze oskarżyciela publicznego, jeżeli akt oskarżenia wnosi i popiera prokurator (*arg. ex* § 2 ust. 3 ww. rozporządzenia). Lektura § 2 wskazanego rozporządzenia *prima facie* może prowadzić do konstatacji, że Straż Graniczną wyposażono jedynie w uprawnienie do wnoszenia i popierania aktu oskarżenia przed sądem I instancji, nie ma zaś ona kompetencji do prowadzenia postępowania przygotowawczego. Taki oczywiście irracjonalny wniosek nie ma racji bytu w świetle brzmienia art. 325a § 1 KPK w zw. z art. 312 pkt 1 KPK, które to regulacje prawo do prowadzenia dochodzenia przyznają nie tylko Straży Granicznej, ale i innym organom wymienionym w art. 312 KPK.

Uprawnienia do prowadzenia dochodzenia o niektóre przestępstwa pozostały także przy organach wyposażonych w te kompetencje mocą ustaw szczególnych, w zakresie przestępstw wymienionych w tych ustawach³⁶. W tej grupie mieszczą się Straż Leśna i Państwowa Straż Łowiecka. Nowela z września 2013 r. dokonuje w tych regulacjach korekty, ale ma ona związek z wyeliminowaniem sądowego postępowania uproszczonego. Przepisy wymienionych ustaw w zakresie kompetencji wymienionych organów wskazują na prowadzenie dochodzeń oraz wnoszenie i popieranie aktów oskarżenia w sprawach, w których przedmiotem przestępstwa jest drzewo lub drewno pochodzące z lasów stanowiących własność Skarbu Państwa (Straż Leśna) oraz zwierzyna (Państwowa Straż Łowiecka). Przepisy te nie ograniczają roli oskarżycielskiej tych służb jedynie do popierania oskarżenia przed sądem I instancji, a zatem mogą one wnosić i popierać środek odwoławczy od rozstrzygnięcia sądu I instancji. Zaznaczenia przy tym wymaga, że wymienieni ustawowi oskarżyciele publiczni, w przeciwieństwie do tych wskazanych w rozporządzeniu, mają charakter niezależny od prokuratora.

W postępowaniu karnym skarbowym uprawnienia organów postępowania przygotowawczego do sporządzenia i wniesienia aktu oskarżenia są z kolei zależne od kategorii czynu zabronionego (przestępstwo skarbowe czy wykroczenie skarbowe) i trybu postępowania przygotowawczego (dochodzenie czy śledztwo).

Pierwsze kryterium jest istotne w szczególności dla różnicowania pomiędzy finansowymi i niefinansowymi organami postępowania przygotowawczego. Otóż w przypadku wykroczeń skarbowych wszystkie finansowe organy postępowania przygotowawczego, w zakresie swej właściwości, są uprawnione do sporządzenia i wniesienia aktu oskarżenia (art. 121 § 2 KKS w zw. z art. 133 § 1 KKS). W przypadku niefinansowych organów postępowania przygotowawczego uprawnienia do sporządzenia i wniesienia aktu oskarżenia w sprawie o wykroczenia skarbowe,

³⁶ Zobacz: ustawa z 28.9.1991 r. o lasach, tekst jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 2100; ustawa z 13.10.1995 r. – Prawo łowieckie, tekst jedn.: Dz.U. z 2015 r. poz. 2168 ze zm.

w zakresie swej właściwości, mają Policja i Straż Graniczna (art. 121 § 2 KKS w zw. z art. 134 § 1 pkt 1 i 2 KKS). Artykuł 121 § 2 KKS nie odnosi się bowiem do całego § 1 art. 134 KKS, a jedynie do tych punktów jego § 1, które wymieniają Policję i Straż Graniczną. Uprawnienia Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego i Centralnego Biura Antykorupcyjnego wyłącza już sama treść art. 134 § 1 pkt 3 i 5 KKS, gdzie mowa jest o tym, że prowadzą one postępowania jedynie w sprawach o przestępstwa skarbowe, a nie wspomina się o wykroczeniach. Z kolei Żandarmeria Wojskowa jest organem uprawnionym do prowadzenia postępowania przygotowawczego w sprawach o przestępstwa i wykroczenia skarbowe wobec osób, o których mowa w art. 53 § 36 KKS (art. 134 § 1 pkt 4 KKS), z tym jednak, że organ ten nie może wnieść aktu oskarżenia, co zastrzeżono dla prokuratora wojskowego³⁷ jako wyłącznego oskarżyciela przed sądami wojskowymi (art. 121 § 3 KKS). Kodeks karny skarbowy słusznie w art. 121 § 2 nie odwołuje się do całego art. 134 § 1 KKS, a jedynie do pkt. 1 i pkt. 2 tego przepisu. Organem uprawnionym do wniesienia aktu oskarżenia w sprawie o wykroczenie skarbowe jest również prokurator. W zakresie wykroczeń skarbowych nie ma znaczenia kryterium formy postępowania przygotowawczego, gdyż w tych sprawach nie przewiduje się formy śledztwa (*arg. ex art.* 113 § 3 pkt 2 KKS).

W przypadku przestępstw skarbowych uprawnionymi do sporządzenia i wniesienia aktu oskarżenia są finansowe organy postępowania przygotowawczego, o ile jednak chodzi o postępowanie prowadzone w formie dochodzenia, pod warunkiem nieobjęcia go nadzorem prokuratora (*arg. ex art.* 155 § 1 KKS). Kompetencje niefinansowych organów dochodzenia kończą się natomiast na sporządzeniu aktu oskarżenia w sprawie o przestępstwo skarbowe i to o ile sprawa nie toczy się w formie śledztwa (art. 331 § 1 KPK w zw. z art. 312 KPK w zw. z art. 113 § 1 KKS).

Drugim kryterium wpływającym na uprawnienia do sporządzenia i wniesienia aktu oskarżenia w sprawie o czyn skarbowy jest obecnie forma postępowania przygotowawczego. Jak już wspomniano, kryterium to nie ma jednak znaczenia, jeśli chodzi o wykroczenia skarbowe. W przypadku niefinansowych organów postępowania przygotowawczego kryterium formy postępowania przygotowawczego może mieć swoje znaczenie jedynie w zakresie uprawnienia do sporządzenia aktu oskarżenia, bowiem żaden z organów niefinansowych nie jest władny do wniesienia aktu oskarżenia w sprawie o przestępstwo skarbowe.

W przypadku finansowego organu postępowania przygotowawczego znowelizowany art. 155 § 1 KKS³⁸ stanowi, że organ ten w sprawie, w której prowadził śledztwo oraz dochodzenie, ale objęte nadzorem prokuratora, o ile nie umarza postępowania, sporządza w ciągu 14 dni od zakończenia dochodzenia lub śledztwa akt oskarżenia i przesyła go wraz z aktami prokuratorowi. Akt oskarżenia w tych sytuacjach wnosi do sądu prokurator, po uprzednim jego zatwierdzeniu (art. 155 § 2 zd. 1 KKS). Należy w nim wskazać organ finansowy, który prowadził postępowanie

³⁷ Od 4.4.2016 r. – prokuratora do spraw wojskowych.

³⁸ Ustawą z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i innych ustaw, Dz.U. z 2013 r. poz. 1247 ze zm.

przygotowawcze, i któremu przysługują uprawnienia oskarżyciela publicznego przed sądem (art. 155 § 2 zd. 2 KKS). Odpis zatwierdzonego aktu oskarżenia prokurator przesyła organowi finansowemu prowadzącemu uprzednio postępowanie przygotowawcze w tej sprawie (art. 155 § 2 zd. 3 KKS). Z punktu widzenia znowelizowanego art. 155 § 1 KKS³⁹ poruszenia w tym miejscu wymagają przynajmniej dwie kwestie.

Pierwsza to zagadnienie dotyczące biegu terminu 14 dni od zakończenia postępowania przygotowawczego, w którym to czasie organ finansowy, o ile nie umarza postępowania, powinien sporządzić akt oskarżenia. Nie ma problemu, jeśli chodzi o śledczą formę postępowania przygotowawczego. W tym wypadku postępowanie kończy wydanie postanowienia o zamknięciu śledztwa (art. 321 § 7 KPK w zw. z art. 113 § 1 KKS) i owe 14 dni należy liczyć od tego momentu. Rzecz komplikuje się w przypadku formy dochodzenia, gdzie obowiązek wydania postanowienia o jego zamknięciu dotyczy tylko tych sytuacji, gdy podejrzany jest tymczasowo aresztowany (art. 325g § 1 KPK w zw. z art. 113 § 1 KKS). W pozostałych przypadkach nie jest ono obowiązkowe. Zauważenia przy tym wymaga, że brzmienie art. 155 § 1 KKS do omawianej nowelizacji przewidywało bieg terminu 14-dniowego od zamknięcia dochodzenia, co z kolei mogło zastanawiać, czy ów przepis nie nakładał obowiązku wydawania postanowienia o zamknięciu dochodzenia w każdej sprawie karnej skarbowej, a jeśli takiego zamknięcia nie było, to od kiedy należało liczyć ten termin. Obecne sformułowanie przepisu wydaje się bardziej trafne, ale nie usuwa wątpliwości związanej z biegiem 14-dniowego terminu dla dochodzeń karnych skarbowych, które nie zostały zakończone postanowieniem o zamknięciu. Wyjaśnienie wskazanej wątpliwości można odnieść do ostatniej czynności procesowej, od której liczyłoby się 14 dni na sporządzenie aktu oskarżenia. Takie restrykcyjne stanowisko zapewne nie znajdzie akceptacji w praktyce. Nie ulega natomiast wątpliwości, że w sytuacji kiedy czas ustawowy postępowania przygotowawczego prowadzonego w formie dochodzenia kończy się i nie zostaje ono przedłużone, od daty upływu ustawowo oznaczonego terminu dochodzenia bądź od daty wynikającej z upływu przedłużonego terminu dochodzenia należy liczyć 14 dni na sporządzenie aktu oskarżenia. Nie jest oczywiście pożądane, aby sprawa bez realizacji czynności oczekiwała na upływ tego terminu w sytuacji, gdy wcześniej zgromadzono już kompletny materiał dowodowy, pozwalający na sporządzenie skargi postulującej. Z drugiej strony pamiętać jednak trzeba, że termin 14 dni ma jedynie charakter instrukcyjny i jego uchybienie nie rodzi żadnych negatywnych skutków dla ważności samej skargi.

Druga kwestia dotyczy materiałów przekazywanych prokuratorowi wraz z aktem oskarżenia. Z literalnego brzmienia art. 155 § 1 KKS wynika m.in., że przesyłając prokuratorowi akt oskarżenia do zatwierdzenia, organ finansowy wskazuje, jaki materiał jako przekazywany do sądu przedstawiono stronom podczas czynności zapoznania z aktami (art. 154a KKS). W procedurze karnej skarbowej czynność zapoznania oprócz podejrzanego i jego obrońców dotyczyć może także

³⁹ Mocą ustawy z 27.9.2013 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego i innych ustaw, Dz.U. z 2013 r. poz. 1247 ze zm.

osoby odpowiedzialnej posiłkowo, interwenienta i przedstawicieli procesowych tych podmiotów, o ile złożyli oni wniosek o zapoznanie (art. 154a KKS). Z przepisu tego ani z art. 155 KKS nie wynika formalny obowiązek konsultowania z prokuratorem zakresu materiałów, które mają być przekazane sądowi wraz z aktem oskarżenia. Obowiązku takiego nie statuują również przepisy KPK, ale w sprawach bardziej skomplikowanych w zakresie materiału dowodowego podobna konsultacja byłaby wskazana, co pozwoliłoby uniknąć ewentualnego ponowienia czynności zapoznania, gdyby materiał dowodowy uznany przez organ finansowy za przekazywalny wraz z aktem oskarżenia nie został zaakceptowany przez prokuratora. Tam bowiem, gdzie prokurator zatwierdza akt oskarżenia, przejmuje w ten sposób odpowiedzialność za losy skargi głównej przesyłanej następnie do sądu wraz ze stosownymi materiałami postępowania przygotowawczego. Prokurator może więc uznać, że część materiałów jest zbędna, gdyż w ostateczności nie miały one związku z odpowiedzialnością osób wskazanych w akcie oskarżenia za zarzucone im czyny, bądź też może uznać, że część materiałów, której organ finansowy postanowił nie przysłać z aktem oskarżenia, winna być jednak ekspediowana do sądu. W przypadku spraw prowadzonych w formie dochodzenia pod nadzorem finansowego organu nadrzędnego organ finansowy jest władny zarówno do sporządzenia, jak i wniesienia aktu oskarżenia do właściwego sądu, o ile nie wydaje innego rozstrzygnięcia dotyczącego przedmiotu postępowania (art. 155 § 4 KKS). Tu również ustawodawca wskazał termin 14 dni od zakończenia dochodzenia na sporządzenie aktu oskarżenia (wniosku o warunkowe umorzenie postępowania). O wniesieniu aktu oskarżenia w takiej sytuacji organ finansowy niezwłocznie informuje prokuratora poprzez przesłanie mu odpisu przedmiotowej skargi, przy czym jeśli chodzi o wykroczenia skarbowe, prokuratora zawiadamia się tylko w tych sytuacjach, gdy dochodzenie w sprawie o to wykroczenie było objęte jego nadzorem (art. 155 § 5 KKS). Termin 14 dni przewidziany dla sporządzenia aktu oskarżenia, adresowany do organów finansowych w przypadkach wskazanych w § 1 i 4 omawianego przepisu, ulega skróceniu do 7 dni, gdy podejrzany jest tymczasowo aresztowany (art. 155 § 6 zd. 1 KKS). W takiej sytuacji akt oskarżenia należy wnieść nie później niż przed upływem 14 dni od dotychczas określonego terminu stosowania tego środka (art. 155 § 6 zd. 2 KKS).

Akt oskarżenia z wnioskiem o skazanie bez rozprawy

Nowela z lutego 2015 r. w istotny sposób zakłóciła ukształtowany model instytucji skazania bez rozprawy. Stało się to za sprawą wprowadzenia dwóch trybów złożenia wniosku. Pierwszy, regulowany przez art. 335 § 1 i 3 KPK, dotyczy samoistnego wniosku o skazanie bez rozprawy jako alternatywy dla aktu oskarżenia. Drugi tryb to wniosek złożony wraz z aktem oskarżenia, ale jako oddzielne pismo procesowe dołączane do niego (art. 335 § 2 KPK). Z racji przedmiotu rozważań dalsze uwagi dotyczyć będą wniosku dołączanego do aktu oskarżenia,

choć zauważenia wymaga, że granica pomiędzy obiema konstrukcjami wniosku o skazanie bez rozprawy nie została czytelnie określona przez ustawę.

Wniosek złożony obok aktu oskarżenia wymaga, aby okoliczności popełnienia przestępstwa i wina oskarżonego nie budziły wątpliwości, a oświadczenia dowodowe oskarżonego nie były sprzeczne z dokonanymi ustaleniami (art. 335 § 2 KPK). Ma on również zawierać uzasadnienie. Zgodnie bowiem z § 2 zd. 2 *in fine* powołanego przepisu § 3 zd. 2 stosuje się, a treść unormowania, do którego następuje odesłanie, mówi o elementach, jakie winno omawiać uzasadnienie wniosku. Sam akt oskarżenia nie musi natomiast zawierać uzasadnienia, bo art. 332 § 2 KPK w nowym brzmieniu tego nie wymaga. Nadto akt oskarżenia wniesiony w tym trybie może nie zawierać wykazu dowodów osobowych, dokumentalnych i rzeczowych, o których mowa w art. 333 § 1 KPK. Nie stosuje się także § 2 art. 333 KPK, czyli nie ma potrzeby wyszczególniania świadków, co do których oskarżyciel wnosiłby o zaniechanie ich wezwania i odczytanie zeznań na rozprawie – z uwagi na przebywanie poza granicami kraju – lub mających stwierdzić okoliczności o mniejszej doniosłości, którym nie zaprzeczył oskarżony (art. 335 § 2 zd. 3 KPK). Akt oskarżenia winien jednak zawierać listę ujawnionych osób pokrzywdzonych wraz z ich adresami (art. 333 § 3 KPK), gdyż tego ostatniego unormowania nie wyłączono, choć zniesiono stosowanie § 1 i 2 tego przepisu. Nie przewidziano natomiast odstępstwa od segregacji akt.

Mimo że art. 335 KPK mówi jedynie o prokuratorze, zgodnie z art. 325i § 3 KPK uprawnienia prokuratora wskazane m.in. w art. 335 § 1 KPK przysługują organom, o których mowa w art. 325d KPK (wyszczególnione w akcie wykonawczym wydanym na podstawie tego przepisu), a – na zasadzie wykładni celowościowej i systemowej oraz wnioskowania *a minori ad maius* – także Straży Leśnej czy Państwowej Straży Łowieckiej, których uprawnienia w określonych kategoriach spraw wynikają z mocy ustawy szczególnej, a nie aktu wykonawczego⁴⁰. Istotne zakłócenie przedstawionej egzegezy może dodatkowo wynikać z faktu, że ostatnio dokonana zmiana w art. 335 KPK rozparcelowała wniosek o skazanie bez rozprawy na samoistny i towarzyszący aktowi oskarżenia, stąd też odwołanie w art. 325i § 3 KPK powinno być adresowane również do § 2 art. 335 KPK, co ustawodawca przeoczył w ramach noweli z lutego 2015 r. Wprowadzić trudno znaleźć przekonujące *ratio legis*, które uzasadniałoby celowość pozbawienia organów wymienionych w rozporządzeniu wydanym na mocy art. 325d KPK kompetencji do skierowania wniosku o skazanie bez rozprawy obok aktu oskarżenia, gdy przyznaje się im takie

⁴⁰ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I. Artykuły 1–467, Warszawa 2014, s. 1131–1132. Odmienną interpretację tego zagadnienia przedstawiła Prokuratura Generalna w piśmie z 24.9.2015 r. (PG VII G 0280/33/15) skierowanym do powszechnych jednostek organizacyjnych prokuratury, w którym wskazuje się, że analizowany tryb zakończenia procesu (wnioskiem o skazanie bez rozprawy – dopisek *H.S.*) stanowi niepodzielną kompetencję prokuratora, z której nie może skorzystać inny organ będący oskarżycielem publicznym bez wyraźnego umocowania ustawowego. Umocowanie takie w stosunku do organów, o których mowa w art. 325d KPK, zawiera norma art. 325i § 3 KPK. W odniesieniu do Straży Leśnej (analogicznie Państwowej Straży Łowieckiej – dopisek *H.S.*) brak jest takiego upoważnienia. Pomimo zatem szerokich uprawnień oskarżycielskich Straży Leśnej organ ten nie jest uprawniony do procesowego inicjowania trybu, o którym mowa w art. 335 § 1 lub 2 KPK. Tak więc w sytuacji, gdy w warunkach konkretnej sprawy zarządza się perspektywę konsensualnego zakończenia procesu karnego, Straż Leśna winna zwrócić się do prokuratora z wnioskiem o rozważenie możliwości wystąpienia w trybie art. 335 § 1 lub 2 KPK. W kolejnym piśmie, z 29.9.2015 r., pod wpływem uchwały SN z 24.6.2015 r., o której jest mowa dalej, Prokuratura Generalna wycofała się z tego stanowiska.

uprawnienie, co do wniosku z art. 335 § 1 KPK. Niemniej wśród komentatorów tego unormowania, z uwagi na kategoryczne brzmienie art. 325i § 3 KPK po 1.7.2015 r., wskazuje się, że organy, do których zastosowanie znajduje art. 325d KPK, mogą występować tylko z wnioskami w trybie art. 335 § 1 KPK⁴¹. Tym bardziej w świetle tego kanonu interpretacyjnego takiego uprawnienia byłoby pozbawieni nieprokuratorscy ustawowi oskarżyciele publiczni.

Stanowisko przyznające Straży Leśnej kompetencję do skierowania wniosku w trybie skazania bez rozprawy zaprezentowano w uchwale Sądu Najwyższego z 24.6.2015 r.⁴² Przyjęto w niej, że strażnicy leśni są uprawnieni do dołączenia do wnoszonego aktu oskarżenia wniosku o wydanie wyroku i orzeczenie uzgodnionych z oskarżonym kar lub innych środków przewidzianych w Kodeksie karnym, o którym mowa w art. 335 § 1 KPK. Uzasadnienia dla takiej konstatacji upatruje się jednak w istocie przyznanych strażnikowi leśnemu w ustawie o lasach uprawnień (a poprzez art. 48 tej ustawy także innym wymienionym w tym przepisie osobom), m.in. do sporządzania, wnoszenia i popierania aktu oskarżenia. Czynności te zmierzają do zrealizowania wobec oskarżonego odpowiedzialności za zarzucony w akcie oskarżenia czyn. W związku ze sporządzeniem przez strażnika leśnego aktu oskarżenia nie może budzić wątpliwości, że znajdą doń zastosowanie przepisy art. 331 § 1 czy art. 333 § 2 i 4 KPK, w których mowa jest o prokuratorze, nie zaś o oskarżycielu publicznym. Uprawnienie nieprokuratorских oskarżycieli publicznych do popierania aktu oskarżenia obejmuje szereg uprawnień (czynności), w tym prawo do formułowania wniosków co do sposobu i zakresu zrealizowania przez sąd odpowiedzialności karnej wobec oskarżonego w postępowaniu sądowym. W takiej sytuacji trudno wskazywać, że nieprokuratorский oskarżyciel publiczny nie miałby prawa do odpowiedniego sformułowania swojego stanowiska co do sposobu i zakresu zrealizowania odpowiedzialności karnej wobec oskarżonego w ramach instytucji określonych w art. 335 § 1 i art. 336 § 1 KPK, skoro czynności prowadzące w efekcie do tego samego rezultatu mogłyby być osiągnięte w wyniku wykonywania zwykłych czynności w toku postępowania sądowego. W żadnym z tych wypadków sformułowanie przez oskarżyciela wniosku, o jakim mowa w art. 335 § 1 albo w art. 336 § 1 KPK, czy też „zwykłego” wniosku w toku postępowania sądowego nie jest dla sądu wiążące. Analogiczne rozważania *mutatis mutandis* odnieść należy do Państwowej Straży Łowieckiej⁴³. Trzeba mieć jednak na względzie, że wspomniana uchwała zapadła przed 1.7.2015 r., a obecnie warstwa normatywna art. 325i § 3 KPK jest taka, że uprawnienia do skierowania wniosku o skazanie bez rozprawy odnosi się tylko do organów wskazanych w rozporządzeniu wydanym z delegacji art. 325d KPK. Tak było wprawdzie i przed wskazaną datą, ale teraz zostało

⁴¹ J. Jodłowski, Orzekanie kar w trybach konsensualnych (aspekty procesowe i materialnoprawne), [w:] W. Wróbel (red.), Nowelizacja prawa karnego 2015. Komentarz, Kraków 2015, s. 375.

⁴² Uchwała SN z 24.6.2015 r., I KZP 3/15, OSNKW 2015, Nr 8, poz. 65.

⁴³ W literaturze wskazuje się na odmienne stanowisko w tym zakresie, opierające się na literalnej wykładni art. 325i § 3 KPK. Tak np.: A. Gerecka-Żołyńska, N. Janowska, M. Ostrzycka, A. Woźniak, M. Zamroczyńska, Procesowa pozycja nieprokuratorских organów oskarżenia publicznego w świetle zasady legalizmu, [w:] B. Dudzik, J. Kosowski, I. Nowikowski, Zasada legalizmu w procesie karnym, Lublin 2015, s. 53.

to skonkretyzowane jedynie w odniesieniu do samoistnego wniosku o skazanie (nie przywołano art. 335 § 2 KPK). Kresem sygnalizowanych dylematów interpretacyjnych w tej kwestii byłoby ujęcie w art. 325i § 3 KPK także art. 335 § 2 KPK i wyraźne wyposażenie w te kompetencje w ustawach szczególnych Straży Leśnej oraz Państwowej Straży Łowieckiej.

Dla porządku wskazać należy, że Policja nie może wystąpić z wnioskiem o skazanie bez rozprawy, gdyż brak jest ku temu stosownej kompetencji ustawowej, a nie ma ona takich uprawnień w zakresie skargi głównej, jak szczególnie ustawowi oskarżyciele publiczni (Straż Leśna oraz Państwowa Straż Łowiecka) oraz organy, do których zastosowanie znajduje art. 325d KPK. *De lege lata* nie ma uprawnienia do sporządzenia projektu takiego wniosku, co miało miejsce, gdy wniosek o skazanie był umieszczany w samym akcie oskarżenia i podlegał prokuratorskiemu zatwierdzeniu jako całość.

W postępowaniu karnym skarbowym uprawnienie do wystąpienia z wnioskiem o skazanie bez rozprawy nie stanowi wyłącznej kompetencji prokuratora, bowiem z instytucji tej może korzystać również finansowy organ postępowania przygotowawczego. Mocą znowelizowanego art. 155 § 3 zd. 1 KKS przewidziano odpowiednie stosowanie § 1 i § 2 tego przepisu m.in. do dołączenia do aktu oskarżenia wniosku o skazanie bez rozprawy. Z konfiguracji tych przepisów wynika zatem, że w sprawach o przestępstwa skarbowe, w których organ finansowy prowadzi śledztwo lub dochodzenie objęte nadzorem prokuratora, może on sporządzić wniosek o skazanie bez rozprawy i dołączyć go do aktu oskarżenia, ale wniosek ten, a także akt oskarżenia sporządzony w trybie art. 155 § 1 KKS wymagają zatwierdzenia przez prokuratora. W takiej sytuacji organ finansowy ma również prawo uczestniczyć w posiedzeniu w przedmiocie skazania bez rozprawy oraz na rozprawie, gdyby rozpoznanie sprawy przekazano na to forum (art. 155 § 3 KKS). Natomiast art. 155 KKS nie zawiera zapisów w przedmiocie wniosku o skazanie bez rozprawy, który ma towarzyszyć aktowi oskarżenia samodzielnie sporządzonemu i wniesionemu przez organ finansowy, czyli dla dochodzenia karnego skarbowego nieobjętego nadzorem prokuratora. Lektura kolejnego przepisu, a mianowicie art. 156 KKS, wskazuje jednak, że finansowy organ postępowania przygotowawczego może dołączyć do aktu oskarżenia wniosek o skazanie bez rozprawy za zarzucane mu przestępstwo lub wykroczenie skarbowe przy spełnieniu przesłanek tej instytucji. Przepis ten należy odczytać w zestawieniu systemowym z art. 155 § 3 KKS, co prowadzi do stwierdzenia, że organ finansowy, poza śledztwem karnym skarbowym i dochodzeniem objętym nadzorem prokuratora⁴⁴, w innych przypadkach może

⁴⁴ Kwestię nadzoru prokuratora nad dochodzeniem karnym skarbowym reguluje art. 151c § 2 KKS. Nadzór ten występuje obligatoryjnie w przypadku zaistnienia podstaw obrony obligatoryjnej przewidzianej w pkt 1–4 art. 79 § 1 KPK, gdy powołuje biegłych lekarzy psychiatrów w celu wydania opinii o stanie zdrowia psychicznego podejrzanego oraz gdy sąd zastosował tymczasowe aresztowanie podejrzanego. Fakultatywną możliwość objęcia dochodzenia karnego skarbowego nadzorem prokuratora warunkuje przesłanka wagi lub złożoności sprawy. Nadzór prokuratora nad dochodzeniem karnym skarbowym według wymienionych przesłanek dotyczy tylko nadzoru nad finansowym organem postępowania przygotowawczego, gdyż jeśli chodzi o nadzór nad dochodzeniem organów niefinansowych, jest on regulowany odpowiednio stosowanymi przepisami KPK.

samodzielnie sporządzić i wnieść wniosek o skazanie bez rozprawy jako pismo towarzyszące aktowi oskarżenia.

Skoro art. 155 KKS nie odnosi się do wniosku o skazanie bez rozprawy w sprawie o wykroczenie skarbowe prowadzone przez organ finansowy pod nadzorem prokuratora, a art. 156 KKS nie różnicuje sytuacji w zależności od nadzoru prokuratora, przyjąć należy, że w takiej sprawie organ finansowy może samodzielnie obok aktu oskarżenia sporządzić wniosek o skazanie bez rozprawy i wnieść go wraz ze skargą główną. Uprawnienia takiego nie mają zaś w ogóle organy niefinansowe, gdy rzecz dotyczy przestępstw skarbowych. W sytuacji bowiem gdy dochodzenie w sprawie o przestępstwo skarbowe prowadził organ niefinansowy (Policja, Straż Graniczna, Żandarmeria Wojskowa, Agencja Bezpieczeństwa Wewnętrznego), akt oskarżenia może wnieść tylko prokurator. Nieco inaczej rzecz się przedstawia przy wykroczeniach skarbowych, gdyż tu akt oskarżenia wnieść mogą również Policja i Straż Graniczna (art. 121 § 2 KKS). Nie wymaga on zatwierdzenia przez prokuratora, jak w przypadku przestępstw skarbowych. Organy te nie mają jednak uprawnienia do wystąpienia z wnioskiem o skazanie bez rozprawy⁴⁵.

W aspekcie proceduralnym zauważenia wymaga, że KKS nie przewiduje formuły samoistnego wniosku o skazanie bez rozprawy, jak czyni to art. 335 § 1 KPK dla przestępstw powszechnych. Wobec autonomicznej regulacji art. 156 KKS, która nie przewiduje wniosku o skazanie bez rozprawy w wersji bez aktu oskarżenia, należy przyjąć, że to instytucjonalne rozwiązanie nie znajdzie *de lege lata* zastosowania do deliktów karnych skarbowych.

Akt oskarżenia z wnioskiem o zwrot korzyści majątkowej

Do czasu wejścia w życie noweli z lutego 2015 r. instytucja wniosku o zwrot korzyści majątkowej była obecna na gruncie prawa karnego materialnego i procesowego, choć jej znaczenie było marginalne. Mimo że nowela z września 2013 r. przewidziała istotną modyfikację unormowań procesowych tej instytucji, wprowadzając m.in. obligatoryjność wystąpienia przez prokuratora z wnioskiem, gdy spełnione są materialnoprawne warunki jej stosowania, to ostatecznie kolejna nowela uchyliła tę instytucję⁴⁶. Pozostawiono ją jednak na gruncie prawa karnego skarbowego.

Warunkiem orzeczenia obowiązku zwrotu korzyści jest złożenie w tym przedmiocie stosownego wniosku przez uprawniony podmiot. Złożenie wniosku o zobowiązanie podmiotu do zwrotu korzyści majątkowej przewidziane jest wyłącznie w takiej sytuacji, gdy składany jest do sądu akt oskarżenia.

W przypadku czynów skarbowych (tylko przestępstw) takie uprawnienia przysługują prokuratorowi oraz finansowemu organowi postępowania przygotowawczego (art. 155 § 7 KKS). Prawo złożenia wniosku nie obejmuje niefinansowych organów postępowania przygotowawczego. Wniosek ma być dołączony do aktu

⁴⁵ H. Skwarczyński, Prokurator w karnoskarbowym postępowaniu przygotowawczym, Prok. i Pr. 2002, Nr 3, s. 88; *Idem*, Udział Policji w postępowaniu karnym skarbowym, Przegląd Policji 2001, Nr 3(63), s. 119.

⁴⁶ Chodzi o ustawę z 20.2.2015 r. o zmianie ustawy – Kodeks karny oraz niektórych innych ustaw, Dz.U. z 2015 r. poz. 396.

oskarżenia (art. 155 § 5 KKS). Nie powinien zatem być zawarty w nim samym, skoro kodeks operuje sformułowaniem, że należy go „dołączyć do aktu oskarżenia”. Zarazem przepis stwarza wymóg, że wniosek nie może być złożony później. Nie wchodzi również w rachubę dołączenie go do wniosku o warunkowe umorzenie postępowania. Zobowiązanie do zwrotu korzyści jest bowiem dopuszczalne jedynie w razie skazania oskarżonego, a wniosek o warunkowe umorzenie postępowania, w prostej linii, temu nie służy. Może się jednak zdarzyć, że z uwagi na brak podstaw do warunkowego umorzenia postępowania, sąd skieruje sprawę na rozprawę – wówczas wniosek o warunkowe umorzenie postępowania zastępuje akt oskarżenia, a prokurator w terminie 7 dni dokonuje czynności określonych w art. 333 § 1–2 KPK w zw. z art. 341 § 2 KPK w zw. z art. 113 § 1 KKS. Wydaje się więc, że w takiej sytuacji dopuszczalne byłoby dołączenie przedmiotowego wniosku, skoro nie stanowi on integralnej części aktu oskarżenia, a jest tylko do niego dołączany. W doktrynie twierdzono także, że wniosek o zwrot korzyści mógł być dołączony także do nowego lub podtrzymanego aktu oskarżenia, składanego po uzupełnieniu postępowania przygotowawczego w wyniku zwrotu sprawy przez sąd (art. 346 KPK)⁴⁷. W ramach aktu oskarżenia wniosek może złożyć nie tylko prokurator, ale również finansowy organ postępowania przygotowawczego, o ile jednak prowadzi dochodzenie nieobjęte nadzorem prokuratora, a następnie wnosi akt oskarżenia, co czynić może w trybie art. 155 § 4 KKS. Gdy zaś chodzi o przestępstwo skarbowe prowadzone w śledczej formie postępowania przygotowawczego i dochodzenie karne skarbowe objęte nadzorem prokuratora, organ finansowy nie może samodzielnie wnieść aktu oskarżenia. W takiej sytuacji może sporządzić akt oskarżenia oraz – jak się wydaje – załączyć omawiany wniosek, ale zatwierdzenie aktu oskarżenia i wniesienie go do sądu należeć już będzie do prokuratora, a co za tym idzie – również wniosek z art. 24 § 5 KKS, choć sporządzony przez organ finansowy, jest wnoszony przez prokuratora. W piśmiennictwie zauważa się, że wniosku o zobowiązanie podmiotu do zwrotu korzyści majątkowej nie mogą w ogóle sporządzić niefinansowe organy postępowania przygotowawczego, ponieważ organy te nie mogą wnieść samodzielnie aktu oskarżenia w sprawie o przestępstwo skarbowe i w takim przypadku powinny przedłożyć prokuratorowi akta sprawy wraz z projektem aktu oskarżenia w celu jego zatwierdzenia i sporządzenia wniosku⁴⁸. Poza problemem pozostaje sytuacja, gdy postępowanie przygotowawcze przybrało formę śledztwa. Tu bowiem niefinansowy organ postępowania przygotowawczego nie jest nawet uprawnionym do sporządzenia aktu oskarżenia, a co za tym idzie – kwestia sporządzenia wniosku o zwrot korzyści również nie będzie dotyczyła organu niefinansowego. Inaczej natomiast przedstawia się to zagadnienie, gdy postępowanie przygotowawcze w sprawie o przestępstwo skarbowe toczy się w formie

⁴⁷ T. Grzegorzczak, Sytuacja prawna podmiotu odpowiedzialnego za zwrot korzyści uzyskanej z przestępstwa innej osoby w procesie karnym, [w:] Nowa kodyfikacja karna. Kodeks postępowania karnego. Krótkie komentarze, z. 1, Warszawa 1997, s. 55.

⁴⁸ R.A. Stefański, Zwrot korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa skarbowego innej osoby w kodeksie karnym skarbowym, Prok. i Pr. 2001, Nr 1, s. 47.

dochodzenia i jest prowadzone przez organ niefinansowy. W takim przypadku organ niefinansowy może sporządzić akt oskarżenia i przekazać sprawę prokuratorowi, który decyduje o jego dalszym losie i wniesieniu go do sądu. A zatem, czy w takiej sytuacji organ niefinansowy nie może załączyć do aktu oskarżenia wniosku o zobowiązanie podmiotu do zwrotu korzyści na rzecz Skarbu Państwa lub jednostki samorządu terytorialnego? Artykuł 155 § 7 KKS przewiduje odrębny, choć dołączany do aktu oskarżenia, wniosek o zobowiązanie do zwrotu korzyści majątkowej. W konsekwencji wniosek taki jest traktowany jako odrębne pismo procesowe i może go złożyć prokurator, jak również organ finansowy. Gdyby akt oskarżenia sporządzał organ niefinansowy, prokurator mógłby zatwierdzić to pismo stanowiące skargę zasadniczą, ale wniosek o nałożenie obowiązku zwrotu korzyści majątkowej dołączany do aktu oskarżenia winien sporządzić sam.

Zarówno Kodeks karny skarbowy, jak i Kodeks postępowania karnego przed nowelą obowiązującą od 1.7.2015 r. nie zawierają wskazówek w przedmiocie elementów, jakie ma zawierać wniosek. W doktrynie wypowiedziano się, że powinien on jednak odpowiadać warunkom pisma procesowego (art. 119 § 1 KPK w zw. z art. 113 § 1 KKS), a zatem zawierać oznaczenie organu, do którego jest skierowany (sądu), sprawy, której dotyczy, oznaczenie oraz adres wnoszącego pismo (prokuratury lub finansowego organu dochodzenia), treść wniosku oraz datę i podpis. W treści należy wskazać podmiot zobowiązany do zwrotu korzyści oraz jej wysokość⁴⁹. Zaznaczyć jednak należy, że obowiązek ten odnosi się do innej osoby niż sprawca przestępstwa, stąd też wniosek musi zawierać oznaczenie podmiotu, który ma być zobowiązany do zwrotu, bowiem nie jest nim oskarżony. Podmiotem tym może być również osoba prawna oraz jednostka niemająca osobowości prawnej. Wniosek musi też oczywiście precyzować, jaką korzyść winien zwrócić zobowiązany podmiot i na czyją rzecz zwrot ma nastąpić. Wśród podmiotów, na rzecz których zwrot może nastąpić, wymienia się Skarb Państwa lub jednostkę samorządu terytorialnego. W przypadku zwrotu na rzecz innego podmiotu instytucja zobowiązania do zwrotu korzyści nie znajduje zastosowania (*arg. ex art. 24 § 5 in fine KKS*).

Akt oskarżenia z wnioskiem o nałożenie odpowiedzialności posiłkowej

Odpowiedzialność posiłkowa jest instytucją charakterystyczną dla procedury karnej skarbowej i stosuje się ją tylko w odniesieniu do przestępstw skarbowych. Nie znajduje ona natomiast zastosowania w sprawach o przestępstwa powszechne.

Pociągnięcie do odpowiedzialności posiłkowej następuje w formie postanowienia, które zawiera wskazanie oskarżonego, zarzucanego mu przestępstwa skarbowego, kwalifikacji prawnej, podmiotu pociągniętego do odpowiedzialności posiłkowej oraz podstaw pociągnięcia do tej odpowiedzialności (art. 124 § 1

⁴⁹ *Ibidem*, s. 47 oraz R.A. Stefański, Wniosek prokuratora o zwrot korzyści majątkowej uzyskanej z przestępstwa, Prok. i Pr. 1998, Nr 3, s. 126.

w zw. z § 3 KKS). Wskazanie podstaw odpowiedzialności posiłkowej wymaga określenia w sposób syntetyczny tych warunków, które *in concreto* odpowiadają ustawowym podstawom odpowiedzialności posiłkowej. Należy przeto określić stosunek prawny łączący sprawcę z podmiotem pociągniętym do odpowiedzialności posiłkowej, jak również wykazać, że mógł odnieść lub odniósł korzyść majątkową⁵⁰. Elementy, jakie zawiera przedmiotowe postanowienie, wskazują na bliskość z instytucją przedstawienia zarzutów podejrzanemu w postępowaniu karnym czy karnym skarbowym. Postanowienie w tym przedmiocie wydaje w postępowaniu przygotowawczym organ prowadzący to postępowanie, a po wniesieniu aktu oskarżenia sąd (art. 124 § 2 KKS).

Zgodnie ze znowelizowanym art. 155 § 7 *in principio* KKS do aktu oskarżenia prokurator lub organ finansowy dołącza wniosek o nałożenie odpowiedzialności posiłkowej, o ile ustalono istnienie podstaw dla tej odpowiedzialności określonych w art. 24 § 1 i 2 KKS. Wniosek ten dołącza się do aktu oskarżenia wraz z odpisami dla oskarżonego i podmiotu, którego on dotyczy (art. 155 § 7 zd. 2 KKS). Pojawia się tu pytanie, czy taki wniosek dołączony do aktu oskarżenia może sporządzić niefinansowy organ postępowania przygotowawczego. W świetle art. 331 § 1 KPK w zw. z art. 113 § 1 KKS niewątpliwie może sporządzić akt oskarżenia, gdy postępowanie przygotowawcze przybiera postać dochodzenia, ale jego zatwierdzenie i wniesienie do sądu należeć będzie do prokuratora. W zakresie możliwości sporządzenia takiego wniosku przez organ niefinansowy brak jest regulacji prawnej. Nie ma też w tym przedmiocie norm KPK, które można by odpowiednio stosować na gruncie czynów skarbowych, bo KPK takiej instytucji w ogóle nie przewiduje. Z założenia ustawodawcy organ niefinansowy nie jest zatem upoważniony do sporządzenia tego pisma procesowego. W przypadku śledztwa karnego skarbowego nie ulega to wątpliwości, gdyż organ niefinansowy w ogóle nie sporządza aktu oskarżenia. Czyni to prokurator i, jeśli są ku temu podstawy, to on sporządza również wniosek. Pewne wątpliwości mogą się natomiast pojawić przy dochodzeniu karnym skarbowym, kiedy to organ niefinansowy sporządza akt oskarżenia i dodatkowo mógłby przygotować projekt tego wniosku, prokurator zaś – w przypadku jego zasadności – zatwierdziłby jeden i drugi, przejmując odpowiedzialność za oba pisma procesowe. Wydaje się jednak, że skoro ustawodawca w żadnym z przepisów nie mówi, iż organ niefinansowy może sporządzić wniosek o nałożenie odpowiedzialności posiłkowej, to poprawne jest, aby sporządził go prokurator i dołączył do zatwierdzonego aktu oskarżenia. Zaznaczyć też należy, że w niektórych sytuacjach, a dotyczyć to będzie śledztwa karnego skarbowego i dochodzenia objętego nadzorem prokuratora, akt oskarżenia sporządzony przez organ finansowy będzie musiał być zatwierdzony przez prokuratora, co winno również objąć wniosek o nałożenie odpowiedzialności posiłkowej. W przeciwnym razie istniałaby niezrozumiała dysharmonia, polegająca na tym, że prokurator zatwierdzałby skargę główną, a dołączony do niej wniosek

⁵⁰ Z. Gostyński, Komentarz do kodeksu karnego skarbowego, Warszawa 2000, s. 128.

organu finansowego byłby wyłączony z jego „aprobaty”. Samoistne wniesienie przez organ finansowy m.in. wniosku o nałożenie odpowiedzialności posiłkowej należy odnieść tylko do sytuacji, gdy organ ten samodzielnie kieruje akt oskarżenia, bez zatwierdzenia przez prokuratora. Przy obowiązku zatwierdzenia aktu oskarżenia, jako jego konsekwencja wyłania się obowiązek zatwierdzenia także dołączonego wniosku, który – choć stanowić będzie odrębne pismo procesowe – jest w oczywisty sposób związany ze skargą główną.

Zaznaczyć również należy, że samo złożenie wniosku o nałożenie odpowiedzialności posiłkowej, a także pozytywne rozstrzygnięcie w postępowaniu sądowym, co do tej odpowiedzialności, poprzez jej nałożenie na określony podmiot, nie oznaczają, że odpowiedzialność ta zostanie zrealizowana. Inaczej rzecz się przedstawia w przypadku zobowiązania do zwrotu korzyści majątkowej, gdzie prawomocne rozstrzygnięcie w wyroku stanowi podstawę do egzekwowania tego obowiązku. Odpowiedzialność posiłkowa ma bowiem charakter akcesoryjny, subsydiarny wobec zwykłej odpowiedzialności. Ten charakter odpowiedzialności posiłkowej podkreśla okoliczność, że zgodnie z przepisem art. 184 § 1 KKS podmiot odpowiedzialny posiłkowo uiszcza wymierzoną karę grzywny dopiero wówczas, gdy skazany nie zapłaci jej w terminie i zostanie stwierdzone, że nie można jej ściągnąć w drodze egzekucji. Natomiast w sytuacji gdy skazany będzie w stanie uiścić jedynie część grzywny, art. 184 § 2 KKS przewiduje zmniejszenie odpowiedzialności posiłkowej w sposób odpowiadający stosunkowi kwoty zapłaconej do wysokości orzeczonej kary⁵¹.

New model of indictment in public criminal prosecutions and in criminal fiscal law cases

Summary

The author presents problems related to the main complaint in the amended model of the adversarial process. The focus was on the construction of a public complaint in the new version, with arguments justifying the evidence requested to be admitted and materials attached to the complaint, divided into sets. While discussing this issue, the article mentions a range of doubts regarding the functioning of the new norms, including the issue of public prosecutors examining counter evidence, anonymous information or materials included at the request of a party. It also points out that certain formal elements of indictment were intro-

⁵¹ A. Kisiel, Odpowiedzialność posiłkowa na gruncie przepisów kodeksu karnego skarbowego, [w:] Nowa kodyfikacja prawa karnego. Tom XIV, Wrocław 2003, s. 267.

duced by the amendment, as well as issues of the authority of bodies performing preliminary proceedings to direct the indictment in a general criminal procedure, and in the procedures regarding criminal fiscal cases. Many comments concern applications for a conviction without trial and to criminal fiscal acts, as well as applications for the return of material benefits and the imposition of auxiliary liability attached to the indictment.

Pouczenia w trybie art. 5 KPC w praktyce sądowej

Justyna Serkies*

Streszczenie

Institucja z art. 5 KPC pozwala sądowi na udzielenie stosownych pouczeń stronom i uczestnikom postępowania, którzy nie są reprezentowani przez profesjonalnego pełnomocnika. W postępowaniu cywilnym, w którym obowiązuje zasada kontradiktoryjności, sądy powinny jednak korzystać ze wskazanej kompetencji z umiarem i tylko w ramach zakreślonych powołanym przepisem. Orzecznictwo sądowe dostarcza przykładów w zakresie stosowania tej instytucji i pozwala na ustalenie granic tego uprawnienia sądu.

Źródłem instytucji przewidzianej w art. 5 KPC, pozwalającej sądowi udzielić stronom i uczestnikom postępowania pouczeń co do czynności procesowych, należy upatrywać w zasadzie równości stron postępowania¹. Regulacja ta ma na celu „zrównoważenie» sytuacji procesowej stron”². Sąd, pouczając strony, daje im narzędzia do skutecznego dochodzenia swoich praw. Niemniej jednak każdorazowo sąd, decydując się na skorzystanie z kompetencji, jakie przyznaje mu art. 5 KPC, powinien pamiętać, aby swoją ingerencją nie godził w zasadę bezstronności³. Jak słusznie wskazuje P. Osowy: „informacje i pouczenia powinny być dokonywane rzeczowo i bez wykraczania poza obiektywne potrzeby postępowania

* Aplikantka aplikacji sędziowskiej w KSSIŃ doktorantka w Zakładzie Postępowania Cywilnego Instytutu Prawa Cywilnego na Wydziale Prawa, Administracji i Ekonomii Uniwersytetu Wrocławskiego.

¹ Zobacz: E. Marszałkowska-Krześ, Komentarz do art. 5 KPC, [w:] E. Marszałkowska-Krześ (red.), Kodeks postępowania cywilnego. Komentarz, Legalis 2015; Szerzej zob. również: A. Góra-Błaszczkowska, Zasada równości stron w aspekcie zmiany przepisów art. 5 i 212 KPC i wynikających z nich obowiązków sądu w postępowaniu cywilnym (uwagi na tle orzecznictwa Sądu Najwyższego), PS 2005, Nr 10, s. 85 i n.

² Wyrok SO w Świdnicy z 14.10.2014 r., II Ca 604/14, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>.

³ Zobacz: wyr. SA w Warszawie z 24.1.2014 r., VI ACa 1240/13, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>.

w warunkach bezwzględnej bezstronności składu orzekającego”⁴. Wydaje się, że nadmierne pouczanie stron postępowania mogłoby stanowić podstawę do wniosku o wyłączenie sędziego⁵.

Koncepcja ustawodawcy w zakresie udzielania stronom postępowania pouczeń ulegała modyfikacji, wobec czego art. 5 KPC, wyrażający kompetencję sądu w tym zakresie, był wielokrotnie nowelizowany. Przepis ten w brzmieniu pierwotnym stanowił, że „sąd powinien udzielać stronom i uczestnikom postępowania występującym w sprawie bez adwokata potrzebnych wskazówek co do czynności procesowych oraz pouczać ich o skutkach prawnych tych czynności i skutkach zaniedbań”. Jego kształt korespondował z dotychczasowym modelem procesu cywilnego. Powołany przepis w obecnie obowiązującym brzmieniu nie nakłada na sąd obowiązku pouczania stron, wskazując jedynie na jego kompetencję w tym zakresie⁶.

W myśl art. 5 KPC w aktualnym kształcie, w razie uzasadnionej potrzeby sąd może udzielić stronom i uczestnikom postępowania występującym w sprawie bez adwokata, radcy prawnego, rzecznika patentowego lub radcy Prokuratury Generalnej Skarbu Państwa niezbędnych pouczeń co do czynności procesowych. Udzielanie pouczeń staje się możliwe od chwili złożenia pisma inicjującego postępowanie w sprawie⁷. Warunkiem zastosowania omawianej regulacji jest to, aby podmioty w niej wskazane nie były reprezentowane przez profesjonalnego pełnomocnika⁸. Ustawodawca uznał, że prawa strony zastępowanej przez zawodowego pełnomocnika – zarówno z jej wyboru, jak i ustanowionego w ramach pomocy prawnej z urzędu – są należycie zabezpieczone. Wyłączenie możliwości pouczenia strony następuje przy tym jedynie w sytuacji reprezentowania jej przez podmioty wskazane w katalogu z art. 5 KPC. Dopuszczalności pouczenia strony nie wyklucza zatem fakt ustanowienia przez nią nieprofesjonalnego pełnomocnika⁹.

Zgodnie z brzmieniem art. 5 KPC sąd „może” udzielić stronie i uczestnikowi postępowania stosownych pouczeń. Ustawodawca pozostawia zatem w gestii sądu uznanie, czy w danej sprawie występują przyczyny usprawiedliwiającej działanie organu orzekającego w tym zakresie¹⁰. Rozważając tę kwestię, sąd powinien mieć na względzie zarówno okoliczności o charakterze przedmiotowym (m.in. stopień skomplikowania danego procesu sądowego¹¹), jak i o charakterze podmiotowym (np. sposób działania stron w procesie¹²).

Uprawnienie sądu do pouczenia strony aktualizuje się w sytuacji „uzasadnionej potrzeby”. W orzecznictwie wskazuje się, że „uzasadniona potrzeba” zachodzi

⁴ P. Osowy, Aktywność informacyjna sądu a ustawowe granice pomocy stronie – rozważania na tle art. 5 KPC, Rejent 2003, Nr 7–8 (147–148), s. 121.

⁵ Tak: M.M. Cieśliński, W kwestii stosowania art. 5 KPC, PS 1999, Nr 4, s. 103.

⁶ Zobacz też: A. Góra-Błaszczkowska, *op. cit.*, s. 89.

⁷ Postanowienie SN z 6.5.2009 r., II CZ 25/09, <http://www.sn.pl>.

⁸ Zobacz też: M.M. Cieśliński, *op. cit.*, s. 102.

⁹ Tak: E. Marszałkowska-Krześ, *op. cit.*; Zob. też: M.M. Cieśliński, *op. cit.*, s. 102, cyt. za: K. Piasecki, Kodeks postępowania cywilnego z komentarzem, Warszawa 1989, s. 45; P. Osowy, *op. cit.*, s. 119.

¹⁰ Postanowienie SN z 12.9.2014 r., I CZ 55/14, Legalis.

¹¹ Wyrok SN z 21.11.2003 r., I CK 323/02, <http://www.sn.pl>.

¹² Zobacz: wyr. SN z 17.5.2013 r., I CSK 543/12, <http://www.sn.pl>.

wtedy, gdy występują czynniki uniemożliwiające stronie dokonywanie czynności procesowych¹³, takie jak nieporadność strony¹⁴, brak koniecznej wiedzy prawnej, czy też znaczny poziom trudności zawistego sporu¹⁵.

Omawiana regulacja ma charakter szczególny, wobec tego jedynie wyjątkowo stronie czy uczestnikowi postępowania można przypisać cechę nieporadności¹⁶. O stanie nieporadności decydują właściwości psychofizyczne i intelektualne podmiotów postępowania¹⁷. Nieporadność uczestnika postępowania może wynikać m.in. z jego stanu psychicznego¹⁸ lub niepełnosprawności¹⁹. Jeżeli za stronę działa nieprofesjonalny pełnomocnik, należy mieć na uwadze także jego kwalifikacje osobiste²⁰.

Podkreślenia wymaga, że dla uznania, że strona jest nieporadna, nie wystarczy sam fakt, iż nie jest ona prawnikiem²¹. W przeciwnym wypadku konieczność pouczenia stron występowałaby w większości postępowań sądowych, a z pewnością nie taki jest cel omawianej regulacji. Podobnie o obowiązku skorzystania przez sąd z art. 5 KPC nie przesądza sam fakt, że tylko jedna ze stron reprezentowana jest przez profesjonalnego pełnomocnika²². Decyzja o występowaniu samodzielnie przed sądem stanowi bowiem wybór uczestnika postępowania, a sąd nie ma obowiązku zagwarantować stronie pomocy prawnej²³.

Analiza stopnia radzenia sobie przez stronę z obowiązkami procesowymi wymaga oceny w szczególności prawidłowości dokonywania czynności procesowych, umiejętności wykonywania zarządzeń przewodniczącego²⁴, sposobu redagowania pism procesowych i odwoływania się do argumentacji oponenta²⁵. Na tę ocenę może przy tym wpłynąć również wiedza sądu o sposobie zachowania strony w innych procesach sądowych, o których sąd posiada informacje z urzędu²⁶.

Przede wszystkim sąd powinien mieć na względzie świadomość prawną uczestnika postępowania²⁷. Niewątpliwie trudno uznać, że strona, która powołuje się w swoich pismach procesowych na przepisy i orzecznictwo sądowe, jest nieporadna²⁸. Nie bez znaczenia dla oceny jej „nieporadności” będzie również to, że poza postępowaniem sądowym jest jej udzielana pomoc prawna²⁹. Nadto

¹³ Wyrok SA w Warszawie z 24.1.2014 r., VI ACa 1240/13, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>.

¹⁴ Por.: wyr. SN z 7.11.2007 r., II CSK 286/07, *Legalis*; wyr. SA w Warszawie z 24.1.2014 r., VI ACa 1240/13, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>.

¹⁵ Wyrok SA w Krakowie z 5.2.2014 r., I ACa 1450/13, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>.

¹⁶ Wyrok SN z 7.11.2007 r., II CSK 286/07, *Legalis*. Nawet niewystarczająca umiejętność posługiwania się językiem polskim nie zawsze będzie powodować konieczność udzielenia stronie pouczeń. Tak: wyr. SO w Bydgoszczy z 9.12.2013 r., I C 269/13, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>.

¹⁷ Wyrok SN z 7.11.2007 r., II CSK 286/07, *Legalis*.

¹⁸ Por. post. SN: z 15.06.2011 r., V CSK 390/10, *Legalis*; z 22.7.2010 r., I CSK 234/10, OSNC 2011, Nr B, poz. 32.

¹⁹ Por.: wyr. SN z 2.2.2011 r., I UK 293/10, MoPr 2011, Nr 8, s. 437.

²⁰ Zobacz: post. SA w Gdańsku z 12.3.2013 r., AUa 1569/12, Lex Nr 1298890.

²¹ Wyrok SN z 7.11.2007 r., II CSK 286/07, *Legalis*.

²² Wyrok SN z 7.11.2007 r., II CSK 286/07, *Legalis*.

²³ Wyrok SO w Olsztynie z 2.10.2014 r., IX Ca 425/14, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>.

²⁴ Wyrok SA w Łodzi z 10.6.2013 r., I ACa 1198/12, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>.

²⁵ Wyrok SN z 7.11.2007 r., II CSK 286/07, *Legalis*.

²⁶ Por.: post. SA w Gdańsku z 12.3.2013 r., AUa 1569/12, Lex Nr 1298890.

²⁷ Por.: wyr. SN z 27.2.2014 r., II PK 134/13, www.sn.pl; Zob. również: *P. Osowy, op. cit.*, s. 114–115. I tak np. nie sposób przyjąć, że syndyka masy upadłości można uznać za osobę nieporadną (post. SN z 27.6.2013 r., III CZ 33/13, <http://www.sn.pl>).

²⁸ Zobacz: wyr. SA w Warszawie z 12.10.2012 r., I ACa 570/12, Lex Nr 1238239.

²⁹ Wyrok SN z 30.6.2010 r., V CSK 1/10, *Legalis*.

sąd powinien mieć na względzie okoliczności dotyczące aktywności zawodowej uczestnika postępowania³⁰, w tym fakt, że jest on przedsiębiorcą³¹. Czynniki te mogą się przekładać na wyższy stan świadomości prawnej, choć oczywiście kwestię tę należy rozstrzygać *in concreto*. Nie można bowiem z góry założyć, że każdy przedsiębiorca, który jest specjalistą w dziedzinie swej działalności, ma również doświadczenie na płaszczyźnie prowadzenia sporów sądowych. Niemniej jednak częstokroć takie podmioty mają stałą obsługę prawną³², co niewątpliwie przekłada się na sposób radzenia sobie przed sądem.

Przepis art. 5 KPC zastrzega, że pouczenia udzielane mogą być stronie jedynie „w niezbędnym zakresie”. Ograniczenie pouczeń do niezbędnego zakresu koresponduje z obowiązującą w polskim procesie cywilnym zasadą kontradiktoryjności. Pouczenie ma zagwarantować stronie informacje, które umożliwią jej dokonanie czynności procesowych, chroniących jej prawa procesowe³³. Wadliwe działanie sądu w tym zakresie może zostać objęte zarzutem podniesionym w środkach zaskarżenia. Instytucja z art. 5 KPC nie ma bowiem na celu „faworyzowania” jednej ze stron³⁴ ani sanowania zaniedbań strony związanych z niezachowaniem podstawowej staranności w dbałości o swoje sprawy³⁵. Organ orzekający nie jest też obowiązany udzielać stronie, która radzi sobie w postępowaniu przed sądem, dodatkowych informacji, pozwalających jej na skuteczniejsze prowadzenie sporu³⁶.

Jak podniesiono wyżej, pouczenie udzielone w trybie art. 5 KPC może dotyczyć jedynie czynności procesowych, które strona może przedsięwziąć. Za *E. Rudkowską-Ząbczyk* wskazać należy, że czynności procesowe to „uświadomione i celowe zachowania się podmiotów postępowania cywilnego, podejmowane na podstawie przewidzianych przez obowiązującą ustawę procesową uprawnień lub w wypełnianiu obowiązków procesowych, w formie procesowej i dla wywołania określonych skutków prawnych również przez ustawę unormowanych”³⁷. Udzielając stronie pouczenia, sąd powinien wskazać na rodzaj i sposób dokonania określonej czynności procesowej, przy czym powyższe nie jest równoznaczne ze szczegółowym określeniem treści przedsięwziętej czynności³⁸. Sąd nie może bowiem w tym zakresie zastępować strony.

Warto w tym miejscu podać przykłady czynności procesowych, w stosunku do których sądy uznały, że występuje niezbędność pouczenia uczestnika postępowania. Sąd Najwyższy w wyroku z 1.12.2010 r. stwierdził, że w przypadku

³⁰ Postanowienie SN z 2.7.2009 r., V CSK 481/08, Legalis.

³¹ Wyrok SN z 10.5.2013 r., I CSK 495/12, Legalis.

³² Porównaj: wyr. SO w Olsztynie z 2.10.2014 r., IX Ca 425/14, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>.

³³ Wyrok SA w Łodzi z 21.01.2013 r., I ACa 1061/12, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>.

³⁴ Wyrok SO w Świdnicy z 14.10.2014 r. II Ca 604/14, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>; Zob. też: P. Osowy, *op. cit.*, s. 112 i cytowana tam literatura.

³⁵ Postanowienie SN z 12.9.2014 r., I CZ 55/14, <http://www.sn.pl>.

³⁶ Porównaj: wyr. SN z 4.2.2005 r., I CK 607/04, <http://www.sn.pl>.

³⁷ *E. Rudkowska-Ząbczyk*, [w:] *E. Marszałkowska-Krześ* (red.), *Postępowanie cywilne*, Wrocław 2011, s. 264.

³⁸ W odniesieniu do konkretyzacji wniosku dowodowego zob. post. SN z 28.9.1999 r. II CKN 269/99, Prok. i Pr. 2000, Nr 2, poz. 27. Jak stwierdził SA w Gdańsku: „z przepisu art. 5 KPC *a contrario* wynika zakaz pouczenia stron o potrzebie powołania w sprawie określonego dowodu” (wyrok SA w Gdańsku z 27.3.2013 r., V ACa 590/12, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>); Zob. też w tym zakresie: *A. Górabłażczykowska*, *op. cit.*, s. 94.

zaistnienia ku temu pozostałych przesłanek z art. 5 KPC sąd powinien pouczyć stronę o konieczności zgłoszenia zastrzeżeń do protokołu (art. 162 KPC), nie jest to bowiem regulacja znana osobom bez wykształcenia prawniczego³⁹. Podzielić należy pogląd tego sądu tym bardziej, że praktyka stosowania tego przepisu ulegała zmianom⁴⁰, a inne procedury sądowe nie zawierają tożsamej regulacji. Kolejno w postanowieniu z 22.1.2015 r. Sąd Najwyższy wskazał, że uczestnicy postępowania powinni zostać poinformowani o treści art. 214¹ KPC, który wskazuje na sposób usprawiedliwienia niestawiennictwa na wezwanie lub zawiadomienie sądu⁴¹. Stanowisko to jest słuszne z uwagi na to, że w powszechnym przekonaniu nieobecność na rozprawie może zostać usprawiedliwiona na podstawie każdego zaświadczenia lekarskiego. Warto więc podać do wiadomości uczestnika postępowania, że ustawodawca wskazuje katalog podmiotów, które mogą wydać stosowny dokument. Natomiast w postanowieniu z 22.7.2010 r. Sąd Najwyższy zwrócił uwagę, że niezbędne może się okazać pouczenie strony o tym, że w trybie art. 286 KPC możliwe jest żądanie od biegłego ustnego wyjaśnienia opinii złożonej na piśmie⁴². Również orzecznictwo sądów powszechnych jest bogate w przykłady stosowania omawianej regulacji. Wydaje się, że z uzasadnienia wyroku Sądu Okręgowego we Wrocławiu z 11.2.2013 r. wnioskować należy, iż niezbędne może się okazać pouczenie uczestników postępowania o obowiązkach wynikających z rozkładu ciężaru dowodu⁴³. Niewątpliwie strona, która nie zna procedury sądowej, powinna mieć świadomość istnienia obciążającego ją obowiązku dowodzenia, aby mogła skutecznie bronić swoich praw, m.in. składając stosowne wnioski dowodowe.

Poglądy judykatury i doktryny pozwalają również udzielić odpowiedzi na pytanie, jakich kwestii nie mogą dotyczyć pouczenia udzielane w trybie art. 5 KPC. I tak, nie mogą one w żadnym wypadku dotyczyć zagadnień materialnoprawnych⁴⁴, takich jak ukształtowanie żądania pozwu⁴⁵, czy też wskazanie podstawy prawnej roszczenia⁴⁶. Wyłączna inicjatywa w tym zakresie przysługuje stronom postępowania. Podobnie sąd nie może zwracać stronie uwagi na konieczność podnoszenia zarzutów materialnoprawnych⁴⁷, nie są to bowiem okoliczności brane przez sąd pod uwagę z urzędu. Organ orzekający nie jest również zobligowany do informowania o tym, którym podmiotom przysługuje legitymacja bierna w danym postępowaniu⁴⁸. O kształcie podmiotowym danego sporu decydują bowiem strony, a sąd ma w tym zakresie jedynie wyraźnie przyznane kompetencje.

³⁹ Wyrok SN z 1.12.2010 r., I CSK 181/10, <http://www.sn.pl>.

⁴⁰ Zobacz: wyr. SN z 1.12.2010 r., I CSK 181/10, <http://www.sn.pl>.

⁴¹ Zobacz: post. SN z 22.1.2015 r., I CZ 107/14, <http://www.sn.pl>.

⁴² Postanowienie SN z 22.7.2010 r., I CSK 234/10, <http://www.sn.pl>.

⁴³ Zobacz: wyr. SO we Wrocławiu z 11.2.2013 r., I C 299/12, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>; Por. też: A. Góra-Błaszczkowska, *op. cit.*, s. 93.

⁴⁴ Tak też: A. Góra-Błaszczkowska, *op. cit.*, s. 91.

⁴⁵ Wyrok SN z 9.1.2009 r., I CSK 276/08, <http://www.sn.pl>.

⁴⁶ Wyrok SA w Łodzi z 10.6.2013 r., I ACa 1198/12, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>.

⁴⁷ Wyrok SN z 29.6.2005 r., V CK 827/04, <http://www.sn.pl>.

⁴⁸ Wyrok SN z 3.6.2009 r., IV CNP 18/09, <http://www.sn.pl>; Zob. również: post. SN z 24.9.2004 r., I CK 131/04, <http://www.sn.pl>.

Pokrótce odnieść się również należy do możliwości podniesienia w środku zaskarżenia zarzutu naruszenia przez sąd omawianej regulacji. W orzecznictwie sądowym i doktrynie wskazuje się, że obraza art. 5 KPC nie skutkuje zwykle nieważnością postępowania (zob. art. 375 pkt 5 KPC)⁴⁹. Dla stwierdzenia, że strona została pozbawiona możliwości obrony praw, konieczne bowiem jest, aby była ona zupełnie pozbawiona tej możliwości⁵⁰. Nie wystarczy natomiast jedynie jej ograniczenie⁵¹. Jednocześnie rzadko naruszenie przez sąd art. 5 KPC będzie miało wpływ na zapadłe rozstrzygnięcie⁵². Niemniej jednak, podnosząc w skardze kasacyjnej zarzut naruszenia przez sąd omawianej regulacji, skarżący powinien podać, jakich konkretnie czynności procesowych mógł dokonać, gdyby uzyskał od sądu odpowiednie pouczenia⁵³, a także wykazać, że brak pouczeń spowodował dla niego określone negatywne konsekwencje⁵⁴. Celem umożliwienia sądowi odwoławczemu kontroli procedowania sądu I instancji pożądane jest, aby udzielenie stronie pouczenia znalazło wyraz w treści protokołu rozprawy⁵⁵.

Tytułem podsumowania wskazać należy, że instytucja uregulowana w art. 5 KPC ma istotne znaczenie dla zagwarantowania praw procesowych stron i uczestników postępowania. Jak już wspomniano, pozwala ona na zachowanie w postępowaniu równości stron⁵⁶. Bogate orzecznictwo Sądu Najwyższego i sądów powszechnych wskazuje, że sądy często korzystają z kompetencji przyznanych im na mocy art. 5 KPC. Wobec tego istotne jest, aby regulacja ta nie była nadużywana. Wadliwość w jej stosowaniu może bowiem godzić w prawo jednostki do bezstronnego sądu⁵⁷. W środkach zaskarżenia skarżący niejednokrotnie podnoszą naruszenie art. 5 KPC przez sądy *meriti*. Jednocześnie zastrzec należy, że sposób dokonywania pouczenia przez sąd powinien zostać odpowiednio dobrany do indywidualnych możliwości strony, do której jest ono kierowane⁵⁸. W przeciwnym wypadku cele, jakim służy instytucja z art. 5 KPC, nie zostaną zrealizowane.

⁴⁹ Zobacz: post. SN z 26.9.2008 r., V CZ 55/08 i powołane tam orzeczenia, Legalis; Zob. też: *M.M. Cieśliński, op. cit.*, s. 105; *P. Osowy, op. cit.*, s. 124. Sąd Okręgowy w Łodzi, rozpatrując sprawę z zakresu ubezpieczeń społecznych, uznał, że „brak pouczenia strony przez sąd o znaczeniu i skutkach prawnych cofnięcia pozwu mógł wpłynąć na pozbawienie jej prawa do obrony własnego stanowiska procesowego i powodować nieważność postępowania” (uzasadnienie wyr. SO w Łodzi z 5.03.2015 r., VII Uz 2/15, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>).

⁵⁰ Postanowienie SN z 26.9.2008 r., V CZ 55/08, Legalis i powołane tam orzeczenia.

⁵¹ *Ibidem*.

⁵² Wyrok SA w Białymstoku z 12.5.2009 r., III AUa 270/09, <http://orzeczenia.ms.gov.pl>.

⁵³ Wyrok SN z 25.9.1998 r., II UKN 233/98, OSNAPiUS 1999, Nr 20, poz. 659.

⁵⁴ Wyrok SN z 5.11.2003 r., IV CK 173/02, Legalis.

⁵⁵ Zobacz: *M.M. Cieśliński, op. cit.*, s. 105.

⁵⁶ Por. przypis 1.

⁵⁷ Por. przypis 3.

⁵⁸ Postanowienie SN z 2.7.2009 r., V CSK 481/08, <http://www.sn.pl>.

Instructions under Article 5 of the Code of Civil Procedure in court practice

Summary

The institution of Article 5 of the Code of Civil Procedure allows the court to give relevant instructions to the parties and participants of proceedings who do not have professional representation. In civil law proceedings in which the adversarial system applies, the courts should use this ability in moderation, and only within the frameworks set out in the provision referred to. There are many examples in the jurisprudence concerning the use of this institution, and this allows the limits of this entitlement of the court to be established.

Glosa do postanowienia SN z 27.5.2015 r., III KO 34/15¹

Zbigniew Kwiatkowski*

Streszczenie

W przedmiotowej glosie omówiono przekazanie sprawy przez sąd apelacyjny, na podstawie art. 11a ustawy z 6.6.1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego², innemu sądowi równorzędnemu oraz zakres związania sądu *a quo* postanowieniem sądu apelacyjnego wydanym na podstawie wyżej powołanego przepisu.

Ponadto przeprowadzono analizę przepisu art. 37 KPK, który umożliwia Sądowi Najwyższemu, z inicjatywy właściwego sądu, przekazanie sprawy do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu, jeżeli wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości.

Nie jest uzasadnione przekazanie sprawy innemu sądowi równorzędnemu w oparciu o przepis art. 37 KPK w sytuacji jedynie przejściowych trudności organizacyjnych sądu, związanych z jego sytuacją kadrową. Warunki organizacji pracy sądów, zwłaszcza wiązające się z badaniem obciążenia sprawami poszczególnych sądów, ich obsady kadrowej, nie mieszczą się w kategorii szczególnych okoliczności, podlegających ocenie przez Sąd Najwyższy na płaszczyźnie art. 37 KPK, i powinny być przewyżczone w ramach działań organizacyjnych należących do podmiotów dysponujących odpowiednimi ku temu kompetencjami.

* Doktor habilitowany nauk prawnych, profesor nadzwyczajny Uniwersytetu Opolskiego, sędzia Sądu Okręgowego w Opolu, wykładowca KSSiP.

¹ Postanowienie SN z 27.5.2015 r., III KO 34/15, OSNKW 2015, Nr 10, poz. 85.

² Dz.U. Nr 89, poz. 556 ze zm., dalej jako: PWKPK.

Teza głosowanego postanowienia została sformułowana na tle następującej sytuacji procesowej:

Sąd Rejonowy w W. postanowieniem z 18.2.2015 r., na podstawie art. 11a PWKPK, wystąpił do Sądu Apelacyjnego w W. o przekazanie sprawy P.R. i innych oskarżonych o czyny z art. 254 § 1 KK w zw. z art. 57a § 1 KK do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu. Sąd Apelacyjny w W. postanowieniem z 2.3.2015 r. uwzględnił wniosek Sądu Rejonowego w W. i przekazał sprawę do rozpoznania Sądowi Rejonowemu w M.

Sąd Rejonowy w M. postanowieniem z 27.4.2015 r., na podstawie art. 37 KPK, wystąpił do Sądu Najwyższego o przekazanie tej sprawy innemu sądowi równorzędnemu. Uzasadniając wystąpienie, sąd *a quo* podniósł, że Sąd Apelacyjny w W., przekazując do rozpoznania niniejszą sprawę, „nie wziął pod uwagę wielu istotnych okoliczności, nieznanych mu w chwili orzekania”, w tym wynikających z danych statystycznych za 2014 r., jak również sytuacji kadrowej w Sądzie Rejonowym w M. oraz zmian personalnych, jakie zaszły w sądach rejonowych z okręgu właściwości Sądu Okręgowego w W., w świetle których to okoliczności należy uznać, że orzekaniu w sprawie przez Sąd Rejonowy w M. sprzeciwia się dobro wymiaru sprawiedliwości.

Sąd Najwyższy postanowieniem z 27.5.2015 r., III KO 34/15, nie uwzględnił wniosku Sądu Rejonowego w M. o przekazanie przedmiotowej sprawy, na podstawie art. 37 KPK, innemu sądowi równorzędnemu oraz sformułował pogląd ujęty w tezie głosowanego orzeczenia.

Pogląd Sądu Najwyższego wyrażony w głosowanym postanowieniu zasługuje na aprobatę, jednak jego lakoniczne uzasadnienie oraz brak argumentacji, że „stanowisko zajęte przez Sąd Apelacyjny w postanowieniu wydanym w trybie art. 11a ustawy z 6.6.1997 r. – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego jest ostateczne i wiążące dla sądu, któremu sprawę przekazano”, składają do podjęcia głębszych rozważań w aspekcie podniesionych kwestii.

Na tle przytoczonego zapatrywania rozważenia zatem wymagają trzy zagadnienia.

Po pierwsze, trzeba odpowiedzieć na pytanie, w jakich sytuacjach może nastąpić przekazanie sprawy przez sąd apelacyjny, na podstawie art. 11a PWKPK, innemu sądowi równorzędnemu.

Po drugie, należy omówić problem, czy przekazanie sprawy przez sąd apelacyjny innemu sądowi równorzędnemu, na podstawie wyżej powołanego przepisu, jest wiążące dla sądu *a quo*, któremu sprawa została przekazana, i wyłącza możliwość tego sądu do wystąpienia, na podstawie art. 37 KPK, z wnioskiem do Sądu Najwyższego o przekazanie tej sprawy innemu sądowi równorzędnemu.

Po trzecie, rozważenia wymaga kwestia, w jakich sytuacjach procesowych Sąd Najwyższy może przekazać sprawę, na podstawie art. 37 KPK, innemu sądowi równorzędnemu.

Przechodząc do pierwszego z wymienionych zagadnień, należy zauważyć, że właściwość przekazania sprawy przez sąd apelacyjny innemu sądowi równorzę-

nemu na wniosek sądu miejscowo właściwego, z uwagi na upływający termin przedawnienia karalności przestępstwa, reguluje art. 11a PWKPK. Według tego przepisu, stanowiącego *novum* w naszej procedurze karnej: „Jeżeli rozpoznanie sprawy w sądzie miejscowo właściwym nie jest możliwe w terminie zabezpieczającym uniknięcie przedawnienia karalności przestępstwa określonym w art. 101 KK, uwzględniając wniosek sądu właściwego, sąd apelacyjny może przekazać taką sprawę do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu”³. Zatem motywem uzasadniającym odstąpienie przez sąd apelacyjny od reguł właściwości miejscowej określonych w art. 31 i art. 32 KPK jest okoliczność, że w razie nieskorzystania z możliwości, jaką stwarza wyżej cytowany przepis, może nastąpić przedawnienie karalności przestępstwa określone w art. 101 KK. Przytoczone unormowanie jest wprawdzie podyktowane względami utylitarnymi, wzbudza jednak zastrzeżenia w doktrynie⁴, mimo że nie narusza standardów ustawowego uregulowania właściwości sądów⁵.

Przekazanie zatem sprawy do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu w trybie art. 11a PWKPK jest oparte na założeniu, że sprawa wymaga podjęcia pracochłonnych czynności zmierzających do merytorycznego rozstrzygnięcia, które w konkretnym sądzie, z określonych powodów, nie mogłyby zostać podjęte w terminie zabezpieczającym uniknięcie przedawnienia karalności czynu, nie zaś podjęcia czynności zmierzających jedynie do rozstrzygnięcia formalnego⁶. W sytuacji gdy przesłanką prawną wyłączenia sądu właściwego od orzekania w sprawie jest niemożność rozpoznania jej przez ten sąd w „terminie zabezpieczającym uniknięcie karalności przestępstwa”, sądem uprawnionym do przekazania sprawy innemu sądowi równorzędnemu jest sąd apelacyjny, w którego okręgu funkcjonuje właściwy sąd⁷. Tak więc organem właściwym do rozpoznania wniosku o przekazanie sprawy uzasadnionego niemożnością jej rozpoznania przed upływem okresu przedawnienia jest wyłącznie sąd apelacyjny⁸, niezależnie od tego, czy sądem właściwym, według reguł właściwości rzeczowej, jest sąd rejonowy, czy sąd okręgowy.

Przekazując sprawę innemu sądowi równorzędnemu, sąd apelacyjny wydaje w tym przedmiocie postanowienie (art. 93 § 1 KPK), na posiedzeniu (art. 95 § 1 KPK), w składzie określonym w art. 30 § 1 KPK. Strony mogą wziąć udział w posiedzeniu, jeżeli się stawią (*arg. ex art. 96 § 2 KPK*).

Rozważając kwestię drugą, *prima vista* należy stwierdzić, że postanowienie wydane przez sąd apelacyjny na podstawie art. 11a PWKPK nie podlega zaskarżeniu, gdyż w tym wypadku nie ma zastosowania art. 35 § 3 KPK. Przepis ten odnosi się jedynie do postanowienia wydanego na podstawie § 1 i 2 art. 35 KPK⁹. Na-

³ Przepis ten został dodany przez art. 2 ustawy z 20.7.2000 r. o zmianie ustawy – Kodeks postępowania karnego, ustawy – Przepisy wprowadzające Kodeks postępowania karnego oraz ustawy – Kodeks karny skarbowy, Dz.U. Nr 62, poz. 717.

⁴ K. Marszał, *Proces karny. Zagadnienia ogólne*, Katowice 2013, s. 202; Zob. także: W. Posnow, [w:] Z. Świda, R. Ponikowski, W. Posnow, *Postępowanie karne. Część ogólna*, Warszawa 2008, s. 134.

⁵ P. Hofmański (red.), E. Sadzik, K. Zgryzek, *Kodeks postępowania karnego*. Tom III. Komentarz do art. 468–682, Warszawa 2004, s. 582.

⁶ Zobacz: post. SA w Warszawie z 13.7.2001 r., II AKO 431/01, OSA 2002, Nr 1, poz. 5; post. SN z 27.1.2007 r., V KO 112/06, OSNwSK 2007, Nr 1, poz. 129.

⁷ Zobacz: post. SN z 12.8.2008 r., II KO 60/08, OSNwSK 2008, Nr 1, poz. 1627.

⁸ Zobacz: post. SN z 10.6.2006 r., II KO 22/03, OSNwSK 2003, Nr 1, poz. 1261.

⁹ P. Hofmański (red.), E. Sadzik, K. Zgryzek, *op. cit.*, s. 584.

leży zatem przyjąć, że postanowienie sądu apelacyjnego wydane na podstawie art. 11a PWKPK jest wiążące i ostateczne dla sądu, któremu sprawa została przekazana do rozpoznania, w tym sensie, że nie podlega ono kontroli ze względu na brak podstawy prawnej do jego zaskarżenia. Owo związanie sądu *a quo* orzeczeniem sądu apelacyjnego nie ma jednak charakteru trwałego, obowiązującego przez cały tok późniejszego postępowania, lecz oznacza tylko konieczność przystąpienia przez sąd merytoryczny do rozpoznania przekazanej mu w ten sposób sprawy. Sąd *a quo* nie jest legitymowany, na podstawie art. 35 KPK, do stwierdzenia swej niewłaściwości. Nie wyłącza to jednak możliwości sądu *a quo* do zajęcia w późniejszym etapie postępowania (np. na rozprawie głównej) odmiennej stanowiska, w sytuacji gdy ujawniłyby się nowe istotne okoliczności mające wpływ na orzeczenie w przedmiocie właściwości. Postanowienie sądu apelacyjnego wydane na podstawie art. 11a PWKPK nie tworzy bowiem niewzruszalnego stanu prawnego w odniesieniu do kwestii właściwości miejscowej sądu. To w konsekwencji oznacza, że jeżeli po wydaniu postanowienia przez sąd apelacyjny w sprawie ujawnią się nowe, nieznanie wcześniej okoliczności, które mogą wywierać wpływ na swobodę orzekania oraz stwarzać przekonanie o braku warunków do rozpoznania sprawy w sposób obiektywny, sąd *a quo* może wystąpić, na podstawie art. 37 KPK, z wnioskiem do Sądu Najwyższego o przekazanie sprawy innemu sądowi równorzędnemu ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości. W tym zakresie istotne są także względy związane ze społecznym zaufaniem do obiektywnego i bezstronnego wymiaru sprawiedliwości.

Zważyć bowiem należy, że z przepisu art. 37 KPK wcale nie wynika, iż z inicjatywą przekazania sprawy może wystąpić jedynie sąd „pierwotnie” właściwy miejscowo, to jest właściwy wedle ustawy. Wydanie postanowienia przez sąd apelacyjny, na podstawie art. 11a PWKPK, w przedmiocie zmiany właściwości miejscowej sądu nie stoi zatem na przeszkodzie wystąpieniu sądu właściwego do Sądu Najwyższego, na podstawie art. 37 KPK, gdyż „sądem właściwym” w rozumieniu art. 37 KPK jest również sąd, który uzyskał właściwość miejscową na skutek uprzedniej delegacji, opartej na przepisie art. 11a PWKPK¹⁰.

Analizując przepis art. 37 KPK, stanowiący podstawę przekazania sprawy do rozpoznania innemu sądowi równorzędnemu, jeżeli wymaga tego dobro wymiaru sprawiedliwości, należy skonstatować, że przepis ten stanowi odstępstwo zarówno od zasady rozpoznania sprawy przez sąd miejscowo właściwy na skutek wskazania innego sądu równorzędnego, jak i od konstytucyjnej zasady rozpoznania sprawy przez właściwy sąd (art. 45 ust. 1 Konstytucji RP). Stąd też na tle obecnego unormowania właściwości z przekazania sprawy (art. 37 KPK) w doktrynie¹¹

¹⁰ Warto zauważyć, że w odniesieniu do właściwości z delegacji uregulowanej w art. 36 KPK SN uznał, że „pierwotnie podjęta w trybie art. 36 KPK decyzja o zmianie właściwości miejscowej sądu nie stoi na przeszkodzie wydania rozstrzygnięcia na podstawie art. 37 KPK”. Zobacz: post. SN z 4.4.1995 r., III Ko 13/95, OSNKW 1995, Nr 7–8, poz. 49; post. SN z 26.9.2011 r., II Ko 63/11, OSNwSK 2011, poz. 1682.

¹¹ T. Grzegorzczak, Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom I. Artykuły od 1–467, Warszawa 2014, s. 210; P. Hofmański (red.), E. Sadzik, K. Zgryzek, Kodeks postępowania karnego. Tom I. Komentarz do artykułów 1–296, Warszawa 2011, s. 307; T. Artymiak, Przekazanie sprawy z sądu miejscowo właściwego do innego sądu równorzędnego w orzecznictwie Sądu Najwyższego, [w:] K. Ślebza (red.), Studia i analizy Sądu Najwyższego. Tom I, Warszawa 2007, s. 134; J. Grajewski, S. Steinborn, [w:] J. Grajewski, L.K. Paprzycki, S. Steinborn, Kodeks postępowania karnego. Komentarz. Tom 1 do art. 1–424, Warszawa 2013, s. 177.

i w judykaturze¹² występuje jednolite stanowisko, że „przepis art. 37 KPK, jako wyjątkowy, nie podlega wykładni rozszerzającej”, przekazanie zatem sprawy innemu sądowi równorzędnemu powinno mieć miejsce wyjątkowo, gdyż „podważa ono zaufanie do niezależności sądów i niezawisłości sędziów”¹³.

Powstaje więc pytanie, co stanowi przesłankę uzasadniającą przekazanie sprawy innemu sądowi równorzędnemu na podstawie art. 37 KPK. Omawiając ten przepis, należy zauważyć, że ustawodawca użył w nim określenia „dobro wymiaru sprawiedliwości”, które ma charakter oceny. Może zatem obejmować różne sytuacje. W doktrynie¹⁴ występuje pogląd, że „dobro wymiaru sprawiedliwości” należy wiązać z „urzeczywistnieniem bezstronności i niezawisłości” orzekania. Dobro wymiaru sprawiedliwości, w rozumieniu art. 37 KPK, to stan, w którym w procesie rzetelnym i jawnym, toczącym się bez nieuzasadnionej zwłoki przed właściwym, niezawisłym i bezstronnym sądem, przy zachowaniu domniemania niewinności oskarżonego i zapewnieniu mu odpowiedniej obrony, całokształt okoliczności towarzyszących stosowaniu norm procesowych sprzyja ustaleniu prawdy oraz wykryciu i pociągnięciu do odpowiedzialności karnej sprawcy przestępstwa, a uchronieniu przed taką odpowiedzialnością osoby niewinnej, a także orzeczeniu środków przewidzianych w prawie karnym, zgodnie z wytycznymi ustawowymi, ich stosowaniu i wymiaru, w celu zwalczania przestępstw, i ich zapobieganiu oraz umacnianiu poszanowania prawa i zasad współżycia społecznego, z uwzględnieniem prawnie chronionych interesów pokrzywdzonego¹⁵. Dobro to jest zatem tożsame z zapewnieniem sprawiedliwości proceduralnej, którą w piśmiennictwie naukowym rozumie się jako uczciwe, zgodne z przepisami oraz sumienne postępowanie organów procesowych w najlepszej woli zadośćuczynienia prawu i urzeczywistnienia sprawiedliwości materialnej¹⁶. „W rezultacie więc przyjmuje się w literaturze procesu karnego, że w wypadku gdy zachodzi okoliczność stanowiąca przeszkodę w osiągnięciu stanu określonego wyliczonymi zadaniami, i jest ona tego rodzaju, iż nie może być usunięta bez przekazania sprawy innemu sądowi równorzędnemu, wtedy i tylko wtedy Sąd Najwyższy jest uprawniony do takiego przeniesienia”¹⁷. Dobro wymiaru sprawiedliwości, w rozumieniu art. 37 KPK, pozwala zatem przekazać sprawę z sądu właściwego do sądu równorzędnego, gdy przeprowadzenie rzetelnego procesu karnego nie jest możliwe w tym pierwszym sądzie, możliwe jest natomiast w drugim – przez stworzenie warunków bezstronności i obiektywizmu orzekania lub zakończenia postępowania w rozsądnym terminie¹⁸. W orzecznictwie Sądu Najwyższego po-

¹² Zobacz: post. SN z 12.2.2002 r., V KO 4/02, Legalis; post. SN z 13.12.2002 r., III KO 53/02, Legalis; post. SN z 21.1.2003 r., III KO 59/02, Legalis; post. SN z 27.11.2013 r., IV KO 90/13, www.sn.pl; post. SN z 6.11.2013 r., V KO 74/13, Prok. i Pr. 2014, Nr 2, poz. 18; post. SN z 18.9.2013 r., V KO 65/13, KZS 2013, z. 11, poz. 29; post. SN z 22.8.2013 r., II KO 44/13, Legalis; post. SN z 25.6.2013 r., V KO 45/10, OSNwSK 2010, poz. 909; post. SN z 14.3.2013 r., III KO 8/13, Legalis; post. SN z 11.1.2012 r., II KO 93/11, KZS 2012, z. 4, poz. 22.

¹³ Zobacz: post. SN z 21.11.2012 r., IV KO 82/12, KZS 2013, z. 2, poz. 20; post. SN z 20.10.2010 r., IV KO 110/10, OSNwSK 2010, poz. 2013.

¹⁴ L.K. Paprzycki, Dobro wymiaru sprawiedliwości – art. 37 KPK, [w:] J. Jakubowska-Hara, C. Nowak, J. Skupiński, Reforma prawa karnego. Propozycje i komentarze. Księga pamiątkowa Profesor Barbary Kunickiej-Michalskiej, Warszawa 2008, s. 397.

¹⁵ *Ibidem*, s. 397.

¹⁶ *Ibidem*.

¹⁷ R.E. Masznic, Przekazanie sprawy ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości (art. 37 KPK), Prok. i Pr. 2007, Nr 8–9, s. 118.

¹⁸ L.K. Paprzycki, *op. cit.*, s. 397.

jęcie „dobra wymiaru sprawiedliwości” obejmuje także konieczność przekazania sprawy innemu sądowi równorzędnemu w sytuacji, gdy stwarza to tylko warunki do rozpoznania sprawy w rozsądnym terminie¹⁹. Samo zaś „dobro wymiaru sprawiedliwości” jako kryterium uzasadniające przekazanie sprawy, na podstawie art. 37 KPK, jest odnoszone głównie do takich sytuacji, które mogą wywierać wpływ na swobodę orzekania lub stwarzać przekonanie o braku warunków do rozpoznania sprawy przez sąd miejscowo właściwy²⁰. Nie mogą zatem stanowić podstawy do przekazania sprawy innemu sądowi równorzędnemu, z uwagi na dobro wymiaru sprawiedliwości (art. 37 KPK), względy natury techniczno-organizacyjnej, utrudniające prowadzenie postępowania²¹, a także warunki organizacji pracy sądów, zwłaszcza wiążące się z badaniem obciążenia sprawami poszczególnych jednostek, ich obsady kadrowej oraz warunków lokalowych²².

W świetle przeprowadzonych rozważań należy stwierdzić, że Sąd Najwyższy słusznie uznał w glosowanym orzeczeniu, że przejściowe trudności organizacyjne sądu związane z jego sytuacją kadrową, warunki organizacji pracy sądu, jego obsada kadrowa nie mieszczą się w kategorii szczególnych okoliczności podlegających ocenie na płaszczyźnie art. 37 KPK i nie uzasadniają przekazania sprawy, na podstawie wymienionego przepisu, innemu sądowi równorzędnemu ze względu na dobro wymiaru sprawiedliwości.

Commentary to the Supreme Court decision of 27 May 2015, file No III KO 34/15

Summary

The author discusses the transfer of a case by the Court of Appeal to another parallel court under Article 11a of the Act of 6 June 1997 – the Provisions Introducing the Code of Criminal Procedure, as well as the scope of binding the court a quo with the decision of the Court of Appeal under the provision referred to above.

In addition, an analysis of the provision of Article 37 of the Code of Criminal Procedure allows the Supreme Court to transfer a case for review by another parallel court at the request of the competent court, if justified by the welfare of the justice system.

¹⁹ Zobacz: post. SN z 13.8.2013 r., V KO 61/13, www.sn.pl.

²⁰ Zobacz post. SN: z 17.5.2006 r., II KO 27/06, OSNwSK 2006, Nr 1, poz. 1036; z 13.8.2013 r., V KO 61/13, www.sn.pl; z 23.10.2013 r., IV KO 74/13, Legalis; z 22.1.2014 r., V KO 87/13, Prok. i Pr. 2014, Nr 4, s. 12.

²¹ Zobacz post. SN: z 10.5.2000 r., II KO 90/00, OSNKW 2000, Nr 5–6, poz. 48; z 18.3.2005 r., III KO 8/2005, OSNwSK 2005, poz. 596; z 12.3.2008 r., II KO 3/2008, OSNwSK 2008, Nr 1, poz. 596.

²² Zobacz: post. SN z 28.3.2008 r., II KO 13/08, OSNwSK 2008, Nr 1, poz. 755.

Glosa do wyroku WSA w Szczecinie z 19.2.2015 r., I SA/Sz 1435/14¹. Wydatki na aplikację ogólną jako koszty uzyskania przychodów

*Rafał Bernat**

Streszczenie

W glosowanym wyroku Wojewódzki Sąd Administracyjny² w Szczecinie zakwestionował możliwość zaliczenia wydatków ponoszonych przez aplikanta w celu odbycia aplikacji ogólnej do kosztów uzyskania przychodów podatnika. Przedmiotem sporu była kwestia ustalenia rzeczywistego dochodu aplikanta w kontekście otrzymywanego przez niego od Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury³ stypendium na czas aplikacji. Sąd stwierdził, że wydatki na bilety kolejowe z miejsca zamieszkania do miejsca odbywania zajęć oraz noclegi mają charakter racjonalny, zostały poniesione definitywnie (właściwie udokumentowane) i nie znajdują się na liście negatywnych kosztów podatkowych. Jednocześnie sąd uznał, że nie zaistniał związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy wydatkami a zabezpieczeniem (zachowaniem) lub powstaniem nowego źródła przychodu. Zdaniem autora sąd postąpił w sposób niezasadny analogią do innych zawodów prawniczych oraz sformułował (niemające odzwierciedlenia w przepisach podatkowych) pojęcie odwróconego związku przyczynowo-skutkowego. Ponadto za nieistotny dla sprawy uznał sąd wymóg określonej obecności aplikanta na zajęciach i związaną z nim

* Prawnik, doktorant w Katedrze Prawa Finansowego i Podatkowego Akademii Leona Koźmińskiego w Warszawie, doradca podatkowy.

¹ Wyrok WSA w Szczecinie z 19.2.2015 r., I SA/Sz 1435/14, Legalis.

² Dalej jako: WSA.

³ Dalej również jako: KSiP.

konieczność ponoszenia wydatków na podróż i nocleg. W opinii glosatora aplikant spełnił wszystkie ustawowe przesłanki, aby wydatki będące przedmiotem sporu mogły zostać zakwalifikowane do kosztów uzyskania przychodów.

Przedmiotem postępowania sądownoadministracyjnego o sygn. I SA/Sz 1435/14 przed WSA w Szczecinie było rozpatrzenie skargi podatnika na interpretację indywidualną wydaną przez Dyrektora Izby Skarbowej właściwej dla siedziby podatnika. Podatnik odbywał aplikację ogólną, uczestnicząc w zajęciach prowadzonych przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury oraz praktykach zawodowych w sądach i prokuraturach. W związku z tym aplikant ponosił wydatki na bilety kolejowe pomiędzy miejscem zamieszkania a lokalizacją odbywanych zajęć oraz wydatki za nocleg w hotelu. Podczas trwania aplikacji otrzymał decyzją Dyrektora KSSiP stypendium. Świadczenie to jest jednak uzależnione od obecności aplikanta na zajęciach. W razie absencji w wymiarze ponad 20% zajęć lub praktyk objętych programem aplikacji w danym roku szkoleniowym Dyrektor KSSiP ma prawo skreślić podatnika z listy aplikantów (zgodnie z art. 41 ust. 2 pkt 2 KSSiPU⁴). Zdaniem skarżącego otrzymane stypendium stanowiło dla niego przychód w rozumieniu art. 10 ust. 1 pkt 9 PODOFizU⁵. Wysokość wypłacanego stypendium zależy od obecności aplikanta na zajęciach. Dlatego też aplikant uznał, że wydatki na nocleg oraz bilety kolejowe stanowią koszty uzyskania przychodów w świetle art. 22 PODOFizU, pomniejszające osiągnany przez niego przychód. Z uwagi na wydanie przez organ podatkowy II instancji niekorzystnej interpretacji indywidualnej aplikant wezwał Dyrektora Izby Skarbowej do usunięcia naruszenia przepisów prawa, po czym wniósł skargę do WSA w Szczecinie. 19.2.2015 r. WSA skargę jednak oddalił i uznał za zasadną interpretację indywidualną, w której organ podatkowy określił stanowisko aplikanta jako nieprawidłowe. Przyznał przy tym, że istota sporu sprowadza się do możliwości zakwalifikowania wydatków, jakie poniósł skarżący na odbycie aplikacji ogólnej, do kosztów uzyskania przychodów na gruncie podatku dochodowego od osób fizycznych. W sentencji wyroku stwierdzono, że wydatki wtedy kwalifikują się do kosztów uzyskania przychodów, gdy są racjonalne, gospodarczo uzasadnione, a podatnik jest w stanie wykazać związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy definitywnie poniesionym wydatkiem a zachowaniem (zabezpieczeniem) lub powstaniem nowego źródła przychodów. Dodatkowo wydatek powinien być właściwie udokumentowany oraz nie znajdować się w tzw. katalogu kosztów negatywnych (*vide* art. 23 PODOFizU). Koszty uzyskania przychodów są ściśle i funkcjonalnie przyporządkowane do konkretnego przychodu. Zdaniem sądu, pomimo spełnienia niektórych kryteriów zaliczenia wydatków do kosztów uzyskania przychodów, pomiędzy wydatkami poniesionymi przez aplikanta a otrzymanym stypendium nie wystąpił związek przyczynowo-skutkowy. Ponadto stypendium nie jest uzależnione od wyników w nauce czy sytuacji materialnej aplikanta. Sąd wyraził także pogląd, że celem aplikacji ogól-

⁴ Ustawa z 23.1.2009 r. o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, tekst jedn.: Dz.U. z 2016 r. poz. 150, dalej jako: KSSiPU.

⁵ Ustawa z 26.7.1991 r. o podatku dochodowym od osób fizycznych, Dz.U. z 2012 r. poz. 361 ze zm., dalej jako: PODOFizU.

nej nie jest osiągnięcie stypendium, lecz podnoszenie kwalifikacji niezbędnych do ewentualnej pracy zawodowej. Co więcej, stwierdził, że w tej sprawie ma miejsce odwrócony związek przyczynowo-skutkowy, gdyż przychód „uzyskiwany jest niejako z góry na podstawie decyzji Dyrektora Szkoły”. Wymóg obecności aplikanta na zajęciach jest wypełnianiem podstawowych obowiązków aplikanta (kwestia zmniejszenia lub odebrania stypendium występuje pobocznie). Przyrównał także wspomniane stypendium do świadczeń alimentacyjnych wypłacanych dorosłemu człowiekowi oraz do dotacji dla beneficjenta. Kończąc, WSA w Szczecinie skomentował liczne wyroki wydane w sprawie możliwości zaliczenia do kosztów uzyskania przychodów wydatków ponoszonych przez aplikantów na odbycie aplikacji radcowskiej. Zauważyć przy tym należy, że cytowany przez WSA wyrok NSA z 17.10.2014 r.⁶ dotyczył podatnika, który rozpoczął prowadzenie działalności gospodarczej, zaś w tej konkretnej sprawie odniesiono jego sentencję do aplikanta aplikacji ogólnej, podnosząc, że wydatki aplikanta mają charakter osobisty i służą zdobyciu kwalifikacji zawodowych.

Reasumując, WSA w Szczecinie stwierdził, że wydatki ponoszone przez aplikanta na bilety kolejowe i noclegi, mające zapewnić odbycie aplikacji ogólnej, nie mogą stanowić dla niego kosztów uzyskania przychodów, gdyż przede wszystkim nie zaistniał związek przyczynowo-skutkowy pomiędzy przychodem ze stypendium a poniesionymi wydatkami. Wyrok ten jest prawomocny.

Komentarz

Studentowi prawa, który otrzymał absolutorium i uzyskał pozytywną ocenę na obronie pracy magisterskiej, macierzysta uczelnia może nadać tytuł zawodowy magistra prawa. Aby jednak mógł on wykonywać jeden z zawodów prawniczych, musi zdać szereg egzaminów i – jak ma to miejsce w przypadku prokuratora i sędziego – odbyć aplikację, którą rozpoczyna aplikacja ogólna trwająca 12 miesięcy. Warunkiem jej ukończenia jest uzyskanie pozytywnych ocen ze wszystkich sprawdzianów objętych programem. Dopiero po odbyciu aplikacji ogólnej aplikant może ubiegać się o kontynuowanie szkolenia na aplikacji sędziowskiej lub prokuratorskiej albo podjąć pracę na stanowisku referendarza sądowego, asystenta prokuratora, czy też asystenta sędziego. Glosowany wyrok porusza aktualną i mogącą wzbudzać spore zainteresowanie aplikantów problematykę odnoszącą się do możliwości wykazania kosztów podatkowych w przedmiocie ponoszonych wydatków na odbycie aplikacji. Ponieważ często dla aplikantów przyznane stypendium stanowi główne źródło przychodów, próby pomniejszenia przez nich podstawy opodatkowania wydają się zrozumiałe.

Podatnik otrzymuje stypendium, które należy kwalifikować zgodnie z art. 20 ust. 1 w zw. z art. 10 ust. 1 pkt 9 PODOFizU jako „inny przychód”. Nie ma podstaw ku temu, aby wszystkie przychody wymienione w art. 20 ust. 1 PODOFizU

⁶ Wyrok NSA z 17.10.2014 r., II FSK 2304/12, Legalis.

określać wspólnym mianem, gdyż nawet w ramach przychodu ze stypendium występują znaczne różnice spowodowane złożonością tego świadczenia⁷. Sąd jest jednak zdania, że przychody z tytułu dotacji, subwencji, alimentów i stypendiów nie są związane (ze swojej istoty) z wydatkami poniesionymi w celu ich osiągnięcia. Postulowanie wystąpienia wspólnych kryteriów dla innych przychodów z art. 20 ust. 1 PDOFizU może być niezasadne, wzięwszy pod uwagę istotę stypendium dla aplikanta. Szczegółowe określenie charakteru stypendium przyznawanego aplikantom aplikacji ogólnej można odnaleźć w uzasadnieniu do ustawy o KSSIP⁸. Wedle założenia prawodawcy stypendium ma zarówno służyć pokryciu ogólnych wydatków na utrzymanie aplikanta, jak i zachęcić go do kontynuowania nauki na aplikacji specjalistycznej. Dodatkowo wprowadzenie przesłanek zwrotu stypendium miało zmobilizować aplikantów do uczestnictwa w zajęciach oraz zapobiec sytuacji, w której wybieraliby oni inne zawody prawnicze (jak adwokat, radca prawny). Dlatego też stypendium dla aplikanta nie można wprost przyrównać do alimentów (świadczenie przysługujące najczęściej *ex lege*) lub dotacji (wymagany wkład własny beneficjenta). Także porównanie go do subwencji nie wydaje się trafne, gdyż w odróżnieniu od otrzymującego subwencję aplikant nie ma roszczenia o przyznanie mu stypendium (decyzja o zwrocie ma charakter uznaniowy). Mając na uwadze powyższe, trudno formułować tezę dotyczącą istniejącej analogii pomiędzy kosztami uzyskania przychodów dotyczącymi stypendium a np. subwencją czy dotacją. Zdaniem autora glosy sąd przyjął nieuprawnione założenie, że otrzymanie stypendium nie jest związane z poniesieniem żadnych wydatków przez aplikanta.

Należy jednak wyrazić aprobatę dla ogólnych przesłanek sformułowanych przez sąd, od których zaistnienia uzależniana jest kwalifikacja wydatków do kosztów uzyskania przychodów podatnika. WSA w Szczecinie dokonał wykładni przepisów art. 22 ust. 1 i n. PDOFizU zgodnie z obowiązującą linią orzecniczą⁹. Wedle opinii sądu, aby wydatek mógł stanowić koszt uzyskania przychodów, muszą zostać spełnione dwie przesłanki pozytywne, tj. właściwe udokumentowanie wydatku oraz związek przyczynowy pomiędzy wydatkiem a możliwością stworzenia źródła przychodu lub zabezpieczenia dotychczasowego, i jedna negatywna – w postaci braku występowania wydatku w katalogu określonym w art. 23 PDOFizU. Dokonując wykładni językowej i celowościowej wspomnianych przepisów, należy jeszcze wymagać, aby wydatek był związany przynajmniej pośrednio ze źródłem przychodów oraz został poniesiony w sposób racjonalny, logiczny i ekonomicznie uzasadniony. Tym samym nie może on być nieproporcjonalny do planowanego przychodu. Jeśli bowiem aplikant ma wiedzę o wysokości stypendium (*vide* art. 42 ust. 2 KSSIPU), nie może ponosić wydatków np. na bilet lotniczy czy nocleg w pięciogwiazdkowym hotelu. Zadaniem podatnika rozliczającego koszty

⁷ Porównaj: B. Kucia-Guściora, Stypendia – status prawny i zasady opodatkowania. Próba systematyki, Studia Prawnicze KUL 2009, Nr 2–3, s. 51–90.

⁸ Uzasadnienie do projektu ustawy o Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury, http://radalegislacyjna.gov.pl/sites/default/files/dokumenty/uzasadnienie_do_ustawy_57.pdf, dostęp: 7.6.2015 r.

⁹ Por. wyr. NSA: z 6.6.2013 r., II FSK 1989/11, Legalis; z 1.6.2011 r., II FSK 140/10, Legalis; z 11.1.2005 r., FSK 1049/04, Legalis.

uzyskania przychodów jest wykazanie osiągniętego dochodu, gdyż to jest jego efektywnym przysporzeniem i podstawą opodatkowania. Ponoszenie wydatków nieproporcjonalnie wysokich wobec przewidywanego przychodu czyni działania podatnika nieracjonalnymi lub wręcz ekonomicznie nieuzasadnionymi.

W stosunku do określenia kosztów uzyskania przychodów należy w tym przypadku stosować zasady ogólne przewidziane m.in. w art. 22 i 23 PODOFizU. W glosowanym wyroku sąd stwierdza, że koszty uzyskania przychodów związane są zawsze z uzyskaniem przychodu z konkretnego źródła i pomniejszają przychody z tego źródła. Taki pogląd nie wydaje się uprawniony w nawiązaniu do treści art. 22 ust. 3 PODOFizU, wedle którego jeżeli podatnik ponosi przychody z różnych źródeł i nie jest możliwe ustalenie kosztów przypadających na poszczególne źródła, to koszty ustala się w takim stosunku, w jakim pozostają przychody z tych źródeł w ogólnej kwocie przychodów. Tym samym brak precyzyjnego przyporządkowania jednostkowego kosztu uzyskania przychodów do źródła przychodu (w tym wypadku stypendium) nie wyłącza *ex lege* możliwości pomniejszenia ogólnej wartości przychodów o te koszty.

Sąd zdaje się aprobować występujący w niektórych interpretacjach indywidualnych prawa podatkowego pogląd, że w stosunku do aplikantów aplikacji ogólnej przychód równy jest dochodowi, gdyż nie ma możliwości wykazania kosztów uzyskania przychodów¹⁰. Takie założenie jest przykładem stosowania wykładni *pro fisci* lub wręcz działania *contra legem*. Nie ma bowiem w przepisach podatkowych norm prawnych, które by zabraniały wliczania w koszty uzyskania przychodów wydatków na aplikacje ogólną. Każdy przypadek rozliczania się podatnika z podatku dochodowego powinien być rozpatrywany przez organ podatkowy lub sąd jednostkowo. Chociaż z perspektywy przychodu związanego ze stypendium sytuacja prawno-podatkowa aplikantów może się wydawać podobna, to jednak należy brać pod uwagę, że mogą oni ponosić różne wydatki i w odmienny sposób je dokumentować. Dlatego też twierdzenie, że przychód aplikanta aplikacji ogólnej z tytułu stypendium otrzymywanego z KSSiP równy jest jego dochodowi, stanowi naruszenie art. 26 ust. 1 PODOFizU, określającego sposób obliczenia podstawy opodatkowania w podatku dochodowym od osób fizycznych. Jeśli zatem aplikant poniesie inne wydatki i zakwalifikuje je do kosztów uzyskania przychodów, to zadaniem organu podatkowego (a w razie postępowania sądowno-administracyjnego także sądu) jest odniesienie się *explicite* do jego twierdzeń jako podatnika. Podstawą braku uznania kosztów podatkowych musi być uzasadnienie faktyczne i prawne, nie zaś ogólnikowe stwierdzenie, że koszty podatkowe podczas aplikacji ogólnej nie występują wcale.

Nie można się także zgodzić z tezą WSA w Szczecinie, że stypendium jest uzależnione od decyzji Dyrektora KSSiP, a aplikant musi jedynie zwrócić się do niego

¹⁰ Tak: Dyrektor Izby Skarbowej w Katowicach w interpretacji indywidualnej z 5.11.2010 r., IBPBII/1/415-684/10/BD; Dyrektor Izby Skarbowej w Bydgoszczy w interpretacji indywidualnej z 15.2.2012 r., ITPB1/415-1166/11/PSZ oraz z 12.8.2014 r., ITPB1/415-575/14/KK; Dyrektor Izby Skarbowej w Łodzi w interpretacji indywidualnej z 25.4.2014 r., IPTPB2/415-82/14-2/Akr – źródło: sip.mf.gov.pl/, dostęp: 24.7.2015r. W podobnym tonie wypowiedział się również WSA w Lublinie w wyroku z 4.2.2015 r., I SA/Lu 800/14, oraz WSA w Poznaniu w wyroku z 5.2.2015 r., I SA/Po 529/14 – źródło: <http://orzeczenia.nsa.gov.pl/>, dostęp: 24.7.2015 r.

z wnioskiem o przyznanie tego świadczenia. Jak to trafnie określił w podobnej sprawie jeden z wnioskodawców, aplikanta łączy szczególny stosunek prawny z KSSiP, a stypendium nie jest uzależnione od posiadanych umiejętności, wniosku do Dyrektora, lecz od posiadania statusu aplikanta tego typu aplikacji¹¹.

Ciekawy pogląd WSA w Szczecinie wyraża w temacie związku przyczynowo-skutkowego pomiędzy wydatkami aplikanta a przychodem ze stypendium. Zdaniem sądu mamy tu bowiem do czynienia z „odwróconym związkiem przyczynowo-skutkowym” rozumianym jako powstanie przychodu, a dopiero później rozdysonowanie tego wydatku celem odbycia aplikacji ogólnej. Twierdzenie jakoby przychód powstał jedynie w celu poniesienia wydatków przeczy naturalnemu procesowi osiągnięcia przychodu. Aby uzyskać realny przychód należy uprzednio ponieść konkretne wydatki, które mogą skutkować zachowaniem przychodu w dotychczasowej wartości lub powstaniem nowego jego źródła. Należy pamiętać, że stypendium nie jest przyznane „z dołu”, gdyż aplikant musi przez cały czas trwania aplikacji ogólnej spełniać kryteria uprawniające go do otrzymania tego świadczenia. Wykładnia celowościowa art. 43 i art. 44 KSSiPU prowadzi do wniosku, że ustawodawca przy konstrukcji tych przepisów położył szczególny nacisk na obowiązek aplikanta w zakresie obecności na zajęciach i praktykach zawodowych w ramach aplikacji. Ze środków publicznych ponoszone są liczne wydatki (zob. art. 49, art. 55 KSSiPU) związane ze szkoleniem aplikanta w ramach aplikacji ogólnej, dlatego też wymóg obecności aplikanta należy do podstawowych kryteriów przyznawania mu stypendium. Przychód ten należałoby zwrócić, jeśli aplikant nie przyjeżdżałby na zajęcia (tj. faktycznie nie ponosił wydatku na podróż i nocleg w mieście odbywania zajęć).

Teza o tym, że sądy administracyjne są zgodne co do braku możliwości kwalifikacji ponoszonych wydatków w trakcie aplikacji do kosztów uzyskania przychodów aplikanta, nie jest do końca koherentna z wydanymi wyrokami w tej kwestii. Judykatura w licznych wyrokach potwierdza konieczność poniesienia wydatków celem ukończenia aplikacji i nabycia uprawnień zawodowych¹². Należy przyznać, że nie jest to jednak linia obowiązująca, gdyż – jak słusznie zauważył WSA w Szczecinie – wydano szereg orzeczeń niekorzystnych dla aplikantów. W glosowanym wyroku sąd skomentował powoływany już wyrok NSA z 17.10.2014 r., II FSK 2304/12, dowodząc braku możliwości kwalifikacji wydatków na aplikację do kosztów podatkowych. Tak jak inne powołane przez WSA w Szczecinie wyroki orzeczenie to dotyczy w większości zagadnień niezwiązanych jedynie z kosztami uzyskania przychodów po stronie aplikanta aplikacji ogólnej. Wynika to z tego, że także aplikanci odbywający aplikację adwokacką, radcowską, notarialną, komorniczą starają się zaliczyć ponoszone w związku z nią wydatki do kosztów uzyskania

¹¹ Zobacz: interpretacja indywidualna z 14.5.2013 r. Dyrektora Izby Skarbowej w Warszawie, IPPB4/415-122/13-2/MP – źródło: sip.mf.gov.pl/, dostęp: 24.7.2015 r.

¹² Wyrok WSA w Gdańsku z 10.6.2014 r., I SA/Gd 366/14, Legalis; wyr. WSA w Łodzi z 4.4.2013 r., I SA/Łd 122/13, Legalis; wyr. WSA we Wrocławiu z 28.11.2012 r., I SA/Wr 1144/12, Legalis; wyr. WSA w Gdańsku z 22.7.2014 r., I SA/Gd 689/14, Legalis; wyr. WSA w Poznaniu z 4.4.2013 r., I SA/Po 50/13, Legalis.

przychodów¹³. Jednak w odniesieniu do aplikacji ogólnej istnieje istotna różnica. Przede wszystkim np. aplikanci radcowscy często w przyszłości prowadzą jednoosobowe działalności gospodarcze i są zarejestrowanymi czynnymi podatnikami VAT¹⁴. Ta cecha nie występuje w odniesieniu do aplikantów aplikacji ogólnej. Wydatki, o jakich mowa w wyroku NSA o sygn. II FSK 2304/12 dotyczą okresu kilku lat przed uzyskaniem uprawnień radcy prawnego (w trakcie aplikacji) i rozpoczęciem prowadzenia działalności gospodarczej¹⁵. Trudno więc przyrównywać pozycję obu typów podatników, tj. aplikanta aplikacji ogólnej i aplikanta aplikacji radcowskiej, nie zwracając uwagi na sposób wykonywania zawodu. Jeśli bowiem aplikant po ukończeniu aplikacji ogólnej i specjalistycznej zostanie powołany na stanowisko sędziego lub prokuratora, to niemożliwe jest, aby jednocześnie rozpoczął prowadzenie działalności gospodarczej. Także w trakcie trwania aplikacji możliwość zarabkowania aplikantów została w praktyce ograniczona do zatrudnienia na stanowiskach naukowych, dydaktycznych lub publicystycznych (art. 47 ust. 1 KSSiPU). Należy także przypomnieć, że aplikanci aplikacji ogólnej stanowią wąską grupę osób, których wykształcenie i wyszkolenie wymaga znacznych środków publicznych. W przyszłości wymiar sprawiedliwości może jednak korzystać z ich wiedzy i pracy w większym stopniu niż w przypadku adwokatów czy radców prawnych. Komparując liczbę przyjmowanych aplikantów na aplikację ogólną i np. aplikację radcowską, można dojść do wniosku, że rozstrzygnięcie (zarówno organu podatkowego, jak i sądu) w razie wątpliwości na korzyść aplikanta nie wiąże się z koniecznością poniesienia przez Skarb Państwa znacznych strat w zakresie wpływów podatkowych (z tytułu niższej podstawy opodatkowania).

Trudno również zgodzić się z tezą wyroku WSA w Szczecinie, że wydatki na aplikację mają charakter osobisty, służą jedynie podniesieniu kwalifikacji i nie mogą być traktowane jako koszty osiągnięcia przychodu. Sąd pominął także rozważania dotyczące przychodu, jaki osiągnie podatnik z tytułu wykonywania np. zawodu prokuratora lub sędziego. Co prawda nie tego dotyczyły wnioski o interpretację indywidualną kierowany przez aplikanta, jednak sąd – jako niezwiązany zarzutami strony skarżącej – mógł objąć swoimi rozważaniami także to, czy przychód z tytułu wykonywanego zawodu powstałby, gdyby aplikant w trakcie aplikacji ogólnej nie ponosił wydatków na dojazd do miejsca prowadzenia zajęć oraz wydatków na noclegi w miejscowości odbywania aplikacji.

¹³ Zobacz: *R. Bernat*, Koszty uzyskania przychodów w działalności prawniczej, Zeszyty Naukowe Uczelni Warszawskiej im. Marii Skłodowej-Curie 2014, Nr 3, s. 41–56.

¹⁴ Nawet w trakcie aplikacji aplikant radcowski zatrudniony na podstawie umowy zlecenia może zaliczyć niektóre wydatki związane z aplikacją do kosztów podatkowych. Por.: *M. Józefik*, Składki członkowskie i opłata za aplikację mogą być kosztem w podatku dochodowym dla aplikantów wykonujących czynności na podstawie umowy zlecenia, umowy o dzieło i umów pokrewnych, *Radca Prawny* 2009, Nr 4, s. 75; *M. Piotrowska*, Czy opłaty za udział w egzaminie konkursowym na aplikację, wpis na listę aplikantów, roczne za aplikację, składki członkowskie, egzamin zawodowy, wpis na listę adwokatów i radców prawnych stanowią koszty uzyskania przychodu?, *Palestra* 2013, Nr 3–4, s. 293; *R. Kubacki*, Głosa do wyroku WSA w Warszawie z dnia 7 marca 2013 r., III SA/Wa 2577/12, *Pal.* 2014, Nr 5–6, s. 173. Dodatkowo w przypadku aplikacji radcowskiej lub adwokackiej występuje zagadnienie związane z ponoszeniem przez pracodawcę wydatków na odbycie aplikacji przez pracownika. Zob. np.: interpretacja indywidualna z 14.5.2013 r. Dyrektora Izby Skarbowej w Warszawie, IPPB4/415-850/09-2/JK2 – źródło: sjp.mf.gov.pl/, dostęp: 24.7.2015 r.

¹⁵ Aktualnie NSA stoi na stanowisku, że wydatki ponoszone przez aplikantów radcowskich przed datą wpisu na listę radców prawnych oraz rozpoczęciem działalności gospodarczej kosztem uzyskania przychodów nie są. Tak w wyrokach z: 17.7.2015 r., II FSK 2786/14, *Legalis*; z 21.4.2015 r., II FSK 771/13, *Legalis*. Tak samo również w przypadku adwokatów sądy stwierdzają, że skoro aplikant nie ma pewności ukończenia aplikacji i uzyskania uprawnień, to nie było gwarancji osiągnięcia w przyszłości przychodu (nie zachowano kryterium „celowości” wydatku). Zob. wyr. NSA: z 9.7.2015 r., II FSK 3384/14, *Legalis* oraz z 22.7.2015 r., II FSK 521/15, *Legalis*.

Konkludując, głosowany wyrok jest dowodem na to, jak nieprecyzyjne przepisy w zakresie kosztów podatkowych (art. 22, 23 i n. PODOFizU) mogą być podstawą niekorzystnych orzeczeń dla aplikantów, którzy – co także potwierdził sąd – ponieśli wydatki w celu odbycia aplikacji ogólnej. Jako koszt uzyskania przychodów może być uznany wydatek, którego związek przyczynowo-skutkowy z możliwością zachowania lub powstania źródła przychodów jest ewidentny, a nie jest on wymieniony w katalogu z art. 23 PODOFizU. Wydatki na aplikację ogólną nie zostały wyłączone z kosztów uzyskania przychodów. Organy podatkowe starają się jednak podnosić brak spełniania przez aplikantów przesłanek określonych w art. 22 ust. 1 PODOFizU. Stopień ogólności, jakim posłużył się ustawodawca w konstruowaniu tego przepisu, pozwala organom podatkowym na daleko posuniętą dowolność w kategoryzacji wydatków podatnika na gruncie kosztów podatkowych. Słusznie sąd zauważył, że w judykaturze występują przeciwstawne wyroki dotyczące kosztów uzyskania przychodów aplikantów różnych aplikacji. Stosowanie przez organy podatkowe wykładni *in dubio pro fisco* dodatkowo utrudnia podatnikowi właściwą kwalifikację ponoszonych wydatków. Podatnicy mogą więc odnieść wrażenie, że pozytywna kwalifikacja wydatku związanego z aplikacją jako kosztu podatkowego stanowi dla aplikanta przywilej (preferencję podatkową). Nie powinno jednak mieć to miejsca, bo do uznania wydatku za koszt uzyskania przychodu wymagane jest spełnienie przesłanek ustawowych, nie zaś decyzja organu podatkowego. Mając to na względzie, należy odnieść się krytycznie do głosowanego wyroku, gdyż w uzasadnieniu orzeczenia pominięto wykładnię celowościową i logiczną przepisów o kosztach uzyskania przychodów. Ponadto konstrukcja „odwróconego związku przyczynowo-skutkowego”, jako niemająca podstawy w przepisach podatkowych, nie powinna być stosowana przez sąd.

Aplikant, który wszczął postępowanie przed WSA w Szczecinie, określił uprzednio wniosek o wydanie interpretacji indywidualnej w sposób zbyt lakoniczny. Przedmiotem rozstrzygnięcia organu podatkowego (związanego zakresem wniosku) nie były bowiem inne opłaty, które aplikant musiał ponieść celem odbycia aplikacji, tj. opłata za udział w konkursie, wydatki na pomoce naukowe (książki, kodeksy). Co więcej, aplikant nie domagał się wliczenia w koszty uzyskania przychodów wydatków na wyżywienie, czy miejskie bilety autobusowe. Należy zatem stwierdzić, że zakres wydatków, o których mowa w głosowanym wyroku, nie odzwierciedlał wszystkich rzeczywistych kosztów ponoszonych przez aplikanta celem ukończenia aplikacji ogólnej. Zarówno organ podatkowy, jak i WSA odniosły się zatem jedynie do twierdzeń przedstawionych przez podatnika we wniosku. Sąd, argumentując niezasadność obniżenia podstawy opodatkowania o wydatki na bilety kolejowe i nocleg, przede wszystkim oparł się na przeświadczeniu, że pomiędzy wydatkami a przychodem ze stypendium nie było związku przyczynowo-skutkowego. Trudno jednak zrozumieć takie stanowisko w kontekście reperkusji, jakie spotkać mogły aplikanta ze względu na absencję na zajęciach lub praktykach zawodowych. Dyrektor KSSiP, przekazując stypendium aplikantowi,

przynaję mu przychód, mając także na względzie poświęcony przez niego czas oraz pracę, jaką wkłada w ukończenie tego okresu aplikacji.

Glosowany wyrok jest przykładem postępowania się wykładnią *pro fisci* oraz niewłaściwego stosowania analogii w prawie podatkowym. Warto natomiast pamiętać o tym, aby aplikant decydujący się na odbycie aplikacji ogólnej nie był *ex catedra* pozbawiony prawa do zaliczenia ponoszonych wydatków do kosztów uzyskania przychodów. Aplikanci radcowscy czy adwokaccy – jak zostało wyżej wykazane – mogą bowiem liczyć na bardziej korzystne stanowisko judykatury i organów podatkowych.

Commentary to the judgement issued by the Provincial Administrative Court in Szczecin of 19 February 2015, file No I SA/Sz 1435/14. The costs of general legal training as tax deductible expenses

Summary

In the discussed judgement, the Provincial Administrative Court in Szczecin questioned the possibility of considering expenses incurred by a legal trainee in order to complete the general legal training as the taxpayer's tax deductible expenses. The dispute focused on the issue of establishing the actual income of the legal trainee in the context of a scholarship received from the National School of Judiciary and Public Prosecution for the duration of the legal training. The Court stated that the costs of railway tickets from the place of residence to the training venue, as well as accommodation costs are reasonable, as they were properly documented and are not included in the list of negative tax costs. At the same time, the Court held that there was no causal connection between the expenses and securing (maintaining) or creating a new source of income. In the author's opinion, the Court unjustifiably applied the analogy to other legal professions and formulated the term of a reversed cause and effect relationship (not reflected in the tax regulations). In addition, the Court found to be irrelevant the requirement of specified attendance in classes by the legal trainee, and the related need to bear costs of travel and accommodation. In the opinion of the author of the commentary, the legal trainee met all the statutory premises for the disputed expenses to be qualified as tax deductible ones.

Sceptyczny głos środowiska praktyków dotyczący nowelizacji KPK

*Jędrzej Kupczyński**

Nowelizacja Kodeksu postępowania karnego nie przyczyni się do usprawnienia i przyspieszenia postępowania. Brak jest bowiem spójności pomiędzy reformą postępowania sądowego i przygotowawczego. W realiach zwiększonej odpowiedzialności stron za wynik postępowania należałoby zapewnić oskarżonemu szeroki dostęp do pomocy prawnej z urzędu także na pierwszym etapie postępowania. To tylko niektóre z poglądów, jakie można było usłyszeć na konferencji „Zawody prawnicze wobec reformy procedury karnej: nadzieje, obawy, możliwości”.

Ogólnopolska konferencja naukowa „Zawody prawnicze wobec reformy procedury karnej: nadzieje, obawy, możliwości” odbyła się 27.5.2015 r. w Pałacu Staszica (gmach Polskiej Akademii Nauk) w Warszawie. Organizator wydarzenia – Towarzystwo Inicjatyw Prawnych i Kryminalistycznych Paragraf 22 – zaprosił do udziału w dyskusji szerokie grono praktyków reprezentujących wszystkie zawody prawnicze bezpośrednio zainteresowane reformą postępowania karnego, a więc: prokuratorów, sędziów, adwokatów oraz uzyskujących nowe uprawnienia procesowe radców prawnych.

Witając uczestników zgromadzonych na sali obrad, przedstawiciele organizatora zwrócili uwagę, że dla urzeczywistnienia celów reformy podstawową rolę będzie odgrywać praktyka stosowania prawa. „W dyskusji nad nowym modelem postępowania można było usłyszeć przedstawicieli komisji kodyfikacyjnej, profesorów akademickich, sędziów Sądu Najwyższego, czy inne niekwestionowane autorytety z różnych korporacji prawniczych. Zabrakło jednak głosu najbardziej zainteresowanych – praktyków, którym miało przyjść stosować nowe przepisy na

* Aplikant aplikacji prokuratorskiej w KSSIIP, doktorant w Instytucie Nauk Prawnych PAN, Prezes Towarzystwa Inicjatyw Prawnych i Kryminalistycznych Paragraf 22.

co dzień w bieżącej pracy zawodowej. A to przecież od ich postawy zależy, czy reforma KPK odniesie rzeczywisty skutek, czy też pozostanie martwą literą prawa” – podkreślali apl. adw. *Piotr Modzelewski* i apl. prok. *Jędrzej Kupczyński*, członkowie Zarządu Towarzystwa Inicjatyw Prawnych i Kryminalistycznych Paragraf 22.

W wystąpieniu otwierającym pierwszy panel konferencji pt. „Zwiększona kontradyktoryjność” adw. *Krzysztof Stępiński* (Izba Adwokacka w Warszawie) zauważył, że: „Prawo bardzo łatwo się zmienia”. Odniósł się tym samym do licznych klauzul generalnych w znowelizowanych przepisach, które pozwalają przede wszystkim sędziom na prowadzenie postępowania w dalszym ciągu w sposób mocno inkwizycyjny. „Inicjatywa sędziego, skłonność do inkwizycyjności, dążenia do prawdy obiektywnej uzyskuje odpowiednie oprzyrządowanie” – stwierdził, komentując przepisy art. 167 § 1, art. 389 § 3 oraz 391 § 1 KPK. Zwrócił także uwagę na potrzebę zmiany mentalności osób stosujących prawo, a nie samej litery prawa.

Następnie głos zabrał prok. *Jakub Romelczyk* (Prokuratura Okręgowa w Warszawie), który odnosząc się do kwestii szybkości znowelizowanego procesu stwierdził, że „sprawa, która »pójdzie w proces«, czyli nie zostanie załatwiona w trybie konsensualnym, nie będzie zrealizowana szybciej na etapie postępowania sądowego, zwłaszcza tam, gdzie strony postępowania – prokurator, oskarżyciele posiłkowi, obrońcy – będą aktywni, tak jak chce tego ustawodawca”.

W toku dyskusji uczestnicy obrad zasadniczo podzielili poglądy przedstawione przez panelistów. „Czy ktoś z państwa miał taką sytuację, w której sędzia – wyznaczając termin rozprawy – zapytał, czy odpowiada on prokuratorowi?” – zapytał retorycznie prok. *Radostaw Cieśliński* (Prokuratura Okręgowa w Warszawie). Odniósł się tym samym do kwestii obecności na sali sądowej prokuratora będącego autorem aktu oskarżenia. Dodał, że jeżeli ma to być zasadą, to prokurator będzie wnioskował o wyznaczanie kolejnych terminów stosownie do swoich możliwości organizacyjnych, co z pewnością nie przyczyni się do przyspieszenia postępowania.

Panel drugi, zatytułowany „Zmiana charakteru postępowania przygotowawczego”, otworzyła prok. *Izabela Dołgań-Szymańska* (Prokuratura Rejonowa Warszawa–Wola w Warszawie, obecnie Prokuratura Rejonowa Warszawa–Praga Południe w Warszawie), wskazując na znikome znaczenie praktyczne nowelizacji przepisu określającego cele pierwszego etapu postępowania. Stwierdziła ona mianowicie, że „zmiana redakcji art. 297 KPK, zgodnie z którą w postępowaniu przygotowawczym mają zostać zabezpieczone tylko te dowody, które są niezbędne dla stwierdzenia zasadności wniesienia aktu oskarżenia, nie daje gwarancji przyspieszenia tego etapu postępowania. Pojęcie »niezbędne« ma charakter ocenny, a prokurator przecież będzie wciąż związany utrzymaną zasadą prawdy materialnej”. W konsekwencji zasugerowała, że postępowanie przygotowawcze w dalszym ciągu będzie prowadzone w sposób kompleksowy aż do wyczerpania inicjatywy dowodowej. Skrytykowała również brak reformy organizacyjnej prokuratury i policji przy tak istotnej zmianie modelu procesu karnego.

Z kolei nadkom. *Sebastian Strzeżek* (Komenda Stołeczna Policji) zwrócił uwagę na zmiany w obszarze dochodzenia, wskazując z jednej strony na znaczące rozszerzenie uprawnień i obowiązków policji, a z drugiej na formalnie utrzymany, a w praktyce niedający się wyegzekwować nadzór prokuratora nad tą formą postępowania przygotowawczego. „Czytając nowy kodeks, nie wiem tak naprawdę, czy prokurator będzie nadzorował dochodzenie, czy nie będzie, czy policja nie powinna w jakiś sposób brać udziału w postępowaniu sądowym, skoro w całości prowadziła dochodzenie, praktycznie bez nadzoru prokuratora?” – pytał.

Ważnym głosem w dyskusji, podsumowującym tę część konferencji, był następujący pogląd wyrażony przez prok. *Jakuba Romelczyka*: „Nowy proces karny został dosyć spójnie aksjologicznie zreformowany na etapie postępowania jurysdykcyjnego. Natomiast ustawodawca nie pokusił się o taką zmianę w postępowaniu przygotowawczym. Zmiany w postępowaniu przygotowawczym ja osobiście i moi koledzy oceniamy jako przypadkowe”.

Trzeci panel konferencji zatytułowany „Tryby konsensualne zakończenia postępowania karnego” otworzył sędzia *Piotr Maksymowicz* (Sąd Rejonowy dla Warszawy-Śródmieścia w Warszawie), stwierdzając, iż: „Wydaje się, że ustawodawca celowo rozszerzył rozwiązania konsensualne po to, by ta reforma się udała. Nie ma bowiem wystarczających sił i środków na to, aby wszystkie sprawy albo nawet taki odsetek spraw jak dzisiaj był rozpoznawany na kontradyktoryjnej rozprawie”. Jednocześnie wyraził wątpliwość, czy liczba spraw zakończonych w trybach konsensualnych osiągnie pułap 80%, jak zakładają twórcy nowelizacji. Dodał, że z jego obserwacji wynika, iż wniosków o warunkowe umorzenie postępowania i o skazanie bez rozprawy jest ostatnio coraz mniej.

Przemawiający po nim adw. *Krzysztof Stępiński* (Izba Adwokacka w Warszawie) zwrócił uwagę na liczne niebezpieczeństwa, jakie z perspektywy obrony wiążą się ze stosowaniem trybów konsensualnych. Odniósł się do niekorzystnych ugód procesowych zawieranych przez oskarżonych podczas pierwszego przesłuchania, które często odbywa się bez obecności obrońcy, a z których później trudno jest się wycofać. Dodatkowo wypowiedział się o sytuacji, w której porozumienie procesowe zawiera tylko jeden spośród kilku współsprawców tego samego czynu, w konsekwencji czego zostaje skazany, co właściwie przesądza winę pozostałych współsprawców. „Są sytuacje, w których powinien być ustawowy zakaz kończenia spraw w trybie konsensualnych. Powinno to dotyczyć spraw, które obejmują swoim zakresem kilka osób, zwłaszcza gdy zarzuca im się wspólne popełnienie przestępstwa” – stwierdził.

Dyskusję po panelu trzecim zdominowała kwestia stosowania trybu konsensualnego, gdy oskarżony nie ma pełnej świadomości co do konsekwencji zawartej ugody, a nie występuje przy nim profesjonalny obrońca. Adwokat *Piotr Przygoda* (Izba Adwokacka w Warszawie) wskazał na sytuację, w której oskarżonemu proponuje się karę pozbawienia wolności z warunkowym zawieszeniem jej wykonania, nie informując jednocześnie, że skazanie spowoduje zarządzenie wykonania wcześniejszej kary, która również była warunkowo zawieszona.

Duże zainteresowanie wzbudził ostatni, czwarty panel konferencji, zatytułowany „Dostępność pomocy prawnej i nowa rola radców prawnych”. Swoim wystąpieniem otworzył go adw. *Bogumił Zygmunt* (Izba Adwokacka w Warszawie), podkreślając, że rozszerzenie możliwości korzystania z obrońcy z urzędu w postępowaniu jurysdykcyjnym wiąże się z groźbą obciążenia oskarżonego kosztami takiej obrony, co może zniechęcać do korzystania z nowego uprawnienia. Przede wszystkim jednak skrytykował brak niezbędnych zmian na etapie postępowania przygotowawczego, podczas gdy to pierwsze czynności w sprawie mają nieradko przesądzające znaczenie dla jej wyniku.

Następnie r. pr. *Dariusz Jagiełło* (Okręgowa Izba Radców Prawych w Łodzi) przedstawił poglądy i nastroje przedstawicieli korporacji radcowskiej w przededniu wejścia w życie nowelizacji. Zauważył, że radcowie prawni, pomimo zrównania ich uprawnień procesowych z adwokatami, raczej niechętnie odnoszą się do występowania w procesie karnym. „Zapytałem o zdanie moich kolegów z korporacji. Na jedenastu radców prawnych z Warszawy, do których się zwróciłem, tylko jeden powiedział, że może to rozważyć. W izbie łódzkiej było trochę lepiej, bo dwóch na około dwudziestu radców prawnych zadeklarowało chęć występowania w sprawach karnych”.

Przedstawione wystąpienia sprowokowały dyskusję, w której toku uwypuklono znaczenie profesjonalnej pomocy prawnej dla realizacji celów kontradiktoryjnego procesu, zwłaszcza wobec zwiększenia odpowiedzialności stron za wynik postępowania. Z drugiej strony dyskutanci reprezentujący środowisko prokuratorskie zwrócili uwagę, że także na oskarżyciela ciąży obowiązek uświadomienia podejrzanego odnośnie do jego sytuacji procesowej, a prokuratorzy od tego obowiązku wcale nie stronią. Wyrażono również wątpliwość, czy wobec stosunkowo małego zainteresowania radców prawnych występowaniem w sprawach karnych formalne zrównanie ich w uprawnieniach z korporacją adwokacką rzeczywiście zaspokoi zapotrzebowanie kadrowe na obrońców z urzędu w sytuacji rozszerzenia prawa do korzystania z tej instytucji.

W wystąpieniu podsumowującym konferencję apl. adw. *Piotr Modzelewski* i apl. prok. *Jędrzej Kupczyński* (Towarzystwo Paragraf 22) zauważyli, że obrady doprowadziły do podniesienia licznych wątpliwości dotyczących praktycznego funkcjonowania znowelizowanych przepisów ustawy karnoprosesowej. Dotyczą one właściwie każdego obszaru procesu, począwszy od rzeczywistej roli sędziego i zaangażowania stron procesowych kontradiktoryjnej rozprawy, poprzez zagadnienia nadzoru i sposobu dokumentowania postępowania przygotowawczego, na obronie z urzędu skończywszy.

Jednocześnie organizatorzy wyrazili nadzieję, że przynajmniej niektóre z tych wątpliwości zostaną rozstrzygnięte do czasu obrad w ramach drugiej części konferencji „Zawody prawnicze wobec reformy procedury karnej: nadzieje, obawy, możliwości”, zaplanowanej na 31.5.2016 r., o której informacje zamieszczone zostaną na stronie internetowej organizatora: www.paragraf22.eu.

Skandynawskie spojrzenie na pomyłki sądowe – relacja z wizyty studyjnej w Oslo

Jędrzej Kupczyński*, Anna Winczakiewicz**

Decyzja o wznowieniu zakończonemu prawomocnym wyrokiem postępowania karnego należy do niezależnej komisji, funkcjonującej poza systemem sądownictwa. Komisja ma szerokie uprawnienia śledcze, nieograniczony budżet i samodzielną kompetencję do skasowania prawomocnego wyroku sądu. Tak z problemem pomyłek sądowych radzą sobie Norwegowie.

W dniach 21–27.6.2015 r. zespół złożony z przedstawicieli organizacji pozarządowych oraz prawników gościł w Oslo, gdzie spotykał się z reprezentantami norweskiego wymiaru sprawiedliwości. Wizyta odbyła się w ramach realizowanego przez Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych projektu „Forensic Watch – wspieranie niesłusznie skazanych”. Projekt ten jest ukierunkowany na badanie przypadków błędów wymiaru sprawiedliwości spowodowanych niewłaściwym zastosowaniem nauk sądowych lub przyjęciem nierzetelnych dowodów naukowych w postępowaniu karnym. Zmierza także do zidentyfikowania przyczyn i okoliczności sprzyjających popełnianiu takich błędów. Istotnym elementem przedsięwzięcia jest wymiana doświadczeń z przedstawicielami krajów, w których systemach prawnych funkcjonują wyodrębnione komisje zajmujące się rozpoznawaniem przypadków niesłusznych skazań. Jednym z takich krajów jest Norwegia.

W siedzibie Norweskiej Komisji ds. Rewizji Spraw Kryminalnych (*The Norwegian Criminal Cases Review Commission*) zespół spotkał się z jej przewodniczącą *Helen Saeter* oraz doradcą śledczym *Knutem Janem Nielsenem* i *Elisabeth Kjaer-*

* Aplikant aplikacji prokuratorskiej w KSSIIP, doktorant w Instytucie Nauk Prawnych PAN, Prezes Towarzystwa Inicjatyw Prawnych i Kryminalistycznych Paragraf 22.

** Aplikantka adwokacka, doktorantka w Instytucie Nauk Prawnych PAN, Wiceprezes Towarzystwa Inicjatyw Prawnych i Kryminalistycznych Paragraf 22.

heim, odpowiedzialną za dział prawny i administracyjny. Sposób uregulowania kwestii wznowienia postępowania zasadniczo różni się od polskich rozwiązań. Komisja jest niezależnym organem, funkcjonującym niejako poza wymiarem sprawiedliwości. Nie wszyscy jej członkowie muszą mieć wykształcenie prawnicze. Co więcej, posiada ona szerokie uprawnienia śledcze i może we własnym zakresie prowadzić przesłuchania, oględziny czy też powoływać biegłych, na co ma nieograniczony budżet. Wreszcie samodzielnie decyduje o wznowieniu postępowania karnego, a decyzja ta jest niepodważalna i ostateczna. Oznacza ona kasację wyroku i zwrot sprawy prokuratorowi.

Interesującym doświadczeniem była również wizyta w siedzibie KRIPOS (*National Criminal Investigation Service*), będącym połączeniem krajowego laboratorium kryminalistycznego i jednostki policyjnej wyższego szczebla. Podczas spotkania z *Håvardem Arntzenwem* zespół dyskutował o sposobie funkcjonowania powstającej właśnie norweskiej Jednostki Śledczej ds. Niewyjaśnionych Poważnych Przepięstw (*Investigative Unit for Serious Unresolved Cases*), będącej odpowiednikiem polskich archiwów X – zespołów policyjnych zajmujących się badaniem nierozwiązanych spraw sprzed lat. W przeciwieństwie do rozwiązania polskiego norweska jednostka ma obejmować swoją właściwością obszar całego kraju.

O specyfice norweskiego postępowania karnego oraz o instytucji oskarżyciela publicznego zespół dyskutował z *Marit Bakkevig*, przedstawicielką prokuratury z Oslo. Uprawnienie do oskarżania w sprawach karnych przysługuje w Norwegii dwóm instytucjom: policji i prokuraturze. W strukturach norweskiej policji funkcjonuje wyspecjalizowana służba oskarżycielska z uprawnieniami do występowania przed sądem i to ona w większości spraw popiera akt oskarżenia. Prokuratura zajmuje się jedynie najpoważniejszymi i najcięższymi przestępstwami. Jest to rozwiązanie istotnie odmienne od modelu przyjętego w Polsce, gdzie – pomimo zwiększenia ostatnią nowelizacją KPK odpowiedzialności policji za postępowanie przygotowawcze – wciąż nie do pomyślenia wydaje się pozbawienie prokuratora jakiegokolwiek kontroli nad oskarżeniem.

Zespół odwiedził również Norweską Organizację ds. Uchodźców (NOAS) – organizację pozarządową, która zajmuje się ochroną praw oraz pomocą uchodźcom m.in. poprzez zapewnianie im bezpłatnej pomocy prawnej świadczonej w ramach działalności *pro bono* przez renomowane kancelarie prawne. Doradca zarządu *Marek Linhe* podkreślił, że dla norweskiego rządu wyzwaniem stanowi stale rosnąca liczba emigrantów. W toku dyskusji wyłonilo się zagadnienie z pogranicza prawa i kryminalistyki, dotyczące postępowania się przez uchodźców sfalszowanymi dokumentami tożsamości.

Wizyta studyjna zakończyła się spotkaniem z przedstawicielami Krajowego Stowarzyszenia Adwokatów w Norwegii: *Stianem Oenem* i *Arildem Humlenem*, którzy zaprezentowali punkt widzenia obrony na ukształtowany w Norwegii model wznowienia postępowania. Zwrócili oni uwagę przede wszystkim na niewystarczający – ich zdaniem – dostęp do pomocy prawnej na etapie postępowania wznowieniowego prowadzonego przed komisją.

Bogaty i różnorodny program umożliwił nawiązanie współpracy i wymianę doświadczeń z przedstawicielami norweskiego wymiaru sprawiedliwości oraz zawodów prawniczych. Z przeprowadzonych rozmów wyłonił się obraz systemu prawnego, który opiera się nie tyle na zawitych regulacjach, ile na wysokiej kulturze prawnej i ogromnym zaufaniu do organów ścigania. Dzięki temu nawet najbardziej skomplikowane postępowania sądowe kończą się w ciągu kilku tygodni, a zasada rozpoznania sprawy na pierwszej rozprawie głównej rzeczywiście funkcjonuje. Zaobserwowane różnice są znaczne: duży nacisk położony jest na udział czynnika społecznego w wymierzaniu sprawiedliwości, pomoc prawna jest szeroko dostępna, a takie rozwiązania jak przestuchiwanie świadków przez Skype'a są codziennością. Najbardziej zaskakuje jednak brak prawnych zabezpieczeń przed nadużywaniem niektórych instytucji procesowych. Przykładowo o wznowienie postępowania można się ubiegać w każdej, nawet najbardziej błahszej sprawie karnej, a jednocześnie brak jest jakichkolwiek ograniczeń co do powtórnego składania wniosków opartych na tych samych podstawach. Samo złożenie wniosku jest wolne od opłat oraz nieobarczone przymusem adwokackim, a mimo to prace komisji nie są paraliżowane przez nadmierną liczbę oczywiście bezzasadnych wniosków, co z perspektywy osoby funkcjonującej w polskim systemie prawnym może zaskakiwać. Zdaje się, że kluczem do zrozumienia tego i innych podobnych fenomenów jest wysokie zaufanie, jakim cieszą się norweskie instytucje wymiaru sprawiedliwości. Osiągnięcie takiego stanu rzeczy w Polsce będzie wymagać jeszcze wiele trudu i wysiłku. Co istotne, nie wystarczą do tego kolejne zmiany przepisów, tylko zmiana mentalności osób stosujących prawo oraz poprawa wizerunku instytucji, w których służą.

W wizycie studyjnej ze strony polskiej brali udział: *Paweł Rybicki* (prezes Fundacji „Europejskie Centrum Inicjatyw w Naukach Sądowych”), *Ewa Klimuk* (koordynator projektu i członek Fundacji), *Jędrzej Kupczyński* (aplikant prokuratorski) i *Anna Winczakiewicz* (aplikantka adwokacka). Natomiast koordynatorem wizyty po stronie norweskiej był *Terje Kjeldsen* (KRIPOS).

Szkolenie e-learningowe w obszarze prawa konkurencji UE w ramach projektu współfinansowanego ze środków Komisji Europejskiej

*Monika Stęplowska**

Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury, dzięki środkom uzyskanym z Komisji Europejskiej, z dniem 1.9.2015 r. rozpoczęła projekt pt.: „Szkolenie e-learningowe w obszarze prawa konkurencji UE”. Projekt ten jest odpowiedzią na zaproszenie wystosowane przez Dyрекcję Generalną ds. Konkurencji przy Komisji Europejskiej do realizacji szkoleń dla sędziów krajowych w zakresie prawa konkurencji oraz współpracy sądowej między sędziami krajowymi w dziedzinie prawa konkurencji. Krajowa Szkoła jako jedyny podmiot w Polsce aplikowała w ramach niniejszego konkursu i w wyniku oceny formalno-merytorycznej uplasowała się na liście rankingowej projektów, które otrzymały dofinansowanie.

24.8.2015 r. Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury podpisała z Komisją Europejską umowę na realizację projektu pt.: „Szkolenie e-learningowe w obszarze prawa konkurencji UE”.

Realizacja projektu jest odpowiedzią na propozycje szkoleniowe zgłaszane każdego roku do Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, wskazujące na potrzebę podniesienia wiedzy dotyczącej europejskiego prawa konkurencji, a także podniesienia i uzupełnienia kompetencji językowych w zakresie języka prawniczego do poziomu umożliwiającego współpracę międzyinstytucjonalną. Tematyka szkolenia obejmuje niszową dziedzinę prawa, która rzadko jest przedmiotem szkoleń, a zainteresowanie nią stale rośnie wśród sędziów, prokuratorów oraz personelu prawnego.

* Koordynator realizowanego przez KSSiP projektu pt. „Szkolenie e-learningowe w obszarze prawa konkurencji UE” współfinansowanego przez Komisję Europejską.

Szkolenie e-learningowe w obszarze prawa konkurencji UE obejmie następujący zakres tematyczny:

- obowiązki wynikające z art. 101 oraz art. 102 TFUE,
- współpraca w ramach sieci organów ochrony konkurencji,
- orzecznictwo Trybunału Sprawiedliwości oraz sądu pierwszej instancji w zakresie prawa konkurencji,
- wnioski do Komisji o opinie w sprawach kwestii dotyczących stosowania wspólnotowych przepisów o konkurencji,
- sankcje w prawie antymonopolowym.

Głównym celem projektu jest zapewnienie stosowania spójnego prawa konkurencji UE przez sądy krajowe poprzez stworzenie warunków do rozwoju kompetencji językowych w zakresie specjalistycznej terminologii stosowanej w prawie konkurencji w trakcie szkolenia e-learningowego.

Projekt kierowany jest do grupy min. 150 uczestników: sędziów, asystentów sędziów, referendarzy sądowych, prokuratorów, asesorów prokuratorskich i asystentów prokuratorów, zajmujących się sprawami konkurencji, oraz aplikantów KSSiP, z terenu całej Polski.

Szkolenie zostanie zaimplementowane na platformę e-learningową Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury. Zastosowanie metody e-learningu umożliwi realizację poszczególnych lekcji w wybranym przez uczestników czasie, bez kolidowania z ich terminowymi obowiązkami zawodowymi.

Osoby chętne do udziału w projekcie będą musiały zarejestrować się na platformie e-learningowej KSSiP: <http://www.e-learning.kSSIP.gov.pl/> (o ile nie są już zarejestrowane), a następnie potwierdzić znajomość języka angielskiego poprzez wstępny test językowy oraz dopełnić formalności, wypełniając krótką deklarację uczestnictwa.

Wkład merytoryczny do szkolenia przygotowała dr hab. nauk prawnych *Agata Jurkowska-Gomułka*, która jest wybitną specjalistką zajmującą się tematyką prawa konkurencji oraz autorką licznych publikacji z zakresu publicznego prawa gospodarczego i prawa europejskiego.

Rekrutacja do projektu rozpoczęła się w marcu 2016 r. Planowane zakończenie projektu to 28.2.2017 r.

Realizacja projektu przyczyni się do poprawy kompetencji językowych w zakresie specjalistycznego języka angielskiego oraz wzrostu świadomości grupy docelowej w zakresie prawa konkurencji. Szkolenie to pozwoli na zapoznawanie się z dokumentami z zakresu prawa konkurencji w języku angielskim, częstsze odwoływanie się do orzecznictwa ETS, a w perspektywie długoterminowej przyczyni się do jednolitości i spójności w stosowaniu unijnego prawa konkurencji.

Udział grupy docelowej w projekcie wpłynie na usprawnienie funkcjonowania wymiaru sprawiedliwości w zakresie szeroko rozumianego prawa konkurencji, jak również poprawi współpracę pomiędzy poszczególnymi jednostkami zajmującymi się niniejszą problematyką na szczeblu europejskim.

Zainteresowanych szkoleniem zapraszamy do wzięcia w nim udziału.

Z życia Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury

Opracowanie redakcyjne

W IV kwartale 2015 r. oraz w I kwartale 2016 r. kontynuowano realizację głównych zadań ustawowych Krajowej Szkoły, przy czym od **21.1.2016 r.** pod nowym kierownictwem. Z tą bowiem datą Minister Sprawiedliwości powołał na stanowisko Dyrektora Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury sędzię Sądu Apelacyjnego w Warszawie dr hab. *Małgorzatę Manowską*.

Pani Dyrektor serdecznie gratulujemy i życzymy dalszych sukcesów zawodowych oraz wszelkiej pomyślności w życiu osobistym.

Szkolenie wstępne

VII konkurs na aplikację ogólną

2.12.2015 r. w Warszawie został przeprowadzony II etap konkursu na aplikację ogólną. Przystąpiło do niego 305 z 308 osób zakwalifikowanych po I etapie, który szczegółowo opisano w poprzednim zeszycie „Kwartalnika KSSiP” – 4(20)/2015. Podczas II etapu konkursu kandydaci sporządzali pracę pisemną polegającą na rozwiązaniu trzech kazuśów z prawa: publicznego, prywatnego oraz karnego. Rozwiązując kazuśy, musieli wykazać się znajomością przepisów prawa i zasad wykładni oraz umiejętnością kwalifikowania stanów faktycznych i stosowania argumentacji prawniczej. Tematami kazuśów były: legitymacja prokuratora do złożenia skargi do wojewódzkiego sądu administracyjnego od ostatecznej decyzji administracyjnej, spór o zachówek oraz postępowanie w sprawie o usiłowanie zabójstwa.

16.12.2015 r. przewodniczący komisji konkursowej – wiceprezes Sądu Okręgowego w Krakowie *Michał Niedźwiedz* – ogłosił listę kwalifikacyjną kan-

dydatów na aplikantów aplikacji ogólnej. Tego samego dnia została także ustalona i ogłoszona lista 150 kandydatów zakwalifikowanych na aplikację ogólną.

Szczegółowy raport z analizy wyników VII konkursu na aplikację ogólną zamieszczony jest na stronie internetowej KSSiP w zakładce „Aplikacje i Egzamin>Nabór na aplikację>2015” (<https://www.kSSIP.gov.pl/node/2659>).

Uroczystość inauguracji VII rocznika aplikacji ogólnej

1.2.2016 r. w auli Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w **Krakowie** odbyła się uroczystość inauguracji VII rocznika aplikacji ogólnej dla 150 aplikantów KSSiP. W uroczystości udział wzięli m.in.: Podsekretarz Stanu w Ministerstwie Sprawiedliwości *Łukasz Piebiak*, pierwszy zastępca Prokuratora Generalnego *Marek Jamrogowicz*, dyrektor Departamentu Sądów, Organizacji i Analiz Wymiaru Sprawiedliwości Ministerstwa Sprawiedliwości *Piotr Niedzielak*, naczelnik Wydziału ds. Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury w Ministerstwie Sprawiedliwości *Katarzyna Ceglarska-Piłat*, prezes Sądu Apelacyjnego w Krakowie *Krzysztof Sobierajski*, prokurator apelacyjny w Krakowie *Artur Wrona*, prokurator okręgowy w Krakowie *Lidia Jaryczkowska* oraz kierownicy szkolenia w sądach apelacyjnych i prokuraturach apelacyjnych.

Minister *Łukasz Piebiak* oraz Dyrektor Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury dr hab. *Małgorzata Manowska* wręczyli listy gratulacyjne przybyłym na uroczystość aplikantom. Natomiast zastępca Dyrektora KSSiP ds. aplikacji *Rafał Dzyr* przedstawił przebieg oraz wyniki konkursu na aplikację ogólną VII rocznika.

Wykład inauguracyjny nt. „Prawo autorskie, trudne pytania” wygłosił prof. dr hab. *Ryszard Markiewicz* – kierownik Katedry Prawa Własności Intelektualnej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Jagiellońskiego.

Wykłady gości Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury

30.11.2015 r. wykład nt. „Dostęp do informacji publicznej i odmowa jej udostępnienia” dla aplikantów V rocznika aplikacji sędziowskiej i prokuratorskiej wygłosiła dr *Marlena Sakowska-Baryła*.

Z kolei aplikanci IV rocznika aplikacji sędziowskiej **7.12.2015 r.** wystuchali wykładu autorki książki „Kryzysowe public relations” *Urszuli Podraży*, specjalizującej się w public relations instytucji publicznych, zarządzaniu kryzysem i działaniach public affairs, nt. „Medialny wizerunek sądu i sędziego”.

Natomiast **29.2.2016 r.** radca prawny *Joanna Ziejka* wygłosiła wykład dla aplikantów V rocznika aplikacji sędziowskiej nt. „Jednostki samorządu terytorialnego jako podmioty prawa własności”.

Pierwsze nominacje prokuratorskie dla absolwentów KSSiP

Prokurator Generalny *Andrzej Seremet* wręczył pierwsze nominacje prokuratorskie absolwentom Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, którzy ukończyli

aplikację prokuratorską w 2013 r. I tak na stanowisko prokuratora powołani zostali:

- **2.7.2015 r.** – *Tomasz Jasiński* w Prokuraturze Rejonowej w Nowym Tomysłu,
- **8.12.2015 r.** – *Nina Maria Tybinkowska-Siepsiak* w Prokuraturze Rejonowej Poznań-Wilda w Poznaniu i *Wojciech Tomasz Zysnarski* w Prokuraturze Rejonowej Poznań-Stare Miasto w Poznaniu,
- **10.2.2016 r.** – *Dorota Orłowska* w Prokuraturze Rejonowej Warszawa-Praga Północ w Warszawie, *Krzysztof Sikora* w Prokuraturze Rejonowej Kielce-Wschód w Kielcach i *Anna Wolska* w Prokuraturze Rejonowej w Gdyni,
- **23.2.2016 r.** – *Dorota Berezowska* w Prokuraturze Rejonowej Warszawa-Wola w Warszawie, *Joanna Filus-Gargas* w Prokuraturze Rejonowej w Tarnowie, *Anna Majchrzak* w Prokuraturze Rejonowej Radom-Zachód w Radomiu i *Michał Mikulski* w Prokuraturze Rejonowej Bydgoszcz-Północ w Bydgoszczy.

Pierwsze nominacje sędziowskie dla absolwentów KSSiP

11.2.2016 r. Prezydent Rzeczypospolitej Polskiej *Andrzej Duda* wręczył pierwsze nominacje sędziowskie absolwentom Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury, powołując do służby sędziowskiej w Sądzie Rejonowym w Zgierzu *Agnieszkę Adamczewską*, a w Sądzie Rejonowym dla Łodzi-Śródmieścia w Łodzi *Bartosza Kasielskiego*, którzy aplikację sędziowską ukończyli w 2015 r.

Działalność wydawnicza

W grudniu 2015 r. ukazały się:

- zeszyt 4(20)/2015 „Kwartalnika Krajowej Szkoły Sądownictwa i Prokuratury”,
- kolejna publikacja z serii „Biblioteka Aplikanta”, zatytułowana „Zbiór orzeczeń z zakresu prawa rodzinnego i opiekuńczego wraz z komentarzami – wybrane zagadnienia. Casebook”, opracowana przez wykładowców KSSiP pod redakcją sędzi sądu okręgowego w stanie spoczynku dr *Hanny Bzdek*,
- trzecia, z wydawanych w ramach cyklu „Znowelizowany Kodeks postępowania karnego w pracy prokuratora i sędziego”, publikacja pt. „Postępowanie odwoławcze, nadzwyczajne środki zaskarżenia, postępowanie po uprawomocnieniu się wyroku i postępowanie w sprawach karnych ze stosunków międzynarodowych”, autorstwa sędziego Sądu Najwyższego dra hab., prof. Uł *Dariusza Świeckiego* (red.), dr hab., prof. KUL *Małgorzaty Wąsek-Wiaderek* oraz sędzi sądu okręgowego *Barbary Augustyniak*.

Nadmienić należy, że komunikatem Ministra Nauki i Szkolnictwa Wyższego w sprawie wykazu czasopism naukowych z 23.12.2015 r. „Kwartalnik Krajowej

Szkoły Sądownictwa i Prokuratury” został umieszczony w wykazie czasopism naukowych, a za publikację w nim przyznano 4 punkty.

Konferencje i szkolenia

W dniach **23–25.11.2015 r.** przeprowadzono szkolenie nt. „Korupcja w obrocie gospodarczym z uwzględnieniem odpowiedzialności karnej osób fizycznych i prawnych w związku z popełnieniem przestępstwa przekupstwa w odniesieniu do funkcjonariuszy publicznych krajowych i zagranicznych”.

Z kolei **27.11.2015 r.** odbyła się inauguracja dwusemestralnych studiów podyplomowych z zakresu prawa rodzinnego z elementami psychologii, zorganizowanych przez Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury we współpracy z Wydziałem Prawa i Administracji Uniwersytetu Łódzkiego. Uczestnikami są orzekający w sprawach z zakresu prawa rodzinnego sędziowie, asystenci takich sędziów oraz prokuratorzy (po jednym z obszaru właściwości każdej prokuratury apelacyjnej).

W dniach **28–29.11.2015 r. w Krakowie** odbyła się współorganizowana przez Uniwersytet Jagielloński, Instytut Ekspertyz Sądowych im. prof. dra Jana Sehna oraz Krajową Szkołę Sądownictwa i Prokuratury VIII Krakowska Konferencja Psychologii Sądowej, poświęcona zagadnieniom pozostającym na styku psychologii, psychiatrii i prawa.

W dniach **2–4.12.2015 r.** przeprowadzone zostało szkolenie nt. „Prawo przewozu lądowego”.

Z kolei w dniach **2–4 i 9–11.12.2015 r.** oraz **10–12 i 17–19.2.2016 r.** odbyły się szkolenia z cyklu „Ekonomia i finanse w praktyce orzeczniczej”.

Natomiast w dniach **4–6.12.2015 r.** w siedzibie KSSiP **w Krakowie** odbyła się konferencja pt. „Standardy opiniowania psychologicznego w sprawach rodzinnych i opiekuńczych”, współorganizowana przez Instytut Ekspertyz Sądowych im. prof. dra Jana Sehna i Krajową Szkołę.

W dniach **7–9.12.2015 r.** przeprowadzono szkolenie dla sędziów nt. „Prawo restrukturyzacyjne” oraz dwie edycje szkolenia pt. „Prokuratorzy a przestępstwa motywowane nienawiścią” dla łącznie 50 prokuratorów zajmujących się tą kategorią przestępstw.

Z kolei w dniach **9–11.12.2015 r.** w siedzibie Ośrodka Szkolenia Ustawicznego i Współpracy Międzynarodowej KSSiP **w Lublinie** odbyła się druga edycja szkolenia dla dyrektorów sądów apelacyjnych i okręgowych nt. „Podstawowe narzędzia menedżerskie w pracy dyrektora sądu”.

W dniach **15–16.2.2016 r. w Krakowie** miało natomiast miejsce szkolenie dla opiekunów praktyk aplikantów prokuratorskich w delegaturach Najwyższej Izby Kontroli oraz w urzędach skarbowych. Tematyka tego szkolenia obejmowała m.in. coaching, mentoring i shadowing jako podstawowe metody uczenia na stanowisku pracy.

W dniach **15–17 i 17–19.2.2016 r.** przeprowadzono szkolenia dla sędziów nt. „Uzasadnianie orzeczeń sądowych”.

Z kolei w dniach **22–24.2.2016 r.** Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury oraz Prokuratura Generalna zorganizowały w **Krakowie** szkolenie dla rzeczników prasowych prokuratury nt. „Wizerunek medialny prokuratury i prokuratorów”. Uroczystego otwarcia tego szkolenia dokonali Dyrektor KSSiP dr hab. *Małgorzata Manowska* i Prokurator Generalny *Andrzej Seremet*.

Jednocześnie w ramach projektu „Szkolenie kadr wymiaru sprawiedliwości i prokuratury w zakresie zwalczania i zapobiegania przestępczości transgranicznej i zorganizowanej”, realizowanego z funduszy norweskich na lata 2009–2014, przeprowadzono następujące szkolenia:

- **25–27.1.2016 r.** pt. „Zwalczanie i zapobieganie nielegalnej migracji”,
- **8–10.2.2016 r.** pt. „Transgraniczna przestępczość związana z obrotem gospodarczym”,
- **22–24.2.2016 r.** pt. „Handel ludźmi”.

Współpraca międzynarodowa

W ramach współpracy z Europejską Siecią Kształcenia Kadr Wymiaru Sprawiedliwości (EJTN), której Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury jest członkiem, przedstawiciele KSSiP uczestniczyli:

- **23–24.11.2015 r. w Trewirze** w spotkaniu grupy roboczej EJTN ds. programów,
- **2–4.12.2015 r. w Barcelonie** w konferencji poświęconej międzynarodowym szkoleniom językowym z języka prawniczego,
- **9–10.12.2015 r. w Bukareszcie** w spotkaniu roboczym podsumowującym projekty realizowane w 2015 r. we współpracy ze szkołą rumuńską.

Wspomnieć należy, że w 2016 r. Krajowa Szkoła Sądownictwa i Prokuratury uczestniczy w kolejnej już edycji Programu Wymiany Sędziów i Prokuratorów (Exchange Programme), organizowanego w ramach członkostwa w EJTN. W tym roku dla polskich sędziów i prokuratorów przeznaczono:

- 70 miejsc na dwutygodniowe staże grupowe w państwach członkowskich UE,
- 7 miejsc na dwutygodniowe wymiany indywidualne,
- jedno miejsce na roczny staż w Europejskim Trybunale Praw Człowieka.

Rejestracja do Programu Wymiany 2016 odbywała się w listopadzie 2015 r. tylko i wyłącznie w formie elektronicznej, za pośrednictwem platformy internetowej EJTN oraz platformy szkoleniowej KSSiP. Realizacja pierwszych staży grupowych w Polsce z udziałem zagranicznych sędziów i prokuratorów planowana jest natomiast na początku drugiego kwartału 2016 r.

Z kolei w **styczniu 2016 r.** Dział Współpracy Międzynarodowej KSSiP uruchomił nabór 20 polskich sędziów i prokuratorów na krótkoterminowe wizyty studyjne w Europejskim Trybunale Praw Człowieka w Strasburgu, w Trybunale Sprawiedliwości Unii Europejskiej w Luksemburgu, w siedzibie EUROJUST w Hadze oraz w wybranych instytucjach Unii Europejskiej z siedzibami w Brukseli. Poszczegól-

ne wizyty studyjne organizowane są w języku angielskim i francuskim, ale w odrębnych terminach. Rejestracja na wizyty studyjne odbywa się wyłącznie drogą elektroniczną przez platformę szkoleniową KSSiP oraz platformę EJTN.

Wydarzenia

26.11.2015 r. zastępca Dyrektora KSSiP ds. organizacyjnych *Agnieszka Welenc* wzięła udział w II konferencji „Ślady kryminalistyczne i ich znaczenie w postępowaniu przygotowawczym”, zorganizowanej przez Instytut Ekspertyz Sądowych im. prof. dra Jana Sehna w Krakowie przy współudziale Zespołu Analityki Sądowej i Toksykologicznej Komitetu Chemii Analitycznej Polskiej Akademii Nauk oraz Krakowskiego Oddziału Polskiego Towarzystwa Kryminalistycznego. Natomiast w dniach **1–2.12.2015 r.** uczestniczyła w zorganizowanej przez Prokuraturę Generalną, Pełnomocnika Rządu ds. Równego Traktowania oraz Helsińską Fundację Praw Człowieka kolejnej już konferencji z cyklu „Prokurator ofiarom przestępstw”.

Z kolei sędziowie delegowani do Działu Planowania Szkoleń KSSiP **27.11.2015 r.** wzięli udział w zorganizowanej przez Polską Akademię Nauk konferencji pt. „Uzasadnianie orzeczeń sądowych: problemy – próby odpowiedzi”.

Z dniem **31.12.2015 r.** pracę w KSSiP w ramach delegowania zakończyła pełniąca funkcję kierownika Działu Planowania Szkoleń sędzia sądu okręgowego *Greta Książkiewicz*, a od **13.1.2016 r.** jej obowiązki przejęła delegowana do KSSiP sędzia sądu okręgowego *Anna Cybulska*.

31.1.2016 r. zakończył pracę w ramach delegowania do Krajowej Szkoły sędzia sądu okręgowego *Tomasz Kudła*, który pełnił funkcję kierownika Działu Praktyk i Spraw Aplikantów. Z dniem **9.2.2016 r.** obowiązki na tym stanowisku powierzone zostały delegowanej do KSSiP sędzi sądu rejonowego *Wandzie Kacprzak*.

